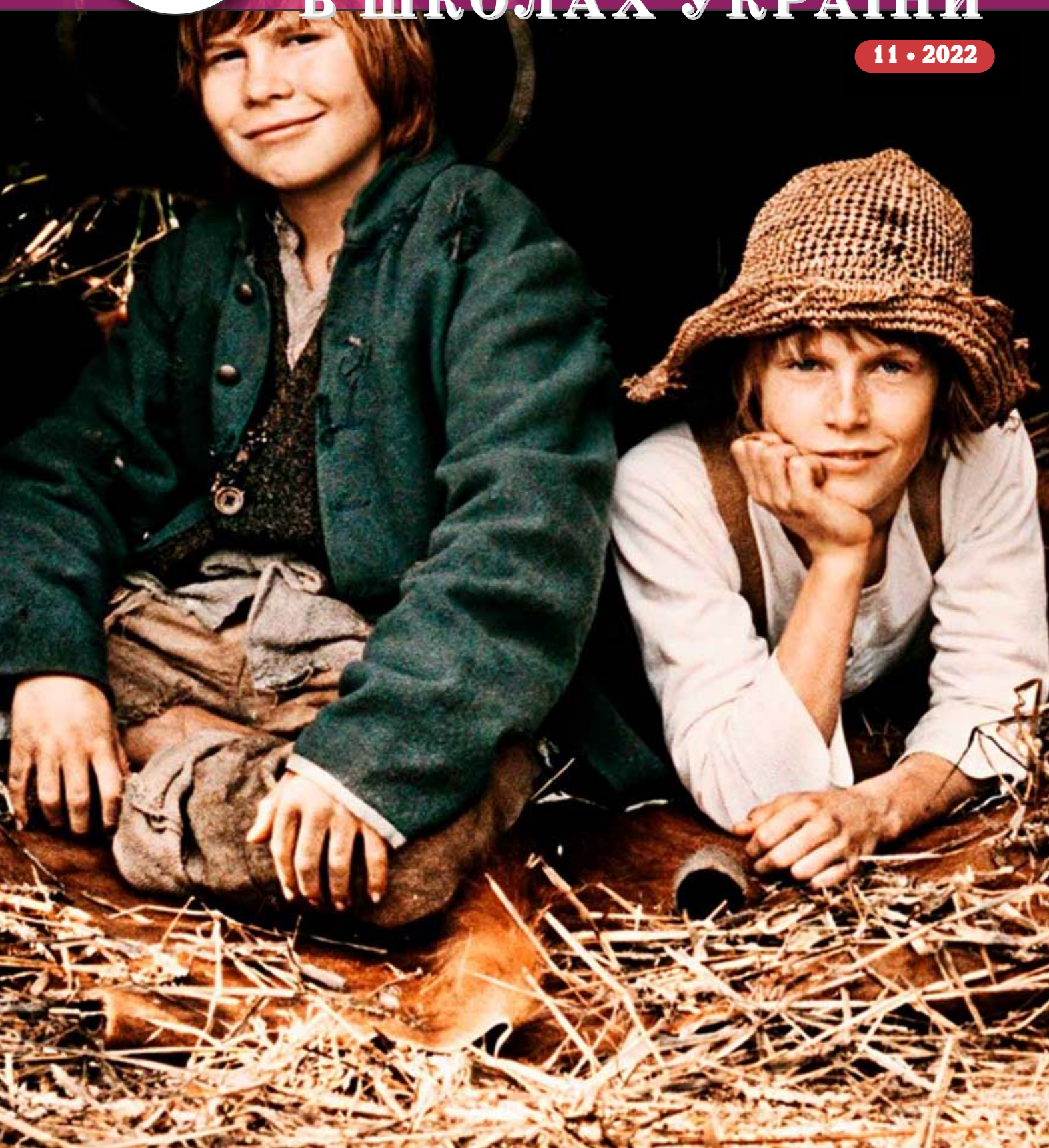

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА В ШКОЛАХ УКРАЇНИ

11 • 2022

A TRIBUTE TO MARK TWAIN -

Том Соєр
та Гекльберрі Фінн.
м. Ганнібал, США

ЗАСНОВНИКИ:
Прикарпатський національний
університет ім. Василя Стефаника
та ТОВ «Антросвіт»

Головний редактор
Дмитро Лебедь

Відповідальний секретар
Валентина Rogozinska

РЕДАКЦІЙНА РАДА:

Н.М. Бібік, д. пед. н.
Г.В. Бітківська, к. пед. н.
А.І. Богосвятська, к. філол. н.
О.І. Бульвінська, к. пед. н.
М.С. Вашуленко, д. пед. н.
В.В. Гладишев, д. пед. н.
Р.Б. Голод, д. філол. н.
А.І. Гурдуз, к. філол. н.
С.О. Жила, д. пед. н.
Ю.І. Ковбасенко, к. філол. н.
І.В. Козлик, д. філол. н.
А.М. Мартинець, к. пед. н.
Т.П. Матюшкіна, к. пед. н.
Л. В. Мацевко-Бекерська, д. філол. н.
В.М. Назарець, к. філол. н.
Д.С. Наливайко, д. філол. н.
О.М. Ніколенко, д. філол. н.
О. В. Орлова, к. філол. н.
Р.Р. Петронговський, к. пед. н.
А.Л. Ситченко, д. пед. н.
О.В. Слоновьська, к. філол. н.
К. В. Таранік-Ткачук, к. пед. н.
С.І. Хороб, д. філол. н.
Р.Ш. Чілачава, д. філол. н.
Л.М. Шкаруба, к. філол. н.
Л. П. Юлдашева, к. філол. н.

Методисти:

К.Н. Баліна, Н.І. Белей,
О.П. Борківська, О.О. Гузь, Л.С. Зіневич,
І.О. Ткач, І.А. Хроменко, І.Г. Ціко,
О. Семенюк

Літературний редактор
Грина Мокреєва

Веб-сайти: <https://ZL.KIEV.UA>
<https://SVITFILOLOGA.COM.UA/>

050-93-717-78

E-mail: antrosvit@ukr.net

ЗМІСТ

Матеріали Всеукраїнського круглого столу «Шкільний курс зарубіжної літератури: традиції, сучасність, перспективи», присвяченого 30-й річниці курсу

Ольга Ніколенко. Предмет «Зарубіжна література» в контексті реалізації сучасних міжнародних стратегій України: динаміка змін.	4
Тетяна Бовсунівська. Особливості викладання зарубіжних творів із сакральним компонентом.	9
Вікторія Турянця. Предмет «Зарубіжна література». <i>Від зародження до розквіту.</i>	12

Нобелівська премія – 2022

Ольга Гетьман. «Зберегти мізер часу, де нас не буде уже ніколи».	14
---	----

Атестація вчителя

Алла Куц. Інтерактивні методи навчання.	17
Леся Простяк. Інфографіка як метод навчання.	21
Тетяна Гриндула, Юлія Кушнір. Друга світова війна у європейській поезії. <i>Костянтин Галчинський «Солдати з Вестерплатте», «Лист з полону»</i>	26
С.Л. Зазимко, Л.О. Коваленко. Рубаї Омара Хайяма. Основні теми й мотиви творчості.	29

Позакласні заходи

Тетяна Гриндула. «Ніч перед Різдвом, або Як Вакула шукав черевички у Лондоні». Українсько-англійська вистава за однойменною повістю М.Гоголя.	32
--	----

Фахові проблеми

Наталія Рудніцька. Оцінювання на уроках літератури.	40
--	----

У вирі захопливих пригод

Ольга Гузь. Система уроків з вивчення повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра».	43
--	----

На I обкл. - кадр з фільму «Том Соєр» (Німеччина, Румунія, 2011)

Усі зображення в журналі знайдені в вільному доступі мережі інтернет

Матеріали Всеукраїнського круглого столу «Шкільний курс зарубіжної літератури: традиції, сучасність, перспективи», присвяченого 30-й річниці курсу

Предмет «Зарубіжна література» в контексті реалізації сучасних міжнародних стратегій України: динаміка змін

У надскладний для України час наша позиція як освітян проста і зрозуміла: ми маємо зберегти життя, фізичне й психічне здоров'я наших дітей, відбудувати й употужнити наші школи, примножити здобутки нашої освіти навіть в умовах воєнного стану. **Рятувати, допомагати, навчати, зберігати й боротися** – ось ключові слова нашого драматичного і сюрреалістичного сьогодення. Ми з вами бійці духовного фронту, і саме ми не лише тримаємо оборону, а й укріплюємо дух нашої нації, формуємо її майбутнє!

На шляху до перемоги України в цій страшній війні дуже **важливо зберегти найкращі книжки світу**, які допомагають нашим учням морально вижити й вистояти. Найкращі книжки світу дають емоційну підтримку, емоційний заряд українським школярам. Вони рятують дітей і підлітків від відчаю і зневіри, страху і безнадії, а ще формують волю до перемоги і дають силу для боротьби. **Нація, яка читає, непереможна!**

Предмет «Зарубіжна література» в умовах війни зовсім несподівано відкрив свої нові грані й нові потенційні можливості. Наразі читання творів зарубіжних авторів потрібно не лише задля отримання певних знань про літературу, формування творчих здібностей і моральних якостей учнів, а ще й задля формування в них уявлень про сучасний світ, адаптації наших дітей і підлітків до реалій сьогодення, виховання в них відчуття причетності до цивілізованого кола народів. **Ми, українці, не самотні в нашій боротьбі! З нами поруч зарубіжна культура і література!** Багатьом країнам було нелегко вибороти власну незалежність, але вони досягли її і показують нам приклад упевненості в тому, що добро і свобода переможуть зло і темряву.

Нині нас у нашій боротьбі за свободу підтримує цілий світ, усі цивілізовані країни. **МІЖНАРОДНІ СТРАТЕГІЇ** України полягають у подальшому просуванні до Євросоюзу, у розвитку міцних взаємин із передовими країнами світу й у побудові нової системи безпеки, де Україна і цивілізований світ будуть єдиним цілим.

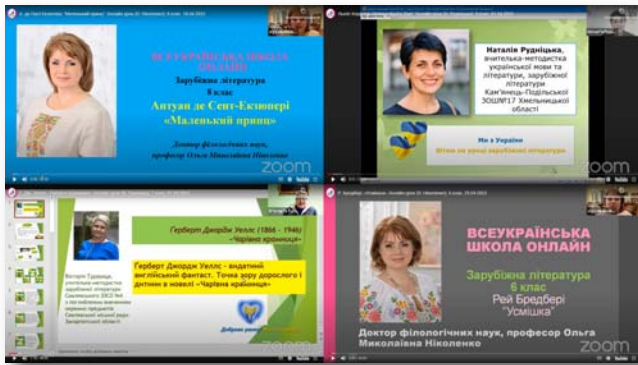
Як же зміцнити наші стосунки з цивілізованими країнами? Один із певних шляхів – це вивчати мови, культури, літератури інших країн, долучатися до їхніх духовних скарбів, які допоможуть нам бути сильнішими й стійкішими. **Тому предмет «Зарубіжна література» відіграє в сучасній складній ситуації виняткову роль.**

Разом із українською мовою і українською літературою це **духовна броня нації** і водночас **відчинене вікно (навіть багато вікон!)** до цивілізованого світу, до демократичних цінностей і свободи.

Література як навчальний предмет стала своєрідним посланцем миру від української освіти, вона привернула увагу світу до української трагедії.

Нещодавно я повернулася з **Данії**, де перебувала з робочим візитом в **найбільшому університеті Копенгагена – КР**. Він визначає освітню політику у Скандинавії і відіграє ключову роль у Євросоюзі. Я пройшла стежками Г.К. Андерсена і була вражена тією великою підтримкою, яку нині нам висловили данці. **Вони абсолютно на нашому боці! Прапорами України прикрашено весь Копенгаген.** Навіть звичайні люди, коли дізнавалися, що ми з України, передавали через нас вітання всім українцям. Зараз науковці Данії спеціально для курсу зарубіжної літератури готують для наших українських дітей **лекції про Г.К. Андерсена і його казки**, а також **про Гамлета** і про палац **Ельсінор**, який знаходиться в Данії і де за легендою відбувалася подія п'єси В. Шекспіра.

Наші колеги з японських університетів Токіо і Сайтами, студенти й учителі шкіл теж морально підтримують українських дітей, зокрема через курс зарубіжної літератури. Японські професори готують для наших дітей спеціальні заняття українською мовою. Незабаром ми з вами побачимо **«камі-сібай» (паперовий театр Японії) й низку лекцій** щодо японських народних казок, а також щодо творів японських письменників, яких ми вивчаємо на уроках зарубіжної літератури.

Протягом перших чотирьох місяців війни я і мої колеги (вчителі **Наталія Рудніцька** і **Вікторія Туряниця**) активно працювали у **Всеукраїнській школі онлайн**, яка була організована за підтримки Міністерства освіти і науки України, Міністерства цифрової інформації, УІРО, Юнісеф, громадської організації «Освіторія» та інших інституцій. Щотижня ми проводили у прямому ефірі онлайн-уроки для дітей, які постраждали від війни. Деякі з тих дітей втратили домівки і виїхали за кордон, у деякого були зруйновані школи, дехто був навіть поранений... Вони слухали наші уроки в різних місцях – не лише вдома, а й в укріпленнях чи за кордоном. У них була єдина можливість висловити свою думку – через чат. **Але це була прекрасна можливість читати книжки, обговорювати їх і брати з книжок енергію до життя й до боротьби.**

Тоді ми зовсім по-новому прочитали твір «**Маленький принц**» французького письменника **А. де Сент-Екзюпері** і вчилися мистецтву маленьких кроків у подоланні життєвих труднощів.

Ми вчилися літати разом із **американським пілотом Річардом Бахом** і його повістю «**Чайка Джонатан Лівінгстон**». І ми усвідомлювали, що ніякі обставини не можуть спинити мрію і бажання досягти свободи.

Коли ми читали поему «**Пісня про Гайавату**» **Генрі Лонгфелло** (з перервами, бо були постійні сирени), ми говорили про засади американської демократії, про ставлення до корінних народів і **необхідність усіх людей жити в мирі на прекрасній землі.**

А ще ми побачили, що в сучасному світі, на жаль, справдилися **прогнози Рея Бредбері, які він дав у своєму оповіданні «Усмішка».** Світ, змальований у цьому творі, дуже нагадує наш світ, де багато руйнувань, ненависті, знецінення культури. Але водночас Рей Бредбері нагадав нам про те, що за будь-яких часів необхідно рятувати мистецтво, а мистецтво рятує кожну окрему людину і людство загалом.

Коли я проводила урок **про шведську письменницю Астрід Ліндгрєн** і про її твір «**Міо, мій Міо**», шведські діти, вчителі й професори передали вітання нашим маленьким українцям. З їхніх листів і світлин наші учні дізналися про Швецію, про факти життя і творчості великої мисткині і про те, чому важливо читати її твори. Бо вони про те, як народжується мужність. Вони про те, як можна подолати свій страх і стати на герць зі страшним лицарем Като! Вони про те, як можна перемогти зло! Адже це залежить лише від тебе особисто!

На урок про підліткові романи «Буба» і «Буба: мертвий сезон» польської письменниці Барбари Космовської на зв'язок вийшла сама авторка. У листі до українських дітей на урок зарубіжної літератури вона написала: «Мені б хотілося, щоб ви читали мої книжки в мирній країні. У своїх домівках. Перебуваючи в безпеці, будучи щасливими. Я знаю, що зараз усе інакше, але оптимізм Буби дримає і в мені. Я вірю, що ви повернетесь до шкіл і звичного життя. Я вірю, що ще багато зустрічей і розмов у нас із вами попереду. Що в довгому і мирному житті ви познайомитеся з великою кількістю чудових літературних героїв та їхніх авторів. Тим часом залишається надія на те, що саме література дозволить вам пережити важкі дні з надією!». Цей лист від Барбари Космовської та її твори про перше кохання і про дорослішання дали новий імпульс до життя українським дівчатам і юнакам.

І ще один цікавий і важливий момент духовного єднання із сучасним світом. Це було, коли ми разом із шестикласниками у Всеукраїнській школі-онлайн здійснювали мандрівку до Німеччини і обговорювали твір «**Джим Гудзик і машиніст Лукас**» **Міхаеля Енде.** Тема уроку бала така: «**Дружба і єдність – запорука перемоги!**». Тоді до нас приєднався ректор **Гайдельберзького педагогічного університету Hans-Werner Huneke.** Він зняв спеціально відео для наших дітей і розповів про те, як люблять цю книжку «Джим Гудзик і машиніст Лукас» у Німеччині, як усі німці із захопленням читають її і дивляться фільм 2018 р., а також як дорослі й маленькі німці співають пісеньку із лялькового серіалу за романом М. Енде «*Eine Insel mit zwei Bergen*» («Острів із двома горами»). У розжальній формі в цій книжці йдеться про небезпеку нацизму, расизму й ксенофобії, про необхідність боротися за свободу, про толерантність і повагу до людей різних рас, національностей, віросповідань, статі, поглядів.

Ось **пан Бань** із цього твору, який каже: «У всіх людей є якісь свої прикмети. Ось у пана Гудзика, наприклад, чорна шкіра. Він таким народився, і в цьому немає нічого дивного, еге ж? Чому б і ні, чорний то чорний, яка різниця? Як на те, чимало людей так не вважають. Якщо в них, приміром, біла шкіра, то чомусь вони переконані, що саме в них колір шкіри – той, що треба, а ось в інших він неправильний. Такі дурні люди зустрічаються, як це не прикро, доволі часто...». Ми розуміємо, що це про такі негативні явища, як **расизм, ксенофобія.**

А ось ще один персонаж, який демонструє нам жадливі для сучасного світу поняття. Це **напівдракон Непомук.** Він часто плакав, адже його не приймали інші дракони. Ніхто його не сприймав за справжнього дракона, бо в нього тато був із драконів, а мама – бегемотиха. «Чистокровні дракони не пускають мене в Драконове місто...», – каже Непомук. Тут зрозумілою для дітей мовою розповідається про явище **нацизму.** Коли одна нація чи раса вважає себе вищою за іншу націю чи расу і диктує свої умови, зневажає інші нації й раси, це **нацизм.** У Німеччині часів Другої світової війни фашисти боролися за «чистоту нації», а тих, хто не був представниками німецької нації, фізично знищували – євреїв, слов'ян тощо.

Зараз на наших очах відбуваються жахливі події, пов'язані з відродженням фашизму і нацизму. Ми бачимо, як українську націю наші вороги оголошують такою, що не існує. Що нібито українців немає як нації, що існує один «великий народ». А тому оці «дракони» захоплюють наші території, знищують українців... Як у романі М. Енде «Джим Гудзик і машиніст Лукас», зовсім недалеко від нас існує **Драконове місто**, що стало загрозою всьому світові. Воно несе жах і війну. Але твір М. Енде навчає не боятися драконів! Мужні герої Лукас і Джим попри все продовжують свій шлях. Джим Гудзик каже: «Ми люди, які нікого й нічого не бояться!». І вони здобувають перемогу над страшною Драконією і звільняють із полону дітей різних народів! **Так буде і в Україні! Ми віримо, що саме вона звільнить світ від страшного дракона!**

Ось такий він – предмет «Зарубіжна література» в сучасній школі! Дуже актуальний і дуже потрібний сьогодні учням. Предмет, який в умовах війни дає нам особливі емоції та яскраві переживання, духовний досвід інших народів і причетність до сучасного цивілізованого світу, який дає надію на перемогу добра і людяності. Предмет, який дає нам можливість спілкуватися з усіма народами світу зрозумілою для всіх мовою загальнолюдських цінностей. Предмет, який єднає нас і наших дітей із усім світом.

Але жоден із навчальних предметів не стоїть на місці. Змінюється час – і змінюється зміст, і технології викладання. Тому предмет «Зарубіжна література», який народився разом із нашою Незалежністю, має свою історію і свою динаміку.

Сьогодні ми обговорюємо зміни до програми із зарубіжної літератури 2022 р., але маємо на увазі, що **це старі програми**, створені ще під старий Державний стандарт 2011 р. Вони поступово будуть відходити, бо з **1 вересня стартувала Нова українська школа. Наразі створено нові модельні програми для 5-6 і навіть для 5-9 класів** відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти (2020). У них уже зовсім інший зміст й інша структура.

Але ці старі програми, що залишаються чинними з 6 класу, відіграли й відіграють вагомий роль у мовно-літературній освіті. Свого часу вони стали новим кроком у розвитку предмета «Зарубіжна література». Чому?

По-перше, тому, що це були перші програми, які пройшли чотири **громадські обговорення (2012, 2015-2016, 2017 (на відкритій платформі Edera), 2022)**. А це означає, що суспільство взяло активну участь у розвитку предмета «Зарубіжна література».

По-друге, вперше саме в цих програмах було запроваджено розділ **«Сучасна література»**, який наблизив наших учнів до сучасного світу. До цього розділу було введено багато творів для дитячого і підліткового читання різних країн. Нині ми вже не уявляємо курсу літератури без сучасних творів Р. Дала, М. Енде, Р. Баха, К. Нестлінґер, Б. Космовської, У. Старка та багатьох інших, але кілька років тому ми ще сперечалися про те.

По-третє, у цих програмах за основний вектор було взято **твори для дітей і про дітей**. Менше дорослої класики, але більше про людські стосунки, вільне мислення, фантазію, людяність... Саме з цією програмою до української школи прийшли радісна Полліанна, добрий Чарлі, веселі мумі-тролі, без яких ми вже не уявляємо уроків літератури. В українську школу увійшли теми про людей з особливими потребами, про сімейні стосунки, про ставлення до людей похилого віку тощо.

По-четверте, саме в цих програмах із зарубіжної літератури **вперше з'явився варіативний компонент**, що збільшив **академічну свободу вчителів**. Відтоді стало можливим вибирати той чи інший твір для вивчення. Близько 20-25% творів ми тоді винесли на альтернативне вивчення, і це зробило програми гнучкими, їх можна було адаптувати до певних категорій учнів, умов навчання, інтересів учителя та школярів.

По-п'яте, в цих програмах з'явилися рубрики **«Україна і світ», «Елементи компаративістики», «Література і культура»**, що дозволили посилити **україноцентричний вектор** вивчення зарубіжної літератури, порівнювати твори зарубіжних авторів із українською літературою, ввести їх у широкий культурний і медіаконтекст.

По-шосте, в структурі програми було закладено не лише жанрово-тематичний і хронологічний, а й **концентричний принципи навчання**, що дозволило важкі для сприйняття учнів твори перенести в старші класи, зробити викладання зарубіжної літератури легшим і цікавішим.

По-сьоме, саме в цих програмах було **акцентовано рух України до Євросоюзу (навіть епіграф узятो з гімну Євросоюзу)** і водночас збільшено відсоток творів із інших континентів і країн.

Зауважу, що курс зарубіжної літератури викладається виключно українською мовою із часів його заснування, твори зарубіжної літератури вивчаються в якісних українських перекладах.

Трохи статистики щодо частки російської літератури в цих програмах. Про 5-й клас не говоримо, бо з 1 вересня п'ятикласники навчаються за новими модельними програмами, зокрема програмою «Школа радості», де немає жодного російського твору.

У програмі для **6-9 класів (основне читання)** було вміщено близько **150 творів з Європи, Азії, Америки, Африки**. Ці твори охоплювали літературний спадок близько **80 зарубіжних авторів із 25 країн**.

Я зараз не буду говорити про список творів для додаткового читання, бо то все вибіркоче читання, тобто можна було не брати з того списку нічого російського.

Які ж російські автори були в основному читанні в програмі для 6-9 класів?

Це 10 авторів. Із них – 5 за вибором. Тобто в цій програмі **обов'язково і текстуально вивчали лише 5 авторів XIX ст.** – Крилов, Пушкін, Лермонтов, Гоголь, Чехов. **Ще 5 авторів за вибором** (тобто

якщо не хотів учитель, можна було не брати) – Королєнко («Сліпий музикант»), Булгаков («Собаче серце»), Олександр Грін («Пурпурові вітрила»), К. Симонов («Жди мене»), М. Аромштам («Коли відпочивають янголи»). Відсоток ви можете порахувати самі.

У програмах для 10-11 класів (рівень стандарту і рівень профільний) було введено близько 45 творів із 23 країн. Тут представлені такі континенти, як **Європа, Америка, Азія і Австралія (вперше).**

Які російські автори були обов'язковими до вивчення в програмах для 10-11 класів? Їх було лише 4 (рівень стандарту) – Булгаков «Майстер і Маргарита», Достоевський «Злочин і кара», а також Тютчев і Фет в огляді «чистого мистецтва». У профільному рівні були ще «Мертві душі» Гоголя, тобто **в профільному рівні – 5. Ще 4 автори в основній програмі були запропоновані за вибором** (тобто їх можна було вивчати або не вивчати) – це Блок, Ахматова, Пастернак, Маяковський. **Отже, із 45 творів лише 4 або 5 були обов'язковими для текстуального вивчення.** Відсоток можете вираховувати самі.

Але 24 лютого 2022 року все перевернуло в нашому житті, у всіх сферах суспільства, зокрема в освіті.

Трагічні події спонукали до зібрання **круглого столу 7 квітня 2022 р.** за участю науковців й учителів щодо перегляду місця російської літератури в курсі зарубіжної літератури. На тому круглому столі були озвучені заяви громадських організацій освітян: **Української асоціації викладачів зарубіжної літератури і Всеукраїнської спілки вчителів-словесників.**

У резолюції ВСВС від 7.04.2022 р. було зазначено: «Загибель десятків тисяч українців, у тому числі дітей, втрата мільйонами людей своїх рідних домівок, руйнування сотень шкіл, українських міст і сіл, пам'яток культури – усе це не має розумного пояснення. Це протиприродно для людської цивілізації початку XXI століття. Це абсурд, дикість і аморальність, за які завжди буде соромно мислячим людям в усіх країнах. Через війну, що наразі триває в Україні, все «російське» сьогодні викликає глибокий біль і закономірний спротив у серцях українців і людей світу».

У Резолюції ВСВС було зазначено ще таке:

«Художня література і культура мають надихати людей на красу і гармонію, на мир і добро, а не викликати хвилю страждань. Ми не зможемо зараз пояснити нашим дітям, чому сусідня держава вбиває їх та їхніх рідних і близьких, а школярі в цей час повинні вивчати твори російських письменників. Ми не зможемо пояснити законами логіки й людяності дії країни-агресора. І ми не зможемо зараз без обурення й сердечного щему говорити про будь-що «російське», навіть про літературу.

Усе, що сьогодні відбувається довкола і пов'язане з країною-агресором, є надто болісним для нас і наших дітей. Рани України не загоїлися!».

Тоді науковці й учителі запропонували:

- вилучити з чинних програм навчального предмета «Зарубіжна література» всі твори російських, а також білоруських (через позицію Білорусі щодо російського вторгнення в Україну) письменників;

- замість російської та білоруської літератури вчителі, скориставшись академічною свободою, можуть збільшити кількість годин на вивчення творів інших країн і народів (із переліку творів для обов'язкового чи додаткового читання);

- твори «Ніч перед Різдом» і «Тарас Бульба» Миколи Гоголя, якого вважаємо «великим генієм українського народу» (Олесь Гончар) і який створив яскравий образ України для світу, залишаються в чинних програмах.

Заяви УАВЗЛ і ВСВС стали підставою для наказу МОН від 3 червня 2022 р. № 521 «Про утворення робочих груп з оновлення змісту навчальних програм». Відповідно до цього наказу мало бути оновлено близько 20 навчальних програм із різних предметів для 1-4, 6-9, 10-11 класів.

Згідно з наказом № 521 працювала робоча група із 10 фахівців, до якої долучилися ще 10 представників органів державної влади, громадських організацій, професійного середовища, преси. Зосібна дякуємо народному депутату, секретареві Комітету Верховної Ради України з питань освіти, науки та інновацій **Наталії Піні.**

13 червня 2022 р. (протокол № 2) робоча група прийняла рішення, яке було ухвалено одностайно й опубліковано в ЗМІ.

«Зважаючи на масове вторгнення збройних сил російської федерації в Україну, психологічне й фізичне травмування українських дітей внаслідок воєнних дій держави-агресора, важливість розвитку культурних зв'язків України з цивілізованими країнами, зокрема засобами навчального предмета «Зарубіжна література», необхідність моральної підтримки учнівської молоді та зміцнення духовної сили української нації з допомогою надбань класичної й сучасної літератури світу, відсутність в умовах воєнного стану рецептивного контексту для вивчення творів російських і білоруських письменників у ЗЗСО, а також на результати широкого обговорення професійними спільнотами й громадськими організаціями вчителів і викладачів (...), робоча група **УХВАЛИЛА:**

Оновити зміст навчальної програми із зарубіжної літератури для 6-9 класів (2017), вилучивши та/або замінивши твори російських і білоруських авторів на твори зарубіжних письменників відповідно до літературного процесу та з урахуванням вікових особливостей учнів/учениць (**Додаток 1**).

Оновити зміст навчальної програми із зарубіжної літератури для 10-11 класів (2017, рівень стандарту), вилучивши та/або замінивши твори російських авторів на твори зарубіжних письменників відповідно до літературного процесу та з урахуванням вікових особливостей учнів/учениць (**Додаток 2**).

Оновити зміст навчальної програми із зарубіжної літератури для 10-11 класів (2017, рівень профільний), вилучивши та/або замінивши твори російських авторів на твори зарубіжних письменників відповідно до літературного процесу та з урахуванням вікових особливостей учнів/учениць (**Додаток 3**).

Рекомендувати перенести вивчення творчості Миколи Гоголя і Таїра Халілова до навчальних програм із української літератури.

Підкреслити важливість і актуальність навчального предмета «Зарубіжна література» як націєтворчого, духовно значущого поруч із навчальними предметами «Українська мова» і «Українська література».

Рекомендувати авторам модельних програм із зарубіжної літератури внести відповідні зміни щодо російського і білоруського контенту».

Це рішення широко обговорювали в соцмережах, у різних спільнотах. Абсолютна більшість вчителів висловила підтримку такого рішення.

Через певний час це рішення було розглянуто експертною комісією з літератури (української, зарубіжної) Міністерства освіти і науки України. 12.07. 2022 р. (протокол № 5) експертна комісія ухвалила рішення:

«Підтримати проект змін до навчальних програм із зарубіжної літератури для 6-11 класів, підготовлених робочою групою з оновлення змісту навчальних програм для 6-11 класів закладів загальної середньої освіти з навчального предмету «Зарубіжна література», створеної відповідно до наказу Міністерства освіти і науки України від 03.06.2022 № 521».

25.07.2022 р. в Міністерстві освіти і науки України відбулася нарада на якій були присутні міністр освіти і науки України, представники Міністерства освіти і науки України, народні депутати, представники НАПН, НАН України (Інститут літератури, Інститут історії) та інші. На цій нараді також обговорювали питання щодо вивчення творів російських письменників у курсі зарубіжної літератури. Але обговорення йшло вже стосовно тих митців, які були пов'язані своїм життям і творчістю з Україною. Слід відзначити, що обговорення йшло доволу лише кількох імен. Коло імен було вже значно скорочено. На тій нараді також було зазначено, що про зміни до програм з української літератури наразі не йдеться, що це справа майбутнього.

Під час наради я наголосила на тому, що в процесі ухвалення остаточного рішення варто керуватися тим, наскільки художні твори, що є в шкільних програмах, сприяють формуванню української ідентичності, відповідають віковим особливостям учнів і об'єднують освітнє середовище.

Суспільні дискусії у ЗМІ та в соцмережах щодо представлення творів російської літератури в курсі зарубіжної літератури тривають.

На сьогодні Міністерство освіти і науки України прийняло **остаточне рішення**, затверджене відповідним наказом.

Яке це рішення? Воно переважно врахувало думку громадськості. На 95% враховані рішення робочої групи й експертної комісії.

Через збройну агресію РФ щодо України та відсутність рецептивного контексту переважна більшість творів російських письменників вилучені або замінені на такі, що відповідають віковим особливостям учнів та з урахуванням літературного контексту.

Оскільки програми з української літератури не змінюються, твори **Миколи Гоголя (6, 9 класи), Володимира Короленка (6 клас) і Таїра Халілова (11 клас)** поки що залишаються в переліку творів для основного читання (із подальшим перенесенням до програми з української літератури).

Але з них **лише твори М. Гоголя** («Ніч перед Різдвом» у 6 класі і «Шинель» та «Ревізор» у 9 класі) **є обов'язковими для вивчення. У 10 класі** для профільного рівня **«Мертві душі» М. Гоголя** (як дуже важкі для сприйняття) було замінено на роман канадської письменниці **Л.М. Монтгомері «Енн із Зелених Дахів»** (цей роман передував роману «Полліанна» Е. Портер).

Твір **В. Короленка «Сліпий музикант»** (твір про шлях до мети людини з особливими потребами, де події розгортаються в Україні на тлі української природи й культури) передбачено **у варіативному компоненті для 6 класу**, на вибір – поруч із творами Г. Бічер-Стоу «Хатина дядька Тома» і У. Старка «Чи вмієш ти свистати, Юганно?» (про ставлення до людей похилого віку). Тобто тут аж 3 твори на вибір – Короленко, Бічер-Стоу і Старк. А твір Таїра Халілова «До останнього подиху» також у варіативному компоненті в програмі для 11 класу поруч із творами М. Зузака «Крадійка книжок» і Джона Гріна «Провина зірок».

У варіативному компоненті програми для 6-9 класів у 9 класі відповідно до рішення МОН є **«Собаче серце» М. Булгакова.** Тут запропоновано **1-2 твори за вибором із 5:** Шолом-Алейхем «Тев'є-молочар», М. Булгаков «Собаче серце», Рей Дуглас Бредбері «451° за Фаренгейтом», Гарпер Лі «Убити пересмішника», Ерік Сігел «Історія одного кохання».

Що стосується твору **«Майстер і Маргарита» М. Булгакова**, то його замінено на твір **«Чума А. Камю».**

Відбулися деякі зміни в списку творів для додаткового читання. Майже всі твори російської літератури вилучено. Залишилися твори **«Бабин Яр» Анатолія Кузнецова у 9 класі** (як такий, що стосується історичних подій, які відбувалися в Україні). На пропозицію народного депутата **Наталії Піпи додано для додаткового читання в 10 класі ще два актуальні твори: Йозеф Рот «Марш Радецького» і Александер Гранах «Ось іде людина».** Але все це на вибір учителя.

Рішенням МОН прийнято рішення також залишити в списку для додаткового читання для 11 класу **І. Льфа та Є. Петрова «Дванадцять стільців».** Це також на вибір учителя.

По факту із тих персоналій, що залишилися, обов'язковими для вивчення є тільки твори М. Гоголя. Решта – на вибір учителя, який має тут повну академічну свободу.

Усім відомо, що немає ідеальних навчальних програм. Будь-яка програма перевіряється практикою. Тому практика і досвід учителів – це найкращий критерій оцінки будь-якої програми.

А наразі ми маємо наказ Міністерства освіти і науки України і оновлені програми із зарубіжної літератури для 6-9, 10-11 класів, які дають повну академічну свободу нашим вчителям. Я дуже вірю в наших учителів. Вони мудрі. Вони знають, що треба робити і що буде найкраще для українських учнів. До перемоги!

Ольга Ніколенко,

доктор філологічних наук, професор, завідувачка кафедри світової літератури Полтавського національного педагогічного університету імені В. Г. Короленка

Особливості викладання зарубіжних творів із сакральним компонентом

Сакральна змістовність художніх творів зазвичай не стає об'єктом актуалізації при проведенні уроків із зарубіжної літератури не тому, що викладач має якість упередження щодо цього, а внаслідок відсутності практичної методології використання сакральної поетики на уроках. Тож ця доповідь стане спробою окреслення методологічних підходів до висвітлення сакральних компонентів в зарубіжній літературі на уроках.

Згідно з заявленою метою, звернімося до всебічного аналізу сакралізованої художності у курсі середньої загальноосвітньої школи. Насамперед визначимося з базовими принципами, які мають велике практичне значення у процесі навчання. **Базовими принципами** викладання творів зарубіжної літератури із сакральним компонентом мають стати:

1) визнання сакрального мислення людини природним та узвичаєним типом мислення попри різні регіональні відмінності, як і визнання того, що не існує художніх творів, в яких таке мислення відсутнє;

2) не намагатися встановити та декларувати конфесійну приналежність того чи іншого письменника в тому чи іншому творі, оскільки часто письменники синтезують власну релігійну систему, яка не класифікується за відомими в релігієзнавстві типами;

3) саме через різноманітність релігійного світу письменників пропонується користуватися поняттям "сакральне", а не, скажімо, "християнське", "буддистське" чи "ісламське" тощо;

4) сакральний світ часто щільно пов'язаний із світом демонічним, втім, демонічний світ не є складовою світу сакрального; це два нетотожних світи;

5) нарешті, основоположним принципом у тлумаченні творів з вираженим сакральним компонентом має стати обізнаність з долею письменника, а саме – із процесом його формування, що забезпечить від невірної тлумачення тих чи інших образів його сакрального світу, як і надасть можливість більш точного визначення самих меж цього світу.

Тепер звернімося до практичного аналізу творів із сакральним елементом. Насамперед потрібно розрізнити твори, по-перше, з яскраво вираженим сакральним компонентом (Біблія, Коран, Махабхарата, антична міфологія, різдвяні оповідання Ч. Дікенса, "Ніч перед Різдом" М.Гоголя, "Оскар і рожева пані" Е.-Е. Шмітта тощо), по-друге, в яких ним мотивується сюжетний розвиток та твори, де він заявлений опосередковано (сонети Франческо Петрарки, "Священні сонети" Джона Донна, творчість Гете, Шіллера, Гейне та ін. романтиків). Окремо можна розглядати третю групу творів, де представлені два та більше типів релігійної свідомості, як у Р. Кіплінга, Дж. Конрада чи Р. Л. Стівенсона, особливо якщо йдеться про їхнє зумисне зіставлення автором.

Твором із яскраво вираженим сакральним компонентом у шкільній програмі із зарубіжної літератури є, наприклад, "Оскар і Рожева пані" Еріка-Еммануеля Шмітта. Аналіз такого твору неможливий без сакральної екзегези, тому зосередимось на вузлових моментах тексту, а саме:

- переродження сакрального на профанне та навпаки;
- наявність танатологічного топосу у зворотному щодо есхатологічного логічному розгортанні;
- софіологічне спрямування змісту твору;
- христологічний паралелізм.

Е.-Е. Шмітт надзвичайно розманітний у плані використання сакральної поетики. Так, у "Оскарі й Рожеві пані" Е.-Е. Шмітта об'єктом зображення стала дитяча повільна смерть від раку і тому у творі використані інші прийоми сакральної поетики порівняно з романом "Євангеліє від Пілата" чи повістю "Ібрагим і квіти Корана" тощо. Письменник спирається на християнську танатологічну та есхатологічну традицію. Інакше тему цього твору можна визначити як опис танатологічного топосу, в якому всі знакові моменти переставлені у зворотному порядку, у зворотному підрахунку тощо. Топос – відрізок від біологічної смерті до символічної, термін був введений Ж. Лаканом. Біологічна смерть Оскара розтягнута у часі. Процес вмирання є, власне, об'єктом споглядання у даному творі, і це могло перетворити текст на суцільний жах, коли б він не був написаний на традиціях сакральної поетики. Темою повісті Шмітта є **танатологічний топос** – емоційна історія відрізка долі хлопчика Оскара. Провідна семантика такого топосу полягає у площині теокосмологічного творення світу, інтерпретованого у зворотному сенсі. Доля хлопчика стає частиною синкретизації світу, визначаючи притаманний даній долі час і простір, фактично, вивершуючи дитячий світ до рівня первісного деміургічного творення світу навпаки. Ця складна

міфологема Е.-Е. Шмітта повністю побудована на зворотному прочитанні логіки міфу творення, які б його модифікації ми не залучили до розгляду. Винаходом Шмітта стало зображення танатологічного топосу у зворотному логічному розгортанні: демонстрація вмирання ембріону у теокосмологічному ракурсі буття-небуття. Тут нам необхідно повернутися до деяких здобутків психоаналізу та міфокритики. Зокрема, Ф.Б. Кьойпер зазначає: "...Індійський міф про початок творіння світу уподібнений до зачаття людської істоти"¹. Психоаналітична наука тлумачить сни про гойдання на хвилях як рудиментарний спогад про стадію ембріона. Океанічне відчуття має теокосмогонічний сенс. Оскар як одвічне немовля акумулює всі властивості сакрального простору творення/смерті, всі закономірності перетікання сакрального / профанного.

Своєрідним простором **переродження профанного на сакральне**, тварного на духовне стає лікарня, в якій вимушений помирати хлопчик. Ось як про неї відгукується Оскар: "Лікарня – суперсимпатичне місце, де повно дорослих у гарному настрої, які голосно розмовляють, багато іграшок і рожевих пань, які хочуть гратися з дітьми, а також друзів, які завжди готові прийти на допомогу, як от: Шинка, Ейнштейн або Поп Корн, коротше кажучи, лікарня – це рай, якщо ти належиш до хворих, які радують"². Перебуваючи в цьому фіктивному раю, Оскар поступово втрачає можливість використовувати його звабні переваги ("не ловить кайф") внаслідок погіршення фізичного стану після пересадки кісткового мозку.

У його житті-небутті постійно присутня Рожева дама (яку згодом хлопчик називає вже Рожевою мамою) – глибинний символ Великої Матері, Феї снів, казкової субстанції. Щоразу, відриваючись від буття, Оскар повертається до нього завдяки її теплу. Використовуючи архетипи глибинного психоаналізу, Шмітт накладає їхню семантику на реальні образи, у даному випадку – на образ медсестри. Маніпулюючи у такий спосіб потойбіччям і посеїбіччям, автор досягає ефекту призвичаєння до присутності небуття. Життя Оскара, втім, постає як підготовка до смерті, як її сходинка, а отже, й нетривка категорія з позицій вічності або ж теокосмологічного світобачення. Врешті, Оскар дозріває до усвідомлення суті подвигу Христа, яку йому викладає Рожева дама: "Люди бояться помирати, бо їх лякає невідомість. А що воно, власне, таке – та невідомість? Оскаре, я пропоную тобі не боятися, а довіряти. Поглянь на обличчя Господа на хресті – він терпить біль фізичний, але не відчуває моральних мук, бо вірує. І цвяхи завдають йому менше страждань. Він повторює: мені боляче, але це не біль. Ось так! У цьому й полягає винагорода за віру"³. Подолання страху перед смертю – важлива умова насолоди смертю. Невідоме лякає лише духовно нерозвинену особу, світ якої узгоджений з

реаліями матеріального буття, проте неузгоджений з містичним небуттям. Для Шмітта вагомим було показати процес такого узгодження. М. Каган зазначав: "Між полюсами абстрактно-логічного і конкретно-онтологічного тлумачення буття, небуття та їхніх взаємовідносин міститься великий спектр специфічних підходів до інтерпретації і кожна галузь філософського знання модифікує їх у відповідності до своїх змістовних інтересів"⁴. Буття підпадає під наше розуміння, під пізнання, небуття ж є здобутком лише переживання, хвилювання, емоційного відтворення. Проте містична сутність небуття має бути нами опанованою, байдуже, яким шляхом, – до цього закликає нас письменник, – адже опанування потойбіччям долає страх смерті, робить людину людиною. Танатологічний топос стає життєствердним.

Обидва твори Шмітта мають ще одну незаперечну спільність – **софіологічне спрямування**⁵. В романі "Євангеліє від Пілата" софіологія спрямовується в річище антропології, в "Оскарі..." – есхатології. Але це тільки два боки одного и того самого духовного явища. У словнику С. Аверинцева читаємо, що "християнство засвоює особистісне розуміння Софії. Оріген описує її як безтілесне буття розмаїтих думок, що включає логоси світового цілого, і в той же час, як натхненне та ніби живе. В ранню епоху розвитку християнства уявлення про Софію накладалось на лик Христа-Логоса /.../, а потім і на третю іпостась Трійці – Дух Святий /.../, наголошувались також аспекти Софії, пов'язані з ідеєю людської спільності"⁶. Вчений помітив оживлення софіології наприкінці ХХ ст. в середовищі богословів, проте мусимо визнати, що таке ж явище спостерігалось і в літературі, що й засвідчує Шмітт. Софіологія гностицизму й християнства, представлені ним у цих творах, становлять єдність на відміну від традиційного їхнього протиставлення у богословській екзегезі.

Христологічний паралелізм безпосередньо корелює з біблійним паралелізмом як провідним художнім прийомом сакральної поетики. Христологічний паралелізм стає провідним прийомом роману "Євангеліє від Пілата", повісті "Оскар і Рожева пані" Шмітта. Паралелізм допомагає автору вишикувати певну картину світу щодо абсолютних орієнтирів. Визначення явища біблійного паралелізму навів А. Десницький: "Біблійний паралелізм розуміється нами як характерний прийом організації тексту, який проявляється на всіх рівнях, від фонетики до макрокомпозиції, та характеризується зіставністю однорівневих елементів тексту. Цей прийом підкреслює парадигмальні відносини між зіставними елементами тексту, відбувається часткове переструктурування зв'язку між позначуючим та позначуваним, читацьке сприйняття деавтоматизується, виникає система численних і часом неочевидних сенсів, які не зводяться до суми значень окремих елементів

¹ Кьойпер Ф.Б. Я. Космогония и зачатие // Труды по ведийской мифологии. М., 1986. С. 126.

² Шмітт Ерік-Еманнюель. Оскар і Рожева пані. Львів, 2006. С. 7–8.

³ Шмітт Ерік-Еманнюель. Оскар і Рожева пані. Львів, 2006. С. 59.

⁴ Каган М. С. Метаморфозы бытия и небытия: К постановке вопроса // Вопросы философии. 2001, No 6. С. 57.

⁵ Див.: Аверинцев С.С. София – Логос. Словарь. К., 2001; Бовсунівська Тетяна. Софіологічна мотивація художніх текстів // ІV Міжнародний конгрес українців. Літературознавство. К., 2000. Книга II. С. 337–345; Мона Наталья Петровна. Идея Софии в русской поэзии: Философско-культурологический анализ. Диссертация ... канд. наук. Барнаул, 2004; Софиология и неопатристический синтез. Богословские итоги философского развития. М., 2013 та ін.

⁶ Аверинцев С.С. София // София-Логос. Словарь. К.: Дух і Літера, 2001. С. 162.

⁷ Десницький Андрей. Поэтика библейского параллелизма. М., 2007. С. 128.

тексту"⁷. Оскільки біблійний паралелізм породжує фундаментальними закономірностями існування мовлення та вираження, то не дивно, що він характерний не лише для Святого Письма, а в окремі періоди літератури проявлявся як своєрідна смислотворча універсалія. До таких періодів належить, зокрема, Середньовіччя, романтизм, та як виявилось, ХХІ ст. Христологічний паралелізм у романі Шмітта проявляється на кількох рівнях універсалізації сакрального образу: 1) прямий паралелізм образів; 2) виявлення христологічних характеристик в структурі інших образів; 3) універсалізація властивості месії не залежних від часу та місця його народження. Маленький хлопчик, який приречений померти незабаром, знає про це, як знав Христос про невідворотність власної смерті. Танатологічний провіденціалізм наповнює сенсом буденне життя, яке зображується в паралелі до сакральної історії всесвіту, при цьому набуває значимості та сповнюється сенсом.

Висновки: Неврахування сакральної змістовості окремих текстів із програми зарубіжної літератури в школі збіднює їхнє ідеологічне наповнення, а отже потребує аналізу, усвідомлення, поширення. Синтезована в цій доповіді парадигматика сакрального не є вичерпною і придатною для всіх без винятку текстів з сакральним компонентом, але тут були названі найпоширеніші (христологічний паралелізм, софіологічна мотивація, перетворення профанного та сакральне і навпаки, конструювання танатологічного топосу).

Сучасний школяр перевантажений ризоматичними схемами та образами-симулякрами, і потребує альтернативи, наприклад, ще не втраченої традиції – поезики сакральної. Її яскраві ознаки знаходимо,

наприклад, у прозі Еріка-Емануеля Шмітта. В сучасній літературі спостерігається актуалізація духовного жанру, який знаменує занепад "постмодерністського роману" заснованого на різноманітних варіаціях деструкції. "Духовний жанр" настільки виразно тяжіє до сакральної поетики, що його художня структура іноді повністю перетворюється на повну альтернативну постмодерністській: психологічний портрет заступається духовним, стратегія письма – принципами біблійного паралелізму, оригінальність тропіки – усталеністю символотворення пробілійного зразка, яке не має оригінальність та винахід за явну перевагу.

Література

1. Аверинцев С.С. София-Логос. Словарь. К.: Дух і Літера, 2001. 460 с.
2. Бовсунівська Тетяна. Софіологічна мотивація художніх текстів // IV Міжнародний конгрес українців. Літературознавство. К., 2000. Книга II. С. 337–345.
3. Десницький Андрей. Поэтика библейского параллелизма. М.: Библийско-богословский ин-т им. Св. Апостола Андрея, 2007. 554 с.
4. Каган М. С. Метаморфозы бытия и небытия: К постановке вопроса // Вопросы философии. 2001, No 6. С. 52-67.
5. Кэйпер Ф.Б. Я. Труды по ведийской мифологии. М., 1986. 188 с.
6. Софиология и неопатристический синтез. Богословские итоги философского развития. М.: Изд-во ПСТГУ, 2013. 294 с.
7. Шмітт Ерік-Емануель. Оскар і Рожева пані. Львів: Кальварія, 2006. 96 с.

Тетяна Бовсунівська,
доктор філологічних наук,
професор кафедри зарубіжної літератури
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

Олег Шупляк.
Летять лелеки

Предмет «Зарубіжна література»

Від зародження до розквіту

Вивченню зарубіжної літератури в українських загальноосвітніх закладах минає тридцять років. Цей предмет – майже ровесник нашої Незалежності, 31-шу річницю якої ми відзначили 24 серпня. І це знаково! І це символічно! Саме з 1 вересня 1992-1993 навчального року предмет «Зарубіжна література» посів своє помітне місце як обов'язковий у навчальних планах українських шкіл. І ось уже 30 років разом із іншими складниками мовно-літературної галузі – українською мовою й українською літературою – виконує важливу націєтворчу та українознавчу роль.

Ми пам'ятаємо, що після проголошення Україною Незалежності, на початку 1992-1993 навчального року до змісту шкільної літературної освіти було внесено значні зміни й укладено нові програми. У 1992 році профільним міністерством було запропоновано орієнтовний план «Література народів світу» для 5-11 класів, де вміщено перелік творів, із якого вчителі обирали тексти на власний розсуд, враховуючи наповнення шкільних бібліотек. Орієнтовний план уперше позбавив учителя необхідності викладати ідеологічно й політично заангажовану літературу соцреалізму, дав можливість юному поколінню українців долучитися до шедеврів світової літератури у їх історико-культурному контексті.

Пояснювальна записка до першої затвердженої Міністерством освіти програми авторського колективу докторки філологічних наук, заслуженої професорки Київського національного університету імені Тараса Шевченка Кіри Олександрівни Шахової починалася з формулювання основної мети предмета: залучення школярів до надбань світової культури, ознайомлення з визначними зразками літератури різних народів, прагнення дати уявлення про історію розвитку світового літературного процесу у співставленні з рідною літературою. Ми ще тоді підняли на знамено свого предмета безсмертну настанову Великого Кобзаря: «І чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» і несемо її зараз. Утілюємо в життя й думку ще одного титана українства Івана Франка, що стали епіграфом до нашої програми старшої школи: «Передача чужомовної поезії, поезії різних віків і народів рідною мовою збагачує душу цілої нації, присвоюючи їй такі форми і вирази чуття, яких вона не мала досі, будуючи золотий міст зрозуміння і спочування між нами і далекими людьми, давніми поколіннями».

Безперечно, неоціненне значення появи предмета «зарубіжна література» в школі у тому, що разом із новими творами, що прийшли до шкільної програми, у нашому сприйнятті світової культури почала падати «залізна завіса» радянської ідеології. Це були перші кроки до розкріпачення свідомості як учнів, так і вчителів, і, мабуть, більшою мірою – саме вчителів, у яких склався багаторічний стереотип викладання літератури за «незмінними програмами», а левову частку текстів для вивчення займали твори

російської та радянської літератури. З того часу створення шкільних програм із зарубіжної (світової) літератури не припинялося, кожна з них була знаковою і засвідчує насамперед розвиток предмета відповідно до викликів часу та його демократичність.

На теренах становлення зарубіжної літератури в школі за ці тридцять років зазвучали гучно і славно імена Кіри Шахової, Дмитра Наливайка, Бориса Шалагінова, Лесі Мірошніченко, Ігоря Ненька, Ольги Ніколенко, Олени Ісаєвої, Юрія Ковбасенка, Жанни Клименко, Євгенії Волощук та багатьох інших, кому ми, шкільні вчителі, завдячуємо чудовими літературознавчими розвідками й корисними напрацюваннями.

Зміст предмета постійно змінювався, він став чи не найбільш демократичним у сучасній школі. І зараз ми:

- реалізуємо нову структуру літературної освіти: 5-7 класи – прилучення до читання (проблемно-тематичний і жанровий принципи), 8-9 класи – системне читання (історико-літературний і жанровий принципи), у 10-11 класах передбачено творчо-критичне читання (історико-літературний і мультикультурний принципи);

- вивчаємо твори не тільки за хронологією, а й за принципом концентричного розширення (від простого – до складного, від початкових уявлень про літературне явище або творчість письменника – до поглиблення знань про них);

- в окремих розділах вчителі й учні мають можливість вибирати твори з зазначеного у програмі переліку, бо маємо обов'язковий і варіативний компоненти у співвідношенні відповідно 80% : 20%;

- твори, що вивчаються, відповідають особливостям учнів певної вікової категорії, складніші для сприйняття закумульовано у старших класах («Божественна комедія» Данте, «Гамлет» В. Шекспіра, «Фауст» Й.В. Гете, соціально-психологічні й філософські романи і п'єси XIX-XX ст. тощо);

- у кожному класі є розділ «Сучасна література», який дає можливість вивчати не тільки класичні, а й найкращі сучасні твори, що отримали міжнародне визнання, наприклад «Повітряні змії» Ромена Гарі, цикл творів про Адріана Моула Сью Таунсенд, «Кораліна» Ніла Геймана, «1984» чи «Скотоферма» Джорджа Орвелла, «Крадійка книжок» Маркуса Френка Зузака та інші.

- наш предмет має потужний українознавчий аспект, який акцентовано через рубрики «Україна і світ», «Література і культура», «Елементи компаративістики»;

- предмет «зарубіжна література» має виразний європейський вектор у змісті програми, що підкреслено й у епіграфі, який містить рядки із оди «До радості» Ф. Шиллера, який є гімном Євросоюзу;

- вчителі мають можливість не тільки обирати твори з варіативної складової, але й підручники

різних авторських колективів, а починаючи з цього навчального року – і Модельні програми різних авторських колективів, за ними – складати власні навчальні програми, визначати кількість годин на вивчення окремих розділів і тем;

– наскрізним стрижнем навчального предмета «Зарубіжна література» є поєднання художніх текстів і медіатекстів.

Викладання зарубіжної літератури здійснюється українською мовою, художні твори письменників країн і народів світу запропоновані учням для читання в найкращих українських перекладах із урахуванням здобутків української перекладацької школи. Отже курс не тільки розширює виднокола володіння рідною мовою завдяки досконалим художнім перекладам Миколи Лукаша, Максима Рильського, Григорія Кочура, Івана Франка, Миколи Зерова, Євгена Сверстюка, Василя Мисика та інших, в яких вивчаються запропоновані програмою твори, але й дає можливість через «інше» («чужу культуру») краще пізнати «своє» («рідну культуру»), побачити її у світовому контексті, відчути зв'язки з усім цивілізованим світом, усвідомити місце рідної культури серед світових і власний внесок в розбудову цього свого.

Французький письменник Оноре де Бальзак написав у свій час пророчі слова: «Що сталося б з літературою, якби справа її не захищалася? У нас є свій касаційний суд – це майбутнє. Щасливий той, хто може постати перед ним». Були й у нас такі сумні часи, коли ми мусили захищати справу літератури, а точніше – окремого шкільного курсу «Зарубіжна література», а ще точніше – трьох самостійних національних предметів: українська мова, українська література, зарубіжна література в новому Державному стандарті. Ішла активна боротьба єдиного фронту науковців, учителів, учнів, батьківської громадськості, літературних діячів, письменників, небайдужих українців, до лав якого стало багато присутніх на нашому сьогоднішньому зібранні, бо, за словами Жанни Клименко, «Саме тому, що в нас є свої пріоритети і свої проблеми, переконана, що нашої школі конче необхідні окремі повноцінні і повнокровні курси української мови, української літератури і зарубіжної літератури, які будуть спрямовані, по-перше, на побудову міцної Української Духовної Стіни, а, по-друге, на розвиток планетарного мислення особистості».

Ми вистояли, ми відстояли. І літературу. І предмет. На жаль, новий Державний стандарт базової середньої освіти, який почав упроваджуватися цього навчального року, визначив на вивчення зарубіжної літератури 1,5 години на тиждень. Але відповідно до нормативної бази та резерву, що має мовно-літературна галузь у кожному класі, додаткових годин навчального плану заклад освіти може збільшити щотижневу кількість до 2 годин на тиждень. За рахунок гнучкого варіативного компонента наша Модельна навчальна програма «Школа радості», у авторському колективі якої я маю велику честь працювати поряд із Ольгою Ніколенко, Оленою Ісаєвою, Жанною Клименко, Лідією Мацевко-Бекерською та передовими вчителями-практиками Людмилою

Юлдашевою, Світлою Тихоненко, Тетяною Джангобековою, Мариною Вітко, придатна як для 1,5, так і для 2 годин на тиждень.

Сьогодні, озираючись у минуле, ми зазначаємо, що шкільний курс зарубіжної літератури є справді унікальним, єдиним на всьому пострадянському, а зараз ми вже знаємо, що й на європейському просторі. Ми переконані, що наш оригінальний предмет не випадково з'явився у роки, коли Україна здобула НЕЗАЛЕЖНІСТЬ, адже він задовольняє найактуальніші виклики сучасності і сприяє формуванню, з одного боку, полікультурної особистості, що, живучи в сучасному розмаїтому світі, має бути не лише толерантною до чужої культури, а й навчитися її шанувати. З іншого боку, вивчаючи твори світового красного письменства, ця особистість вчиться любити й цінувати красу рідного слова, яке дало можливість краще зрозуміти тонкощі світових шедеврів словесності. Світова література в школі – свідчення нашої відкритості в інтеграційному світі.

Зарубіжна література як навчальний предмет охоплює різноманіття національних літератур і містить величезний духовний потенціал, необхідний для української молоді початку третього тисячоліття. Письменник Роман Іваничук, один із організаторів Товариства української мови ім. Тараса Шевченка, Герой України, писав: «Література – це спосіб вираження думок, світогляду, гідності й порядності. Без літератури не можна обійтися, бо без неї настане темрява». Або ще ось, слова письменника й перекладача Юрка Прохаська: «Добра література допомагає зрозуміти, а може й просто – пережити те, у чому боїшся зізнатись навіть собі. Допомагає зрозуміти ті внутрішні відтінки, про які не підозрюєш, що вони в тобі існують».

Тож у процесі вивчення кращих зразків світового красного письменства юні українці крізь призму художнього твору не лише відкривають інші країни й культури, а заглиблюються у світ людських почуттів і стосунків, пізнають життя природи і суспільства, відчувають силу творчої фантазії та людської думки, критично мислять і співпереживають разом із літературними персонажами, вчать краще розуміти себе та інших, цінувати «своє» (рідне, національне) і поважати «чуже» (значуще для розвитку власної особистості та української нації), формувати гуманістичний світогляд і національну свідомість на основі громадянських пріоритетів і толерантності до інших народів, рас, національностей.

Результати виховання Його Величності Словом ми бачимо зараз, у найважчі для нашої Батьківщини часи: на фронті сьогодні боронить нас від жорстокої російської навали відважна, смілива, відповідальна, патріотична молодь, що зростала на кращих зразках красного світового письменства. Бо культура – це те, на що опирається людина, коли в неї начебто забрали все. (Антон Санченко)

Вікторія Туряниця,

директорка Свалявського закладу загальної середньої освіти № 4 з поглибленим вивченням окремих предметів Свалявської міської ради, учитель-методист зарубіжної літератури

«Зберегти мізер часу, де нас не буде уже ніколи»

Жодного разу ім'я нобеліанта не викликало такого несприйняття, як цього року. Сергій Жадан – ще одна втрачена мрія українців – проникливо пояснює цей стан: «Що першою чергою змінює війна? Відчуття часу, відчуття простору... Спресованість подій та емоцій, розчинення в кривавому густому потоці, який огортає та підхоплює – реальність війни кардинально різниться від реальності миру саме цим тиском, пресом, неможливістю вільно дихати й легко говорити... Ще війна, безперечно, змінює мову, її архітектуру, поле її функціонування... А ось, виявляється, що можливості мови обмежені – обмежені новими обставинами, новим ландшафтом: ландшафтом, що прописується в просторі смерті, просторі катастрофи... Адже ми всі опинилися нині в тій точці мовлення, з якої раніше не говорили, відповідно, маємо нині зміщену систему оцінок та сприйняття, змінені координати сенсу, змінені кордони доцільності». Справді, кому потрібно знати про французьку авторку, яка «відібрала» нобелівку в українського письменника? «Від початку війни ми всі повертаємо собі цю порушену здатність – здатність зрозумілого висловлювання. Ми всі намагаємось пояснити – себе, свою правду, межі своєї порушеності й травмованості. Література, можливо, має в цьому випадку трішки більше шансів. Оскільки генетично пов'язана з усіма попередніми мовними катастрофами та розламами», – це судження Жадана не лише дозволяє, а й спонукає під час війни звернутися до подій в літературі.

За що нагородили Анні Ерно? Нобелівський комітет так пояснив вибір лауреата: «За сміливість і клінічну гостроту, з якою вона розкриває коріння, відчуженість і колективні обмеження особистої пам'яті». Читацька аудиторія традиційно неоднозначно сприйняла таке рішення, проте для президента Франції Емануеля Макрона досягнення співвітчизниці беззаперечні: «Анні Ерно протягом 50 років писала роман колективної та інтимної пам'яті

нашої країни. Її голос – це свобода жінок і забуті століття. Цією коронацією вона приєднується до великого Нобелівського кола нашої французької літератури». Сама ж нобеліантка на нагородження зреагувала так: «Я була дуже здивована... Я ніколи не думала, що це станеться на моєму письменницькому ландшафті. Це велика відповідальність... свідчити, не обов'язково через моє письменство, але свідчити з точністю та справедливістю щодо світу. Я присвячую свою премію тим, хто страждає від несправедливості і хто сподівається на велику свободу та справедливість».

Більшу частину свого життя А. Ерно займалася педагогічною діяльністю, а її літературний доробок – детальна та відверта автобіографія. Дівчинка, що з'явилася на світ в 1940 році в норманському містечку Івето, пізніше опише «це холодне місто, побудоване на плато, яке обвівають вітри, між Руаном та Гавром. На початку сторіччя воно було торговельним й адміністративним центром сільсько-господарського регіону... Мій дідусь, візник на фермі, моя бабуся, ткаля вдома, оселилися тут через декілька років після одруження» («Роки»). Її батьки працювали на заводі, та згодом відкрили малий бізнес – продуктовий магазин і кафе. Французька актриса, виконавиця головної ролі в екранізації роману «Інша», в документальних «Історіях Анні Ерно від Домінік Блан» (Annie Ernaux x Dominique Blanc) дослідила найдраматичніші моменти життя майбутньої нобеліантки. Смерть першої дитини, коли «батьки поринули в біль, у тишу депресії, у молитви і у віру існування «маленького святого на небі», темною тінню лягла на згодом народжену дівчинку Анні, котра завжди знала про «янгота», тому їй нічого не лишилося, як зайняти місце «диявола». Тут знаковим є текст «Інша дівчина» – лист, адресований сестрі, що померла ще до народження письменниці. «Ключовою постаттю мого дитинства була сестра Тереза, – так описано навчання в католицькій школі, – а я прагнула сестри Усмішки». «Державні чи приватні, школи відрізнялися мало: це було місце передачі непорушного знання за умов тиші, порядку і поваги до старших, абсолютного послуху...» («Роки»). Дитинство та спогади про батьків – одні з провідних тем письменниці. Твори незрозумілого жанру, за визначенням самої авторки, «не біографія, ...не роман, соціологія або історія» сьогодні в тренді, оскільки автофікшн – популярний і модний напрям світової літератури останнього десятиліття. «Ніякої поезії спогадів, ніякого радісного глузування. Природно з'явилася звичайна манера писати, така ж сама, якби я писала листа батькам, розповідаючи новини свого життя» («Майдан»). Про що пише нобеліантка? Про все, що відбувалося в її житті, про все, що пригадує: дитинство, навчання в школі, університеті, перші місячні, перше кохання, перший і не пер-

ший сексуальний досвід, робота, політика, діти... Батьками, які самотужки зуміли вирватися з селянсько-робітничого середовища, то захоплюється, то уїдливо-іронічними інтонаціями підкреслює прірву, що відокремлює її соціальний статус інтелектуалки від їхнього примітивного світу. Померлі тато і мама оживляються спогадами. Ностальгує за батьком: «Я хочу нарешті прокинутися, спуститися до кухні, і там зустріти його, мого тата, який готує мені сніданок. Він відведе мене до школи. Потім готуватиме їжу. А ввечері щось майструватиме... Поряд із ним увесь день почуваш себе спокійно і впевнено... Ми разом з ним грали у доміно або в дурня... Він бігав по примочки до моїх розбитих колін і сидів із моїми свинками, вітрянками та коклюшами, читаючи мені «Трьох поросят» або граючи зі мною в лото. Тато-дитина був, за материними словами, дурнішим за свою дочку... Коли я вже була достатньо доросла, щоб ходити по вулицях сама, він чекав на мене вдома. Немолодий тато, який був щасливий, що має дочку... Картинки ніжності й турботи. Беззаперечні голови родин, домашні тирані, герої воєн або праці, я вас не знаю, я була дочкою того чоловіка! («Застигла жінка»). Водночас не втримується від кепкування: «Коли він їв, користувався тільки своїм складаним ножом... Після закінчення обіду він витирав ніж об свій комбінезон. Коли з'їдав оселедець, він устромляв ніж у землю, щоб позбутися запаху. До кінця п'ятдесятих років він їв суп зранку, потім узяв звичку пити каву з молоком, трохи ніяковіючи, бо вважав каву з молоком жіночим напоєм. Він сьорбав каву ложкою, наче це був суп» («Майдан»). Спогади про батька перекладено десятками мов та нагороджено престижними преміями.

Смерть матері «в пансіонаті для старих» стала початком історії під назвою «Жінка». «Упродовж написання книги мені пригадується то «гарна», то «погана» мати, – тут Анні гранично чесна, – я намагаюся розглядати жорстокість, напад ніжності, докори моєї матері не тільки як персональні риси її характеру, але й розглянути ці риси в обставинах її історії та соціального стану... Але я відчуваю, як щось усередині в мене пручається, намагаючись зберегти образ моєї матері найбільш емоційним – пристрасть і сльози». Опікуючись бакалійною торгівлею, «... мати чітко розділяла свій магазинчик і «Звіяних вітром», книги не заважали їй підраховувати видатки... Я б не хотіла іншої матері, не схожої на мою, в якій на обличчі з'являлося особливе задоволення, щойно вона брала до рук газету чи книгу; яка вміла тікати від щоденного божевілья, від консервів і кредиторів, від цієї жрачки у пакетиках за допомогою книги, і яка не вважала, що

читати – то значить гаяти час. У неї блищали очі, коли вона казала мені: «як добре, коли працює уява», їй подобалось, що я читала, розмовляла сама з собою під час своїх дитячих ігор, записувала в зошити якісь історії, забуваючи прибрати в кімнаті» («Жінка»).

З підвалин пам'яті виринали як спражні жахи, коли батько на очах 12-річної доньки намагався серпом убити матір, так і уявні страхи – виглядати селючкою чи неспроможність навчитися «розмовляти без помилок та чітко вимовляти слова». Яскраві штрихи до студентської юності: «Ми виписували висловлювання письменників про життя, відкриваючи нове щастя мислити себе в їх виблискуючих фразах... Нас переповнювало почуття абсурду та нудоти. Потлива тілесність юнацтва стулялася з «зайвою» людиною екзистенціалізму». Анні (як і більшість її героїнь) навчалася в університетах Руана і Бордо, стала учителькою, а згодом і університетською викладачкою літератури.

Роман «Роки» – своєрідний фоторепортаж довшою в життя. Гортаючи світлини від першої, де «велике насуплене немовля з темним віночком волосся на маківці, з голими ручками та ніжками... начо демонструє міщанськи обставлений ритуал входження людини у світ», до фото жінки за шістдесят, письменниця наповнює фотоколаж історією, подіями, почуттями, роздумами, емоціями, оцінює себе з відстані часу та висоти досвіду: «Дівчата, які оточують її на знімку, належать до буржуазії. Вона не відчувається з ними своєю, у ній більше сили та самотності. Постійно спілкуючись з ними, ходячи на їхні вечірки, вона ніби зрікається чогось, здає свої позиції. І тепер їй уже не здається, що вона геть чисто відірвалася від робочого світу свого дитинства, від дрібної торгівлі батьків. Її незатишно всюди – окрім навчання та літератури». Випробуваннями стали стосунки з чоловіками, пошуки справжнього кохання, заміжжя, спроби поєднати роботу та домашні обов'язки: «Що ж мені запропонував той омріяний статус дорослої жінки? Перевірка зошитів, малюк, якого треба класти спати, щоб мати час трохи почитати – п'ять хвилин перед сном. Було про що мріяти!» («Жінка»).

Якщо батьки понад усе боялися повернутися на завод, то її страхи народжувалися від постійних сумнівів: чи на своєму місці вона серед однокласниць із заможних родин, чи відповідають її зачіска, одяг, манери, погляди, висловлювання університетському середовищу, чи гідна вона увійти в респектабельну родину свого чоловіка, чи має право на літературну творчість? З шістнадцяти років вела надто відвертий щоденник, завбачливо знищений матір'ю, але перший друкований твір «Порожні шафи» (1974) все ж зробив Анні скандально відомою, бо «репортаж» про аборт веде прямо з гінекологічного крісла. Всі наступні романи – гранично оголені рефлексії на певні події життя. Вона описує свої стосунки з колишнім чоловіком, лікування від раку, пристрасний секс з одруженим коханцем – такий «етнолог самої себе». «Застигла жінка» (1981) Ерно стала одним із знакових текстів європейського фемінізму. Рухаючись вгору кар'єрними сходами, вона все глибше падає у прірву відчуження з батьками; облаштовуючи своє сімейне життя, відчувається будівлею без фундаменту: «Лише принизливі спогади змушували мене

коритись їм. Я прогиналася під світ, у якому жила, який намагався змусити вас забути спогади нижчого світу». Соціологиня Роз-Марі Лаграв зазначає: «Для її літературного стилю важлива не краса, а чесність. Звідси «пласке» письмо: факти і лише факти, вивчення «себе самої», яке ставить її твори на межу між літературою та соціологією. Її твір завжди – тремтяче дзеркало, болісний роздум про класову і гендерну перевагу інших, спроба «помститися за собі подібних».

Анні Ерно – мати двох синів, її шлюб тривав сімнадцять років, розлучення відбулося з волі чоловіка. Цей аспект життя неодноразово віддзеркалюється в різних творах. Романи «Сором» (1997) та «Спогади дівчини» (2016) описують перший сексуальний досвід, але сором давньої оповіді зникає у спогадах через два десятиліття. Знаковою подією став і її твір «Подія» (2000) – психологічна, фізіологічна, кримінальна драма: «Чи хтось іще, крім мене, вертався на місце абортів?» Однойменна екранізація Одрі Діван у 2021 році нагороджена «Золотим левом» Венеційського кінофестивалю. «Пристрасть» (1991) – найвідоміша любовна історія Ерно: французька переживає бурхливий роман із бізнесменом зі Східної Європи (в екранізації Деніелл Арбід – це росіянин), звісно, одружений. Вона живе, чекаючи на наступну зустріч, проживаючи відчуття, наче щоразу він забирає з собою її тіло: «Щодо витоків моєї пристрасті, то я не маю наміру копирсатися ні в історії мого попереднього життя, як це роблять психоаналітики, ні в культурних моделях почуттів, під впливом яких я була у дитинстві... Я не хочу пояснювати мою пристрасть, – тоді доведеться оцінювати її як помилку або безлад, а хочу просто говорити про неї». Фінал цієї чуттєвої еротичної історії відомий з перших рядків: «Я переживала насолоду як майбутній біль». Аналізуючи парадоксальність нагородження престижною премією «пересічного» в художньому сенсі письменника, критики акцентують увагу на тому, що нобелівський комітет підкреслив «сміливість» Анні Ерно: «Природно, я не відчуваю ніякого сорому, записуючи усе це, ...а перш ніж це читатимуть люди, з якими, на мою думку, таке ніколи не трапиться, мине ще якийсь час. Я ще можу потрапити в аварію, померти, може початися війна або революція. Тому я й пишу про все це з тією самою відвагою, з якою у шістнадцять засмагала гола серед білого дня, а в двадцять кохалася без контрацепції, не думаючи про наслідки».

Схвальні оцінки творчості нобелівської лавреатки 2022 року знаходимо в українських масмедіа: філологиня Юлія Павленко розглядає творчість Анні Ерно в контексті літератури постмодернізму; глибокий літературознавчий аналіз знаходимо в публікаціях Богдани Романцової; письменниця та перекладачка Євгенія Кононенко зізнається, що її радість потьмарена війною в Україні: «Тут екзистенційні страждання вже відходять вбік через інший біль. Але все одно я дуже радію, що моя авторка здобула таку високу нагороду... Так, зараз в нас війна, інші проблеми. Питання непорозуміння в коханні, з батьками, про які вона пише дуже відверто, нібито відійшли на інший план. Зараз інші питання є гострими і болючими, але говоріння про питання наших страждань в часи війни, спосіб говоріння є актуальним».

«В океані трагедій, які вражають наше сьогоднішнє існування, новина про присудження Нобелівської премії з літератури Анні Ерно стала благотворним променем світла. Дозволила «зарядити батарейки» на зиму і підтримати енергію борців проти несправедливості, якої ще так багато у світі, – зазначає французька публіцистка Александра Шварцброд. – Присуджено вкрай політичну і сміливу премію, якої гостро потребує наш час, час, коли США обмежують права на аборт, час, коли бразильські робітники борються проти тих, хто загрожує існуванню не тільки бразильського суспільства, але й усій планеті, час, коли одна людина, сп'яніла від необмеженої влади, карикатурна у своєму загостреному мачизмі, лякає світ ядерною бомбою, час, коли ультраправі помалу вгризаються в територію Європи».

Письменницька місія Анні Ерно, сформульована останнім реченням роману «Роки»: «Зберегти мізер часу, де нас не буде уже ніколи», несподівано резонує з промовою на Франкфуртському книжковому ярмарку Сергія Жадана: «Згадка про пам'ять тут теж є важливою, і ось чому. Насправді, війна змінює нашу пам'ять, наповнюючи її надто болючими спогадами, надто глибокими травмами й надто гіркими розмовами. Ти вже не зможеш позбутися цих спогадів, тобі не вдасться виправити минуле. Воно буде відтепер частиною тебе самого... Зрештою, що в нас є для того, аби виговорити себе, аби себе пояснити? Наша мова і наша пам'ять».

Ольга Гетьман,
учитель зарубіжної літератури
Комунального закладу "Бобринецьке НВО
"НВК "Гімназія – ЗШ I–III ст. №1"

Інтерактивні методи навчання

Інтерактивні методи навчання вирішують проблему підвищення ефективності заняття, виховання естетично розвинутої особистості.

Мета інтерактивних технологій навчання-створення умов для розвитку творчої діяльності студентів. Тому на своїх заняттях ефективно використовую інтерактивні технології.

Заняття зарубіжної літератури – це напружена, науково організована й результативна праця всіх студентів у співавторстві із викладачем, яка розвиває творчі здібності студентів; сприяє здобуванню знань студентами самостійною роботою думки; диференціює процес навчання; стимулює роботу з додатковою літературою, розвиває аналітичне мислення, вміння робити узагальнення, формує у студентів навички самооцінки і самоконтролю своєї навчальної діяльності. Одним із кроків підвищення ефективності заняття з літератури впровадження разом із традиційними методами навчання інтерактивних технологій. У своїй доповіді я хочу з'ясувати загальну суть інтерактивного навчання: розкрити шляхи вдосконалення сучасного заняття зарубіжної літератури; розглянути структуру і методику інтерактивного навчання; поділитися досвідом проведення занять з використанням інтерактивних технологій.

Одним із кроків підвищення ефективності заняття літератури є впровадження разом із традиційними методами навчання інтерактивних технологій.

Інтерактивні методи навчання – це спосіб взаємодії усіх учасників навчально-виховного процесу, під час якого слухачі перестають грати пасивну роль і активно долучаються до роботи.

Ось чому я вважаю, що дана тема є актуальною. Завдання, які я намагаюсь вирішувати – наступні:

- З'ясувати загальну суть інтерактивного навчання;
- Розкрити шляхи вдосконалення сучасного заняття зарубіжної літератури;
- Розглянути структуру і методику інтерактивного навчання;
- Поділитися досвідом проведення занять з використанням інтерактивних технологій навчання

(фрагменти занять), які є джерелом формування духовної багатосторонньої творчої особистості, будівника майбутнього нашої країни;

- Сучасний студент – продукт інформаційного суспільства;
- Кожен із них – яскрава особистість.

До думання і швидкого реагування на завдання “Що сказати?”, “Як сказати?”, пошук відповідей на запитання, що постають, активізує мислення, розвиває кмітливість. Знання, здобуті таким чином, міцніші, ніж знання, одержані в готовому вигляді.

Літературні ігри – це особливий різновид педагогічних ігор, джерело яких – навчальний матеріал. Вони спрямовані на виховання інтересу до дисципліни, формування навичок виразного читання та розуміння прочитаного, організацію самостійної роботи з додатковою літературою, розвиток творчих здібностей.

Процес збагачення студентів літературними знаннями й уміннями передбачає застосування викладачем систем методів і прийомів навчання, пов'язаних з різноманітністю видів діяльності викладача і студентів на занятті, оскільки обраний метод потребує для свого застосування найефективніших прийомів, які скеровують пізнавальну діяльність студентів.

Найбільш поширена у моїй практиці є бесіда із заздалегідь поставленими запитаннями. Пропоную студентам систему запитань, щоб допомогти їм самостійно розібратися у художньому творі, знайти в тексті необхідні докази на підтвердження своїх висновків (якщо потрібно – цитатами), підготувати до колективної бесіди. Частина запитань призначена окремим студентам, творчій групі, а решта – всім.

Інший вид літературної бесіди, який використовую у своїй роботі – вільна бесіда. Застосовуючи цей вид роботи, я не пропоную студентам запитань. Вони повинні добре орієнтуватися в художньому тексті, а бесіда проводиться за питаннями, які виникають у процесі обговорення. Вільна бесіда не позбавлена системності, бо розробляю план-конспект такого заняття, де визначаю спрямованість бесіди, її заключні висновки. Під час бесіди підтримую запитання, запропоновані студентами, допускаю певні відступи від плану.

При вивченні творів ставлю наступні запитання:

1. Для того, щоб мої студенти були готові відповідати на поставлені запитання, я практикую завжди домашнє завдання давати не той матеріал, який вивчали на занятті, а наступну тему, отже ми йдемо тришечки швидше у вивченні матеріалу.

2. Застосовуючи евристичний метод, я готую своїх студентів до аналітичної роботи, яка потребує вже іншого навчального методу – дослідницького.

Дослідницький метод взаємодіє з евристичним, але при його застосуванні домінує самостійна робота студентів, порівняно з іншими видами діяльності. Цей метод дуже ефективний, бо студенти задіяні до праці. Тому належне потрібно віддати роботі групи пошуку, архіваріусам, творчим групам, біографам. Звичайно, на них лягає основна праця, але вони входячи в свою роль дуже стараються таким чином їх легше залучити до пошуку, до читання, до написання рефератів. Така робота їм подобається, бо вона схожа на гру. Та й взагалі я зауважила, що все нетрадиційне у вивченні літератури сприймається краще.

– «Навчання у грі» можна використовувати як елемент заняття або як окреме заняття. Форм роботи, що стосуються «навчання у грі» є багато. Найчастіше я використовую гру – драматизацію. Темою такої гри може бути драматичний твір або інсценізація епічного або ліричного твору.

– Найчастіше студенти полюбляють брати інтерв'ю у письменника чи поета. При цьому є група істориків, журналістів, сучасників автора.

Існує інтерактивний метод – «мікрофон». Це висловлювання власних думок і суджень щодо письменника-генія. Студенти говорять по черзі, висловлюючи свою думку. В руках у кожного уявний мікрофон, котрий нібито передається.

Ще однією цікавою технологією інтерактивного навчання є – комп'ютерна технологія. Нова епоха ставить перед освітою нову проблему підготувати студентів до життя і професійної діяльності, до можливості подальшої освіти з використаннями сучасних інформаційних технологій на заняттях зарубіжної літератури. Як правило, це вступні та підсумкові заняття, на яких відбувається захист творчих проєктів у формі мультимедійних презентацій. Застосування мультимедіа на заняттях дає змогу активізувати канали студентського сприйняття, а отже, сприяє ефективному засвоєнню навчального матеріалу. Використання відеоінформації підвищує запам'ятовуваність. Така форма заняття стимулює:

– застосування комп'ютерних технологій для мотивації навчання, для формування пізнавальної і творчої діяльності:

– успішність кожного у розв'язанні порушеної проблеми;

– глибоке занурення студентів у матеріал:

– рівень відповідальності кожного за успіх групи:

Я вважаю, що процес навчання не автоматичне вкладання в голову студента певної інформації, а активна участь в цьому процесу, чого можна досягти тільки за допомогою інтерактивного навчання. Заняття спільної праці приносить задоволення і викладачеві, і студентам. Для них властива ініціативність, самостійність суджень у прийнятті рішень, вони у спілкуванні вільні та розкуті.

Підготовка до таких занять займає чимало часу, сил, ініціативи, але від цього і є результат.

Інтерактивні технології допомагають побудувати і провести заняття так, щоб глибоко схвилювати студентів, допомогти їм знайти шляхи до книги, стимулювати їхню потребу в навчанні.

Інтерактивний – означає здатний взаємодіяти або перебувати в режимі бесіди діалогу.

Сучасне заняття літератури вимагає переосмислення пріоритету методів, прийомів та видів навчальної діяльності, розширення їхньої методичної палітри. Я працюю вже багато років над проблемою: «Нестандартні форми і методи проведення занять зарубіжної літератури». На сьогоднішній день одним із шляхів є впровадження в педагогічну практику інтерактивних технологій.

– Використання інтерактивних технологій – це засіб створення такої атмосфери на занятті, яка сприяє співробітництву, надає можливість як найповніше реалізувати студентами своє вміння, застосувати знання і проявити свої творчі здібності. У ході інтерактивного навчання самовдосконалення, поступово студент виробляє навички самовдосконалення позбавляється комплексу неповноцінності, відкриває самого себе.

– Шукаючи більш активних способів викладання, я особливо увагу звернула на прийоми інтерактивного навчання і дійшла висновку, що запровадження їх у навчальний процес робить його ефективним, бо ставить студентів перед необхідністю мислити, самостійно шукати шляхи вирішення навчальних завдань.

– Одними із ефективних способів залучення студентів до читання є прийом «навчання у грі», що впливає і на пізнавальну, і на емоційно-особистісну сферу студентів.

– Художнім текстом, уявленим автором, літературним героєм, критиком, реальним товаришем, викладачем. Отже, інтерактивне навчання – передусім діалогічне навчання, якому притаманна тісна взаємодія викладача і студента.

– Щоб заняття було цікавим, потрібно до цього готуватись. Літературу треба рекомендувати заздалегідь. Знання тексту буде живити дискусію. На першому занятті вивчення творчості письменника треба захопити студента в полон світу митця, що забезпечить інтенсивний пошук найцікавішого матеріалу, добір гострих проблем цих питань. Для кращої роботи потрібно створити базисні групи.

1. Група «Літературознавці» 3-4 студенти.

Ця група шукає виняткову інформацію, невідомі факти біографії письменника, складної долі видання творів, відомості про ще не надруковані матеріали.

2. «Дослідники» 3 студенти.

Ця група створюється із талановитих студентів, що мають творче мислення, їм даються завдання

доповнити авторський текст, написати свою версію твору на визначену тематику, зробити власний портрет героя, вмотивувати його вчинки з огляду на сучасність.

3. «Контролери»

Студенти цієї групи здійснюють контроль за регламентом, слідкують за подачею оригінальних ідей розкриттям проблем, допомагають викладачеві в об'єктивному оцінюванні, підбивають підсумок.

Для актуалізації знань студентів використовую літературні диктанти, кросворди, запитання для бе-сіди, тести, вікторини.

Для підсумкового етапу пропоную, творчі завдання проблемного та аналітичного характеру. На занятті літератури важливими є наочні посібники, портрет письменника, ілюстрації до твору, підруч-ники, схеми і т.д.

Особливу роль відіграє вступне слово викладача, яке повинно бути емоційним, повчальним.

Якщо говорити про важливість таких технологій навчання, то слід зазначити, що вони дають можли-вість вибору викладачем відповідних текстів для пра-вильного їх сприйняття. Форми групового навчання виховують відповідальність за свою ділянку роботи, витрачений час, виконанні завдання, формують міц-ний і дружній колектив, скорочують процес адаптації.

Виробляється ініціативність студентів, впевне-ність, самовираженість. Є твердження, що такі мето-дики корисні для здоров'я бо вони знімають напруження, елементи гри вносять позитивні емоції. Викладач і студент в таких ситуаціях – співробітники. Звичайно, до таких занять потрібно готуватися за-здалегідь.

По-перше, потрібно рекомендувати літературу. Знання тексту буде живити дискусію, додавати до-даткову аргументацію, тому читання текстів обов'яз-кове і теж до занять. На першому занятті про творчість, письменника треба запалити студентів, що забезпечить інтенсивний пошук найцікавішого матеріалу, добір гострих проблемних питань. Важ-ливо забезпечити поступовий і системний підхід у викладанні дисципліни. Поступовість впровадження нових технологій, дозування завдань за принципом від простого до складного. Важливо, щоб викладач об'єктивно оцінював відповіді студентів.

Отже, інтерактивні методи спрямовані на те, щоб озброювати студентів глибокими й міцними знан-нями, формувати в них позитивні мотиви навчальної діяльності, виробляти вміння самостійно набувати нові знання, орієнтуватися в бурхливому потоці на-укової інформації.

Застосовую багато форм та методів інтерактив-ної роботи на заняттях: літературна дуель, літера-турна мандрівка, гронування, асоціативний куш, мозковий штурм, мікрофон, інтерв'ю з письменни-ком.

Вікторина «Чи знаєте ви», «Вгадай слово», поетична розминка, бюро літературних знахідок, гра «Вірю – не вірю».

Застосовую і такі види інтерактивного навчання: «Впізнай книгу за літературними героями», гра «В гостях у автора», гра «Слаба лінія», «Доповни пер-релік» та ін.

Опишу деякі з них:

1. «Мікрофон»

Один із видів колективного навчання, який дає можливість кожному окремому студенту висловити свою думку. Присутні мають можливість по черзі від-стояти свою позицію та аргументувати її. Викладач, уважно слухаючи, аналізує рівень засвоєння теми. Також викладач може висловити і свої міркування.

Для ефективної організації роботи академічної групи потрібно:

– Поставити чітко сформульоване запитання чи проблему;

Наприклад, при вивченні теми «Поезія симво-лізму» та творчості Поля Верлена, Шарля Бодлера та Артюра Рембо ставлю такі питання: «Чи бувають квіти злими?», «Чому П. Верлена та А. Рембо назива-ють поетами із пекла?», «Чи кожен поет ясновид-ець?», «Чому збірку «Листя трави» називають ліричним романом у віршах?» та ін.

– Пропоную групі предмет, який виконуватиме роль уявного мікрофона, який студенти передавати-муть один одному, по черзі беручи слово;

– Варто надавати слово тільки тому, хто отримує мікрофон;

– Пропоную студентам висловлюватися лако-нічно й швидко, не більше 1-2 хвилин;

– Не варто коментувати чи оцінювати відповіді;

– Обов'язково роблю підсумок обговорення.

2. «Незакінчені речення»

Викладач розпочинає речення, це можуть бути фактичні запитання;

Наприклад, «На мою думку, «Гамлет» – одна з найвідоміших трагедій Шекспіра ... », чи « Клавдій – убивця, але він потерпає через муки совісті, страж-дає, хоча розкається остаточно не може...».

Такий метод відшліфовує вміння говорити, дає можливість здолати стереотипи, виступати коротко, по суті, лаконічно.

3. «Мозковий штурм».

Мета « мозкового штурму » полягає в тому, щоб зібрати якомога більше ідей щодо озвученої проблеми від студентів протягом обмеженого періоду часу, визначеного викладачем.

Ставлю проблему: «Чи справді твір «Старий і море» – це повість– притча про людину?».

«Бути чи не бути... – запитання чи відповідь?» та ін..

Залучаю до висування ідей усіх студентів групи.

Записуємо ідеї на дошці.

Обговорюємо і оцінюємо запропоновані студентами ідеї.

4. «Дерево рішень»

Вибираю ситуацію, проблему, що не має однозначного рішення. Наприклад: «Сходинки падіння Доріана Грея»

«Що спонукало Сантьяго опинитися сам на сам із акулками?».

«Вибір Гамлета для захисту честі родини».

Для цього методу обов'язково малюю на дошці дерево, «стовбур» – тема, а «листочки» – прогноз, «гілочки» – аргумент.

5. «Дискусія»

– Обрати тему дискусії.

Наприклад: «Чи може бути людина абсолютно вільною згідно з доктриною модернізму?»

«Чи поділяєте ви точку зору на життя молодого Лорда Генрі?»

«Чи дійсно старий Сантьяго – герой?» та ін ..

Для того, щоб дискусія була відвертою, необхідно створити в аудиторії атмосферу довіри і взаємодопомоги.

6. Літературна гра.

1. «Німе кіно» – студенти зображають героя твору за допомогою жестів, міміки. Інші – вгадують.

2. «Таємничий герой»

Гра ділиться на команди.

Впізнати літературного героя за його особистими прикметами, які зачитує викладач чи хтось із студентів.

(зачитується уривок з твору)

7. Метод інсценування «Стоп – кадр»

Дозволяє студентам проявити свою творчість, можливо, розкрити талант. Роль викладача у такому методі творча і креативна, він повинен бути і режисером, і суворим критиком.

1. Інсценізувати зустріч Доріана Грея і Сибіл Вейн після спектаклю «Ромео і Джульєтта».

2. Зупинитися на розмові Сантьяго із рибою.

3. Продемонструвати останню сцену із роману «Портрет Доріана Грея».

8. Гра «Впізнай героя»

На початку твору він сердечний і ніжний юнак, який щиро ставиться до землі та світобудови. Герой переживає одну за одною зраду близьких йому людей, він розуміє, що світ навколо нього жорстокий і лицемірний. Він опиняється перед старшим задумом – убити людину, але душа його не готова до цього. Звідси і страждання.

9. Гра-розминка «Оплески»

Студент читає вірші напам'ять, а решта оплесками його оцінюють.

Переваги інтерактивних форм роботи

– створення ситуації успіху для кожного студента;

– активізація пізнавальної діяльності студентів;

– стимулювання самостійної роботи на заняттях;

– формування навичок роботи в групах, парах;

– розвиток комунікативних умінь і навичок;

– дух творчого пошуку, залучення студентів до процесу навчання;

– науковість;

– емоційність;

– раціональне використання методів і прийомів;

– використання інформаційних технологій;

– такі методи допомагають забезпечити глибину вивчення змісту;

– студенти освоюють усі рівні пізнання (знання, розуміння, застосування, аналіз, синтез, оцінка);

– викладач отримує можливість диференційованого підходу;

– змінюється роль студентів: приймають рішення щодо процесу навчання, розвивають комунікативні вміння, організаційні здібності;

– підвищується роль особистості викладача: менше витрачає часу на розв'язання проблем з дисципліною, більше розкривається перед студентами як лідер, організатор;

– змінюється роль студентів: вони приймають рішення розв'язують проблеми, вони не слухачі, а активні діячі, які відстоюють свою точку зору, чи йдуть на компроміс;

– застосування інтерактивних методів навчання забезпечує формування у студентів таких умінь, як аналіз, порівняння, виділення головного, критичне мислення, а також розвиває увагу, спостережливість, збагачує мислення;

– у роботу повинні бути залучені (в тій чи іншій мірі) всі студенти групи;

– активна участь студентів у роботі повинна обов'язково заохочуватися;

– студенти повинні бути підготовленими до роботи у групах (прочитати твір, дізнатися про письменника чи поета, якого вивчатимуть);

– студенти повинні бути активними, відвертими, рішучими. До цього їх має спонукати викладач;

– на заняттях, де застосовуються інтерактивні методи навчання, викладач – деригент, а студенти – оркестр, де проявляється творчість, логіка, мислення, світобачення і світосприйняття, кожного присутнього на занятті.

Література

1. Кратасюк Л. Інтерактивні методи навчання. Дивослово – 2004 – 7 – с.2-33.

2. Головка М. Використання можливостей нових інформаційних технологій. К., Коломия. ВПТ "Вік", 2005.

3. Полат Є. Нові педагогічні та інформаційні технології системи освіти М., 2010.

4. Паньков Д. Організація навчання за інтерактивними технологіями. Донецьк ДІПОІПП, 2006

Алла Куц,

вчитель зарубіжної літератури
Дрогобицького механіко-технологічного коледжу

Інфографіка як метод навчання

Простяк Леся Миколаївна,
вчитель зарубіжної літератури
Козівського ліцею ім. В. Герети
Козівської селищної ради

«РЕЦЕПТ ЩАСТЯ»

ПРОСИЙТЕ СВОЇ
ДУМКИ-ВІДСІЙТЕ З
НИХ ПЕЧАЛІ

ДОДАЙТЕ
ПОЦІЛУНКИ,-
ПРОДОВЖУЄМО
ДАЛІ:

ДВІ ЛОЖКИ СОКУ
«ВТІХИ», ДОЛИЙТЕ В
«ПОЗИТИВНЕ»,
ЗБИЙТЕ ТУДИ ТРИ
СМІХИ,-ХАЙ
ЩАСТЯ БУДЕ
СИЛЬНИМ!

ДУШЕВНОГО
СПОКОЮ,- СТИЛКИ
Ж, ГРАМ НАДІІ! І
ЩЕДРОЮ РУКОЮ
ДОСИПТЕ СВОЇ МРІІ...

ПІВПАЧКИ
СПОДІВАННЯ,ЩОБИ
БУЛО ПУХКЕНЬКЕ
І,ТАКОЖ,ТРИ
БАЖАННЯ ДО
УСЬОГО ДОКИНЬТЕ!

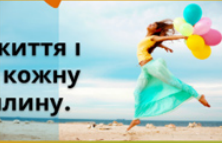
А основна
порада:щоб було
більш смачним,
Треба з всіма
одразу ж,
ділитись з
щастям тим!

ЖИТТЄВЕ КРЕДО

Любити життя і
цінувати кожну
його хвилину.

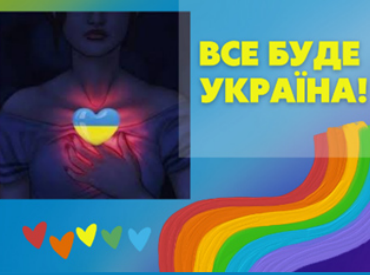
Нести
радість.

У книгах
шукати істину,
у людях -
мудрість.

ВСЕ БУДЕ
УКРАЇНА!

Учень НУШ... Який він? Як зацікавити сучасного учня читати художню літературу? Сам процес вивчення літератури в 5 класі та новий Державний стандарт пропонує вчителю переосмислити багато питань, проте в першу чергу ЧОГО саме та ЯК ми повинні навчати дітей. Замість того, щоб давати здобувачам освіти виключно суму знань, Нова українська школа має формувати в них уміння та навички, потрібні для життя у XXI столітті. Тому на часі говорити про яскравість і продуктивність уроків літератури, які мають дати учню/учениці не лише знання і досвід, а й креативність, творчість, розвиток критичного мислення, зорового позитивного сприйняття себе і світу.

Важливим є розвиток в учнів умінь працювати з текстами художніх творів, використовуючи не лише контекстний матеріал, аналіз теоретико-літературних понять, а й розвивати емоційний інтелект, смак, фантазію, характер. Сучасні діти краще сприймають образи, ніж слова, тому навчальна інформація у малюнках, схемах, у формі інфографіки діє ефективніше. Про сучасних школярів не випадково кажуть, що вони «народилися з мишкою у руці». Діти XXI століття змалку оточені найсучаснішою технікою, вони

не ставлять запитань, вони шукають на них відповіді. Але слід пам'ятати, що будь-яка інфографіка приносить користь тоді, коли вона цікаво продумана, талановито реалізована і вчасно подана. Чари відбуваються тільки тоді, коли хороша ідея поєднується з грамотним дизайном і підтримується вмільм маркетингом. Якщо раніше велика кількість ілюстрацій, малюнків вважалися прерогативою лише молодших школярів, то зараз це вимога часу у викладанні всіх предметів у початковій, базовій та старшій школах. Необхідність використання інфографіки обумовлена особливостями мислення сучасного школяра, а саме: здатністю до швидкого переключення уваги та до швидкої обробки інформації, в тому числі великих книжкових текстів. Інфографіка є універсальним інструментом, тому її можна використовувати на всіх етапах навчання: при поясненні нового матеріалу; при закріпленні; при узагальненні; при повторенні; при виконанні домашніх завдань; при самостійній роботі; при контролі й систематизації.

Отже, перш ніж обрати для уроку ту чи іншу форму інфографіки, вчитель повинен сам усвідомити, якої мети може з її допомогою досягти і чи реалізуються з його вибором його задуми.

ОСКАР ВАЙЛЬД

О́СКАР ФІ́НГАЛ О'ФЛА́ГЕРТІ ВІ́ЛС ВАЙ́ЛД

СТАТУС

Ірландський англомовний письменник, поет, драматург, казкар. "Король життя", "принц парадокс", "шехерезада салонів", "законодавець моди".

КРОК 2 БАТЬКИ

Батько, сер Вільям Вайльд, лікар, фахівець з хірургії вуха і ока; захоплювався фольклором, археологією, шанувальник ірландської історії і культури.

Мати, Джейн Франциска Елджі, поетеса, перекладачка.

КРОК 4 НАГОРОДИ

Призи на конкурсах творів з античної літератури, стипендія з фонду наукових досліджень, золота медаль ім. Берклі, Ньюдигейтська грошова премія.

КРОК 6 ЛЕКЦІЇ

США, Англія, Ірландія

КРОК 8 ФАТАЛЬНЕ ЗНАЙОМСТВО І СУД

Дружба з Альфредом Дугласом, маркіз Квінсберрі, був незадоволений дружбою свого сина з Уальдом і образив письменника. Був скандал, процес, суд і дворічне ув'язнення.

КРОК 10 СМЕРТЬ

30 листопада 1900 року. Похований на цвинтарі Пер-Лашез в Парижі

КРОК 1

ДАТА НАРОДЖЕННЯ

16 жовтня 1854 р. в Дубліні, столиця Ірландії

КРОК 3

НАВЧАННЯ

Триніті Коледж Оксфордський коледж св. Королівства в м. Оксфордський університет.

КРОК 5

ПОДОРОЖІ

Греція, Італія, Франція, США.

КРОК 7 СІМ'Я

Дружина - Констанція Ллойд, сини - Сиріл та Вів'єн

КРОК 9 ЕМІГРАЦІЯ

Після звільнення з в'язниці Уальд емігрує до Франції й живе в Парижі під ім'ям Себастьяна Мельмона.

Інфографіка (від лат. *Information* – інформування, роз'яснення; та від грец. *урафікός* – письмовий)

В широкому значенні **інфографіка** – це візуальне поєднання інформації, поєднання тексту і графіки, створене з метою повідомити певну інформацію, особливо у великому розмірі.

Провідна мета застосування інфографіки на уроках зарубіжної літератури – досягнення більш глибокого осмислення навчального матеріалу, образне сприйняття, посилення емоційного впливу літератури на особистість учня, його «занурення» в досліджувану літературну епоху.

Джастін Бігель, засновник Infographic World писав: *«Можливо, я навіжений, однак я певний, що скоріше прочитаю щось, виконане в стилі інфографіки, ніж опрацював би довгу статтю».*

**ЗРАЗКИ ІНФОГРАФІКИ
5 КЛАС**

**ЛІТЕРАТУРНА КАЗКА
ОСКАР ВАЙЛЬД
«ХЛОПЧИК-ЗІРКА»**

ТЕМА. *Цікаві факти з життя та творчості письменника. Знайомство зі змістом казки. Символічний зміст назви твору.*

Очікувані результати:

учень знає цікаві факти з життя і творчості Оскара Вайльда, розуміє значення терміну сюжет, визначає його особливості в казці «Хлопчик-Зірка», розуміє національні особливості у казці Оскара Вайльда «Хлопчик-Зірка», розуміє символічний зміст назви твору, візуалізує враження від почутого та/або прочитаного художнього тексту/медіатексту (асоціативний куц).

Елементи сюжету
"П'ять чарівних пальчиків"

Простяк Л.М. О. Вайльда "Хлопчик-Зірка"

- 1. Експозиція** - лісоруби знаходять хлопчика. Гарний, але злий Хлопчик-Зірка у родині доброго лісоруба.
- 2. Зав'язка** - Хлопчик-Зірка проганяє мати-жебракку.
- 3. Розвиток подій** - Перетворення його на потвора. У пошуках матері.
- 4. Кульмінація** - зустріч з батьками та їх прощення.
- 5. Розв'язка** - милосердний і добрий правитель

ТЕМА. Фальшиві та справжні цінності.

Краса зовнішня та внутрішня.

Очікувані результати: учень формулює тему та ідею казки «Хлопчик-Зірка», знає і розуміє текст казки, переказує зміст прочитаного/почутого. Розуміє сенс понять краса зовнішня та внутрішня відповідно до вікових особливостей.

ДУМАЙ!

- Якою є головна думка казки?
- Який головний конфлікт казки?
- Що зігріває людське серце, зовнішня чи внутрішня краса?

Простяк Л.М. © Вайльда "Хлопчик-Зірка"

Хлопчик-Зірка

Зовнішність:

- 1 Личко біле й ніжне, мов вирізьблене із слонової кістки
- 2 Кучері подібні до пелюсток золотого нарциса
- 3 Губи — як пелюстки червоної троянди
- 4 Очі — як фіалки, що дивляться в чисту воду струмка

Як змінився зовнішній вигляд героя:

Простяк Л.М. © Вайльда "Хлопчик-Зірка"

Хлопчик-Зірка

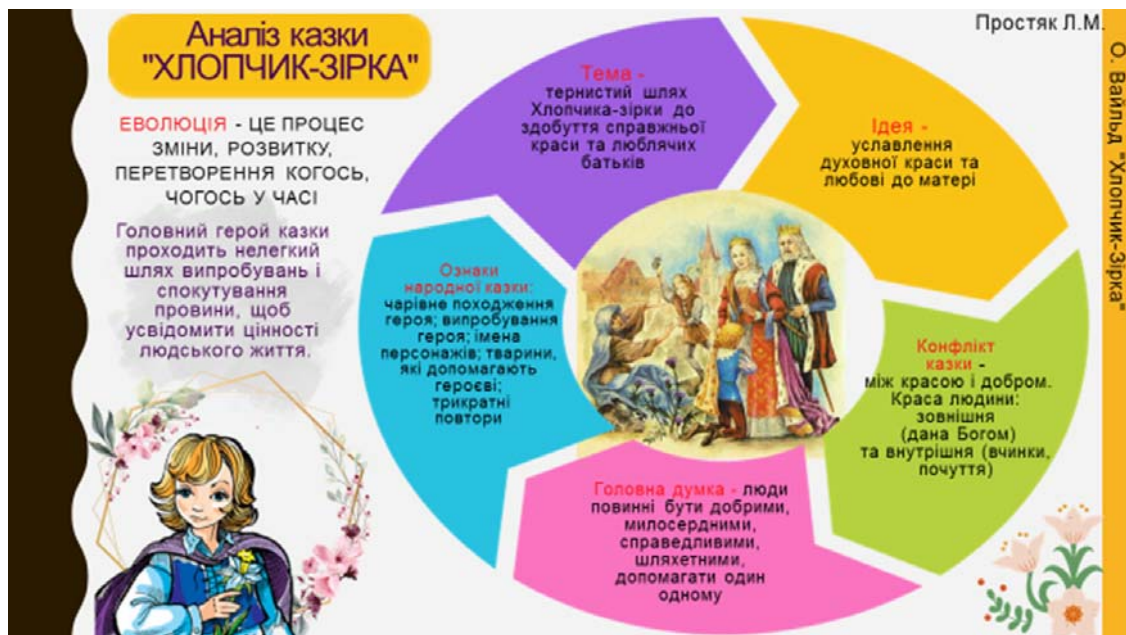
Зовнішність:

- 1 Личко біле й ніжне, мов вирізьблене із слонової кістки
- 2 Кучері подібні до пелюсток золотого нарциса
- 3 Губи — як пелюстки червоної троянди
- 4 Очі — як фіалки, що дивляться в чисту воду струмка

Як змінився зовнішній вигляд героя:

Став схожий на жабу, а тіло його вкрилось лускою, як у гадюки

ТЕМА. Шлях Хлопчика-зірки від егоїзму й байдужості до відкриття в собі любові й милосердя.

Очікувані результати: учень: розуміє поняття добро і зло, виокремлює позитивних і негативних персонажів. Визначає їхні риси характеру; висловлює в усній та/або письмовій формі власні почуття, враження, викликані прочитаним художнім текстом/медіатекстом, своє ставлення до зображених у тексті людей, подій, ситуацій, явищ тощо; проводить паралелі між образами та ситуаціями, зображеними в художньому тексті/медіатексті і власним життєвим досвідом; розуміє, що таке доброта, цілеспрямованість, справедливість; характеризує образ героя (риса характеру), усвідомлює зміни й розвиток у характері головного героя.

ДУМАЙ!

- Чому в руках Хлопчика-Зірки так часто з'являється каміння?
- Яке його серце?
- Що допомогло йому змінитися?
- Що є свідченням того, що він усвідомив свою провину?
- Який відрізок життя Хлопчика-Зірки можна вважати правильним?

Отже, казка О. Вайлда «Хлопчик-Зірка» вчить не пишатися своєю зовнішністю, не ображати слабких і бідних, не вважати себе вищими за інших людей, не бути жорстоким із тваринами, любити та поважати своїх батьків, виправляти свої помилки, допомагати нужденним, ділитися останнім. Вчить бути справжньою ЛЮДИНОЮ.

Леся Простяк,

вчитель зарубіжної літератури Козівського ліцею ім. В. Герети
Козівської селищної ради

V. Інтерв'ю з поетом

Найтонші душі з поміж нас – це люди з мистецькою душею. Вони найтонше відчувають як кохання, так і втрату, як радість, так і біль. Якою побачив на власні очі Другу світову війну Костянтин Галчинський – відомий польський поет, варто дізнатись у нього особисто.

Запрошуємо учнів уявно перенестись у студію телепередачі «Література без кордонів».

VI. Робота з Фейсбук-сторінкою письменника

Дорогі глядачі, життя Костянтина Галчинського добігло до свого фіналу швидше, аніж того бажав поет. Ув'язнення та Друга світова війна дали про себе знати, і 6 грудня 1953 року поета не стало. Але спадок його живе і досі – це його вірші.

З плином часу життя людини поділилось на дві частини: реальне та віртуальне. Запрошую вас створити сторінку в мережі Фейсбук.

Вам потрібно від імені користувача (Костянтин Галчинський) заповнити його особисту сторінку, скориставшись підказками, які зашифровані у к'юаркодах, а також використавши інформацію, яку ви почули під час інтерв'ю.

Щоб заповнити графу «Статус», необхідно просканувати к'юаркод і споміж запропонованих висловів обрати найбільш влучний.

VII. Робота у секції «Сторінками історії»

Щоб найкраще зрозуміти зміст та глибину поетичної мови Костянтина Галчинського, потрібно дізнатись, що ж то за місто Вестерплатте і яке значення у Другій світовій війні воно мало для Польщі

Оборона Вестерплатте – перший бій Польської кампанії, ознаменував початок Другої світової війни в Європі. 1 вересня 1939 року німецька піхота за підтримки військово-морських сил напала на польський військово-транзитний склад на півострові Вестерплатте, у гавані вільного міста Данциг.

Менше двох сотень польських солдат гідно тримали оборону. Однак гарнізон не мав достатнього боєозброєння, натомість нацисти ретельно підготувалися до нападу, вели щільний артилерійський вогонь, бомбардували з повітря і постійно атакували. Окупанти вважали, що зламають оборону за кілька годин, але шалений опір солдатів з Вестерплатте став для них несподіванкою. Гітлерівці зазнали величезних втрат. На жаль, сили були нерівні, і 7 вересня польські війська здались у полон. Усіх їх було відправлено у табори для військовополонених.

– Чому автор солдатам з Вестерплатте присвячує свою поезію?

– Що у вчинках польських солдатів возвеличується і чому?

– Наведіть приклад з історії України, який був би схожий на події у Вестерплатте.

Кожен солдат, перебуваючи у полоні, мріяв не тільки звільнити своє місто від фашистів, але й повернутись до своєї сім'ї, зустріти найрідніших людей живими. Тому мріяти про звільнення і хоча б у думках і снах писати листи своїм найдорожчим. У них автори виливали увесь свій біль, сум та тугу за рідною домівкою.

VIII. Аналіз поезій К.Галчинського

Сьогодні – день листування. У поштової скриньці ще знайшла кілька листів на яких надпис: «**У моїх рядках – мій біль, почуйте його і не дозволяйте ніколи такому повторитись.**»

Розкриваємо листи, у яких знаходимо вірші поета.

Кожна з чотирьох команд отримує поезії. Дві команди аналізують поезію «Солдати з Вестерплатте», а дві – «Лист з полону».

Перед початком командної роботи пригадуємо за допомогою ментальної карти послідовність аналізу поетичного твору.

Аналіз поезії «Пісня про солдатів з Вестерплатте»

Тема: розповідь про героїзм та відвагу польських солдат з пів-ова Вестерплатте, які зуміли дати опір фашистським загарбникам. Хоч вони й потрапили у полон, але їхня мужність зупинити загарбника хоч на кілька днів стала прикладом для багатьох.

Ідея: возвеличення подвигу польських солдат, які, не побоявшись добре підготовлених загарбників, виступили на захист своєї Батьківщини.

Основна думка: захист Батьківщини – обов'язок кожного. Возвеличення мужності та відваги в образі солдат з Вестерплатте.

Аналіз поезії «Лист з полону»

Тема: висловлення почуттів ліричного героя, який перебуває у полоні, своїй коханій.

Ідея: возвеличення широти почуттів, незважаючи на неможливість зустрітись. Оспівування кохання, як найвеличнішого та життєво необхідного почуття, яке вселяє надію і дає сили перебувати у полоні фашистів.

Основна думка: наголосити на важливість ширих стосунків та почуттів, які єднують двох людей, незважаючи на будь-які перешкоди.

IX. Робота з кубиками «Rory»

Коли кожна з команд виконає своє завдання щодо аналізу поетичного твору, спікеру потрібно презентувати колективну роботу. Для цього використовуємо кубики «Rory» (історій), щоб дібрати асоціації та за допомогою піктограм записати відповіді у пантбук. Спікер команди вибирає два кубики (із запропонованих 9-ти), на яких, на його думку, зображено ті силуети, що найкраще відповідають обраній темі чи ідеї поезії. Використовуючи піктограми, ознайомлює усіх присутніх з тим паспортом художнього твору, який уклала його команда.

Так почергово робить спікер кожної команди, а всі учасники занотовують у пантбуки та вклеюють такі ж піктограми, які пропонує доповідач. (У кожній команді на столах завчасно роздано увесь дидактичний матеріал).

Назвіть спільні та відмінні риси двох поезій.

– У чому полягає мужність жінки/дівчини, яка чекає солдата з війни?

– Чи можна стверджувати, що тема війни була актуальна завжди?

– Чи є різниця між висловленнями: «Ми за мир!» та «Ми проти війни!»? Якщо так, то чому?

– Україна впродовж останніх семи років живе у стані війни, адже події, розвиток яких розпочався взимку 2014 року на майдані Незалежності та вул. Інститутській у Києві, на жаль, мають продовження.

– Чи можна провести паралель між творчістю К.Галчинського та подіями в Україні 2014 р.?

X. Робота у секції «Сторінками історії»

Учні переглядають відеоролик «Хронологія подій на Майдані Незалежності 2014 року».

У людей завжди буде спокуса розв'язати війну чи сутічки, навіть у мирний час. Як результат – багато загинлих, поранених, рідні розлучаються, діти стають

сиротами, батьки оплакують своїх синів і ця роз'ячена рана будь-якого народу ніколи не перестане боліти.

– Чи можемо стверджувати, що війна – це загальнолюдське горе?

– Що чи хто, на вашу думку, може сприяти завершенню війни?

– Чи можливе майбутнє нації чи світової спільноти без конфліктів та війни? Відповідь аргументуйте.

XI. Рефлексія

Пропоную вам обрати той колір долоньки, який, на вашу думку, найкраще відображає запобігання війни чи її подолання... Вибрали... А тепер пропишіть одним словом «Що наближає нас до перемоги?»

Аргументація щодо кольору долоньки

Діти по ряду виходять і заклеюють червоні долоньки іншими.

Нехай символічний голуб миру перебуває завжди з нами та приносить нам ті скарби, які людство втрачає у воєнний час.

КОЛО МИРУ

Так, як людські руки часто розв'язують війни, так їм Господь через право вибору, дає можливість припинити війни і протистояння. Тому пропоную взятись за руки і створити єдине коло миру і хай цей вогник любові, миру та єдності зігріє кожного з вас!

Усі присутні у класі беруться за руки, утворюючи єдине коло. Потиском руки передають «вогник миру». Вправа вважається завершеною, коли вогник «добіжить» до тієї людини, хто його «запустив».

Діти, ми бажаємо вам, щоб ви зростали під мирним небом, ваші мрії здійснювались, серце було відкрите на усе чисте та справедливе. Оберегайте мир, бо його легко втратити, якщо не усвідомлювати його цінність для людства.

XII. Домашнє завдання

Використані ресурси:

1. Інформація про напад на півострів Вестерплатте (https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%9E%D0%B1%D0%BE%D1%80%D0%BE%D0%BD%D0%B0_%D0%92%D0%B5%D1%81%D1%82%D0%B5%D1%80%D0%BF%D0%BB%D0%B0%D1%82%D1%82%D0%B5)

2. Відеоролики: Початок Другої світової війни (https://www.youtube.com/watch?v=ub844IKHvaM&ab_channel=RadianskaUkraina)

3. Хронологія подій на Майдані (https://www.youtube.com/watch?v=agm-gS0E6Xg&ab_channel=24%D0%9A%D0%B0%D0%BD%D0%B0%D0%BB)

Тетяна Гриндула,
заступник директора з виховної роботи,
учитель української мови та літератури,
зарубіжної літератури, лауреат
Всеукраїнського конкурсу «Вчитель року – 2021».

Юлія Кушнір,
учитель історії вищої категорії
Чортківської гімназії ім. Маркіяна Шашкевича,
Чортківської міської ради, Тернопільської обл.

Рубаї Омара Хайяма

Основні теми й мотиви творчості

Мета: ознайомити учнів з життям і творчістю, математичними відкриттями, поетичним даром Омара Хайяма; розвивати навички складання опорних конспектів, виразного читання й аналізу рубаї, розвивати творчу уяву школярів, усне мовлення, уміння чітко висловлювати свої думки; виховувати активну життєву позицію, прагнення вдосконалювати себе і своє життя

Обладнання: мультимедійна презентація, портрет Омара Хайяма, підручники, зошити з літератури і математики, східна музика

Тип уроку: інтегрований урок: філософський діалог з елементами математики

Епіграф: *Того, що суджено, боятися не треба,
Боюсь несправедно прожити на землі
Омар Хайям*

Хід уроку

I. Вступне слово учителя. Усі люди, жителі планети Земля, відрізняються не тільки кольором шкіри, своїм менталітетом, мовою, способом життя, а ще й уподобаннями, здібностями, талантами. Але є серед нас особистості, які ми називаємо неординарними, бо вони засвідчили свою талановитість у різних галузях наук, видах мистецтва. Про одного з таких митців сьогодні піде мова.

II. Мотивація навчальної діяльності (запис теми в учнівські зошити, формулювання учнями мети й завдань уроку, робота з епіграфом)

Слово учителя. Сьогодні у нас незвичайний урок, адже крім чудових віршів митця, які ви вивчили, готуючись до сьогоднішнього уроку, ми звернемо увагу на його досягнення в математиці, подивимося на нього як на відомого вченого.

Приєм «Ключові слова теми». Яке слово теми вам не зовсім знайоме, назвіть його. (Учні називають слово **рубаї**, також школярі повторюють значення знайомих термінів: тема й мотив)

III. Вивчення нового матеріалу

1. Приєм «Коло думок»

Яке враження про Омара Хайяма у вас склалося після опрацювання статті про письменника?

Що найбільше запам'яталося, запало в душу?

Свої висновки запишіть у схему «Грані таланту Омара Хайяма»

2. Схема «Грані таланту Омара Хайяма», над якою учні працюють самостійно, може мати такий вигляд

Омар Хайям				
математик	фізик	філософ	астроном	поет

(Поки учні складають схему «Грані таланту Омара Хайяма», звучить арабська музика. Декілька учнів зачитують свої записи, звертаючи увагу на унікальні здібності вченого і поета).

3. Учитель математики.

Я сподіваюсь, що ви зрозуміли – Омар Хайям не тільки відомий поет, а й видатний учений. Його можна дійсно назвати енциклопедистом свого часу. Хайям першим серед математиків створив теорію розв'язування рівнянь до третього ступеня включно і дав загальну класифікацію усіх рівнянь у трактаті «Про доведення задач з алгебри». Він також першим поставив питання про зв'язок геометрії з алгеброю і про геометричне пояснення і розв'язання алгебраїчних рівнянь. Ми з вами пригадаємо види і розв'язання рівнянь 1 і 2 ступенів, а розв'язування рівнянь 3 ступеня виходить за рамки шкільної програми.

Учні працюють біля дошки. Завдання відображуються на слайдах презентації.

Рівняння виду:

$$ax + b = 0, \text{ де } a \text{ і } b - \text{ числа, } x - \text{ змінна}$$

Приклади:

$$1) 7x - 3 = 0; 2) 4x = 0; 3) 0x = 0.$$

Рівняння виду: $\frac{P(x)}{Q(x)} = 0$

Наприклад: $\frac{2x - 7}{5 - x} = 0$

Рівняння виду:

Вид рівняння	$ax^2 + bx = 0$	$ax^2 + c = 0$	$ax^2 = 0$
Корені рівняння	$x_1 = 0; x_2 = -\frac{b}{a}$	$x_{1,2} = \pm \sqrt{-\frac{c}{a}}$	$x = 0$
Приклади	$x^2 - 9x = 0$	$x^2 - 1 = 0$	$3x^2 = 0$

Рівняння Омара Хайяма:

$$\frac{1}{x^2} + 2 \cdot \frac{1}{x} = 1 \frac{1}{4}$$

Підвели до теми «Квадратні рівняння».

Загальний вигляд квадратного рівняння:

$$ax^2 + bx + c = 0$$

• Для чого потрібно вміти розв'язувати різні рівняння? (Учні дають свої відповіді).

• Учитель підсумовує:

Щоб із їхньою допомогою вирішувати задачі, адже рівняння по праву називають мовою алгебри; за допомогою рівнянь вирішують задачі з хімії, фізики, біології, економіки, оскільки різні процеси описуються рівняннями.

4. Розв'язування рівнянь

(в зошитах з алгебри)
• Дайте відповідь на запитання за допомогою рівнянь:

У скільки років у поета пробудився інтерес до здобуття знань в різних галузях наук?

Відповіддю цього питання буде корінь рівняння: $1,5x \cdot 2 = 2x + 17; x = 17.$

Скільки років тривала його особливо плідна наукова діяльність? Назвати розв'язок рівняння збільшений у 10 разів.

$$3 + \frac{1}{1-x} = \frac{x}{x-1}; \text{ ОДЗ: } x \neq 1;$$

$$3 = \frac{x}{x-1} - \frac{1}{1-x}; \frac{3}{1} = \frac{x}{x-1} + \frac{1}{x-1}; \frac{3}{1} = \frac{x+1}{x-1}; 3x-3 = x+1;$$

$$2x = 4; x = 2;$$

Відповідь: 20. Отже:

Рівняння – це не просто рівність з однією змінною чи кількома; Рівняння – це думок активність, це інтелектуальна боротьба.

Рівняння – сьогодення;

Рівняння – ваше майбуття!

5. Учитель зарубіжної літератури.

Чи можна цей висновок вважати віршем?

Скільки у ньому стрічок?

Чи закінченою є думка вислову? Як ви її розумієте?

Зверніть увагу на один із слайдів презентації, ознайомтеся зі значенням терміну, який ви назвали на початку уроку як не зовсім зрозумілий.

6. Словникова робота (запис слова *рубай* в зошити з літератури)

Рубаї – лірико-філософські чотиривірші, в яких римуються 1,2,4 стрічки.

Як ви вважаєте, чому рубаї називають *лірико-філософським віршем*? (Бо в них мова йде про сенс людського життя, про важливі життєві проблеми тощо)

Які особливості мають такі вірші? (*маленький розмір (4 стрічки), римування, глибокий філософський зміст*)

7. Читання учнями віршів Омара Хайяма.

(Школярі пояснюють, як вони розуміють дані чотиривірші, про що в них розповідається, таким чином називають теми творчості митця).

1. Ні, не гнітять мене перестрахи й жалі,
Що вмерти мушу я, що строки в нас малі:
Того, що суджено, боятися не треба.
Боюсь несправедливо прожити на землі.

Коли у небуття і ймення наше кане,
Не згасне сонечко у небі полум'яне.
Нас не було, та світ не був від того гірший,
Він не погіршає й тоді, як нас не стане.

2. Недоброзичливість ніколи не могла
Узяти верх: до злих вертались їх діла.
Я зичу благ тобі – ти зла мені бажаєш:
Ти благ не діждешся, я не побачу зла!

Всі таємниці пильно зберігай,
Щоб не дізнався нелюд і шахрай.
І зваж: як з іншими ти поведешся,
Того від інших і собі чекай.

3. Хай кожна мить, що в вічність промайне,
Тебе вщасливилює, бо головне,
Що нам дається тут, – життя: пильнуй же!
Як ти захочеш, так воно й мине.

Хіба у всесвіті найкращий твір – не ми?
В очах у розуму зіниця й зір – не ми?
Це коло всесвіту скидається на перстень,
А камінь, що горить ясніш од зір – це ми!

4. Шукав поради я у зошитах сторіч –
І скорбний друг мені таку промовив річ:
«Щасливий тільки той, з ким поруч мила, схожа
На місяць-білозір у довгу-довгу ніч!»

Любов – це сонечко, що всесвіт огріває,
Любов – чудесний птах, що в квітнику співає,
Її не знає той, хто плаче солов'єм,
Вона в душі того, хто мовчки умирає.

5. Я б краще вороном копався у ріллі,
Ніж у негідника живитись при столі.
Сухим крайчиком задовольнитись краще,
Ніж губи мазати в чужому киселі.

У кого кожний день в запасі півкоржа,
У кого свій садок і хата не чужа,
Хто в рабстві не родивсь і сам рабів не має,
У того світлий зір і радісна душа.

6. Я тільки й знаю, що знання шукаю
В найглибші таємниці проникаю.
Я думаю вже сімдесят два роки
І бачу, що нічого я не знаю.

Хоч землю я пройшов і мандрах натомився,
Але від того світ на краще не змінився.
Я радий і тому, що на шляху важкому,
Не знавши радості, я дуже й не журився.

8. Складання опорного конспекта в зошитах з літератури (на основі пояснень учнів, також школярі користуються статтею про письменника на с.96-97, «Зарубіжна література» 8 клас О. Ніколенко, В. Туряниця).

Збірка «Рубайят» (293 рубаї)

мова **фарсі** (літературна персько-таджицька мова)

теми:

1. філософські роздуми про життя і смерть;
2. уславлення насолод життя, кохання;
3. віра у високе призначення людини;
4. уславлення людського розуму

головні мотиви творчості:

- мотив любові (до коханої, до людини, до життя, до Бога)
- мотив вина (напій життєвої мудрості)
- мотив книги, знань, (які важливі для людського життя) тощо.

IV. Систематизація і узагальнення

Учитель зарубіжної літератури.

На основі чотиривіршів Омара Хайяма інші поети теж склали рубаї. Серед них – відомий український поет Дмитро Павличко (портрет на одному зі слайдів презентації)

1. Рубаї Дмитра Павличка висвітлюються на одному зі слайдів презентації. (Учні читають вірші, стисло аналізують їх, роблять висновки)

В Хайяма взяв я форму рубаї,
Вподобавши за лаконізм її.
Чи замалу, чи може завелику
Одежу матимуть думки мої?
Є люди, як дуби, і є дуби, як люди:
Безстрашно грому підставляють груди,
Щоб немічну берізку захистить,
Хоч знають добре – їм загибель буде.

Життя без книги – хата без вікна,
Тюрма глуха і темна, мов труна.
Крізь вікна книг свободи світло ллється,
Майбутнього видніє далина.

Учитель зарубіжної літератури.

Добігає кінця наш урок. Пора підбити підсумки, подивитися, чи досягнули ми своєї мети, чи виконали ми завдання, які ставили перед собою. Зробимо ми це за допомогою прийому «Незакінчене речення».

2. Прийом «Незакінчене речення» (учні закінчують речення, початок якого висвітлюється на слайді презентації, тим самим підбиваючи підсумки вивченого на уроці).

- Сьогодні на уроці я більше дізнався (дізналася) про...
- Найбільше мене вразило, що...
- Я вважаю, що Омар Хайям – це...
- Рубаї митця є актуальними, бо...
- Тепер я знатиму, що алгебра – це наука ...
- Пораджу всім вивчати зарубіжну літературу, бо...

Аргументоване виставлення оцінок за урок.

VIII. Домашнє завдання (з літератури)

Повторити вивчений матеріал (с. 86-98, підручник для 8 класу (О.М. Ніколенко, В.Г. Туряниця), підготуватися до контрольної роботи);

Домашнє завдання (з математики)

Установити відповідність між заданими рівняннями (1-5) і множинами їх розв'язків (А-Е), завдання лежать перед учнями на партах

Рівняння	Множина розв'язків рівняння
1) $x^2 - 4 = 0$	А) 2
2) $5x - 10 = 0$	Б) $\emptyset$
3) $x^2 - 3x = 0$	В) 0
4) $(7 - 7)x = 0$	Г) 1
5) $ x + 1 = 1 - x$	Д) -2; 2
	Е) 0; 3

С.Л. Зазимко,
вчитель зарубіжної літератури

Л.О. Коваленко,
вчитель математики
Бобровицький ліцей Бобровицької міської ради
Чернігівської області

Омар Хайям. Рубаї. Основні теми й мотиви творчості

БІОГРАФІЧНА ДОВІДКА

- ІМ'Я ПРИ НАРОДЖЕННІ: Гійяс-ад-Дін Абу-аль-Фахр **Омар ібн Ібрагім аль Хайям** ан Нішапурі
- ДАТА НАРОДЖЕННЯ: 18 травня 1048 року
- МІСЦЕ НАРОДЖЕННЯ: Нішапур (сучасний Іран)
- ДАТА СМЕРТІ: 4 грудня 1131 року
- МІСЦЕ СМЕРТІ: Нішапур
- МОВА ТВОРІВ: фарсі
- ЖАНР: рубаї

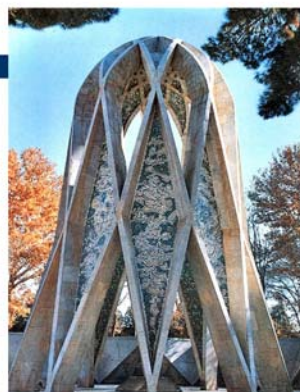
Таджикистан

Туркменистан

Мавзолей О. Хайяма в Нішапурі

Позакласні заходи

«Ніч перед Різдвом, або Як Вакула шукав черевички у Лондоні»

Українсько-англійська вистава за однойменною повістю М.Гоголя

Дійові особи

Чоловічі ролі	Жіночі ролі
Коваль Вакула	Оксана
Козак Чуб	Одарка
Панас	Подруги Оксани
Чорт	Солоха
Козак Пацюк	Ткачиха
Голова	Триндилиха
Дяк	Королева Англії
Ткач	Мажорнетки
Остап	Колядники
Козаки	Коза

Дія 1 Ява 1

(Чорт, Чуб, Панас, Колядники)

Відкривається куліса. Музика 1. «Ой там на горі»
Звучить музика для появи чорта, на сцену вибігає чорт і веде діалог.

Чорт. Ох, і морозище довкола. Копита відмерзли, хвіст відмерз – ху-ху-хууух (потирає руки і хукає у долоні), якби лише зігрітись до чогось. (виглядає з-під долоні). О, а диви, видно вогні десь далеко. (робить вигляд, що летить).

Звучить аудіотрек «Завірюха»

Оп, і що це за хутір? Ага! (читає). Ди-кань-ка!! О, Диканька. Тут то я нині зігріюсь. До своєї кумоньки Солохи зайду. (роздумує), але як то з порожніми руками прийду я до такої поважної газдині. (Поглядає у небо). Що б то їй принести? (роздумує і бачить у небі місяць). А може щось таке блискуче, яскраве, надзвичайно гаряче та неймовірно недосяжне! (Бачить зірки). Ого-го як їх багато. Розсипав хтось їх по небу так високо. Я за рік не визбираю оту дрібноту. Ну і зорі!!!! Ага (потирає руки). Є у мене варіант «Б» – і великий і яскравий, і недосяжний, і Солосі точно сподобається – Місяць!

(трек «Завірюха»)

Чуб. Що за дідько! Дивись! Дивись, Панасе!..

Панас. А що?

Чуб. Як то що? місяця нема.

Панас. Що за лиха година! справді нема місяця.

Чуб. То ж бо й воно, що нема! Далєбі, начебто на сміх... Навмисно, сидівши в хаті, дивився у вікно: ніч — навдивовижу. Ясно, сніг виблискує проти місяця. Все було видно, як удень. Не встиг вийти за поріг, і ось, хоч око виколи!

Чуб. То таки нема, куме, місяця?

Панас. Нема.

Чуб. Дивно, далєбі. А дай понюхати табак! У тебе, куме, добрячий табак! де ти береш його?

Панас. Де в біса добрячий! Стара курка не чхне!

Чуб. Я пам'ятаю, мені покійний шинкар Зозуля (чхає) якось привіз табак (чхає) з Ніжина. Ех, табак

був! (чхає) Добрячий табак був! Та що ж, куме, що будемо робити? адже ж темно надворі.

Панас. То, мабуть, залишимося вдома.

Чуб. Ні, куме, не можна, треба йти! (Ідуть)
(трек «Завірюха»)

Ява 2

Виходять колядники (трек «За вікном чорна хмара в'ється»)

Колядник. Ой лишечко, коза здохла.

Колядник 2. А що ми цій козі робитимемо?

Колядник 3. Що ж робити? Треба кізоньку оживити.

Колядник. Щоб вона встала та й усім тут поскакала.

Колядник 2. Кізонько мила, кізонько любя а ось тобі шматок сала, щоб життя не покусало.

(Коза лежить, піднімає лише ногу, але сама не встає).

Колядник 3. Ого, яка вередлива.

Колядник. А бубликів в'язку? (трясе в'язкою бубликів у кози над головою)

Колядник 3. Лежить, лише брикає.

Колядник 2. Що ж тут ще є? (шукає у кошику). Смачненька ковбаска (нюхає ковбаску). М-м-м-м, смачна ковбаса.

(Колядниця ковбасу підносить до кози, коза зривається на ноги, відбирає ковбасу та кошик у колядників, іде за куліси)

Колядник 3. Тепер можемо і далі йти колядувати.
(Продовжує звучати трек «За вікном чорна хмара в'ється»)

Дія 2

Ява 1

(Оксана, Вакула, Чуб, Одарка, дівчата)

(Трек «Ой сивая зозуленька»)

(Хата Чуба. Оксана заходить у хату і говорить сама до себе, бере люстерко зі столу сідає на лавку і заглядає у люстерко).

Оксана: І чого людям надумалось розславляти, нібито я гарна? Брешуть люди, я зовсім не гарна. Хіба чорні брови та очі мої такі гарні, що вже подібних

до них немає й на світі? Яка тут краса в цьому кирпатенькому носі? і в щоках? і в губах? ніби гарні мої чорні коси? Ух! їх можна злякатися увечері: вони, як довгі гадюки, переплелись та обвилились круг моєї голови. Я бачу тепер, що я зовсім не гарна!

(Крутить дзеркалом в руках придивляється радісно крутиться навколо себе)

Ні, гарна я! Ой, яка гарна! Диво! Яку радість принесу я тому, кому буду жоною!

(трек «Гопак»)

Оксана танцює. Після танку Оксана піднімається у свою хату, сидить видивляється у дзеркальце, сама до себе усміхається. За вікном з'являється Вакула.

Вакула. Чарівна дівка! і вихваляється вона мало! З годину стоїть, видивляючись у дзеркало, і не надивиться, та ще й хвалить себе вголос!

Оксана. Егеж, парубки, чи ж вам до пари я? Ви погляньте на мене, як я плавно виступаю; у мене сорочка вишита червоним шовком. А які стрічки на голові! Всього цього накупив мені батько мій, щоб одружився за мною найкращий молодець у світі! *(Бачить Вакулу).*

Оксана. Чого ти прийшов сюди? Хіба хочеться, щоб випровадила за двері лопатою? Ви всі майстри під'їжджати до нас. Вмить пронюхаєте, коли батьків нема дома. О! я знаю вас! Що, скриня моя готова?

Вакула. Буде готова, моє серденько, після свят буде готова. Коли б ти знала, скільки попрацював я коло неї: дві ночі не виходив з кузні; зате в жодній попівни не буде такої скрині. Залізо поклав таке, якого не клав на сотникову таратайку, коли ходив на роботу до Полтави. А як буде розмальована! Хоч усю околицю виходи своїми біленькими ніжками, не знайдеш такої! По всьому полю будуть розкидані червоні й сині квіти. Горітиме, як жар. Не сердься ж на мене! Дозволь хоч поговорити, хоч подивитись на тебе!

Оксана. Хто ж тобі боронить, говори й дивись.

Вакула. Дозволь мені і сісти біля тебе.

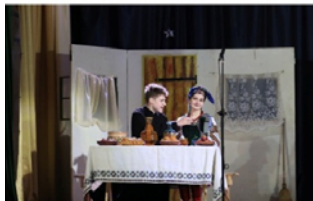
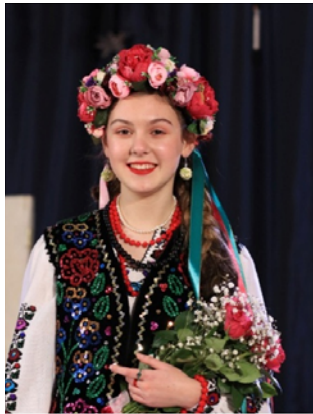
Оксана. Сідай.

Вакула. Чарівна, люба Оксано, дозволь поцілувати тебе!

Оксана *(встає з лавки).* Чого тобі ще хочеться? Йому як мед, то й ложку! Геть від мене, в тебе руки цупкіші за залізо. Та й сам ти пахнеш димом. Я думаю, геть мене забруднив сажею. Чи правда, що твоя мати відьма?

Вакула. Що мені мати? Ти в мене і мати, і батько, і все, що тільки є найдорожчого у світі. Якби мене покликав цар і сказав: «Ковалю Вакуло, проси в мене всього, що тільки є найкращого в моєму царстві – усе віддам тобі.

Оксана. Але щось дівчата не приходять... Що воно за знак? Давно б уже час колядувати. Мені стає нудно.

Вакула. Бог з ними, моя красуне!

Оксана. Коли б не так! З ними, певно, придуть парубки. Ото підуть гулі! Уявляю, яких наговорять смішних історій!

Вакула. То тобі весело з ними?

Оксана. Та вже ж веселіше, як з тобою *(за дверима чути стукіт та сміх).* Ага! хтось стукнув! певно, дівчата з парубками.

(трек «Завірюха»)

Ява 2

(Ті самі, Панас та Чуб)

Коло хати Чуба з'являється Чуб з кумом Панасом.

Чуб. Стривай, куме! Ми, здається, не туди йдемо я не бачу жодної хати. Оце-то метелиця! зверни-но ти, куме, трохи вбік, чи не натрапиш на дорогу; а я тим часом пошукаю тут. І понесе ж нечиста сила плентатися в таку хугу! не забудь гукнути, коли знайдеш дорогу. Ач, яку купу снігу напустив у вічі сатана! *(Чуб стукає)*

Вакула. Стривай, я сам відчиню

(виходить та бачить Чуба, не впізнає)

Вакула. Чого тобі тут треба?

Чуб *(на бік).* Е, ні, це не моя хата до моєї хати не забреде коваль...*(Вголос до Вакули)* Це я, чоловіче добрий! Прийшов вам на втіху поколядувати трохи під вікнами. *(Виспівує колядку «Нова радість стала»).*

Вакула. Забирайся к бісу зі своїми колядками Чого ж ти стоїш? Чуєш, забирайся зараз-таки геть.

Чуб. Та чого це ти чоловіче добрий так розкривався? Я хочу колядувати!! (*Співає колядку «Добрий вечір тобі»*).

Вакула. Еге! та тебе словами не вгамуєш!(*штовхає Чуба*) Ану геть звідси, Геть!!!(*зачиняє двері*).

Чуб. «Дивись, який хоробрий!! Ач який! Ото велика цяця! Стривай же, бісів ковалю, щоб чорт побив і тебе, і твою кузню, ти в мене потанцюєш! Бач, клятий шибеник! Одначе, його тепер нема дома. Солоха, мабуть, сидить сама. Гм... воно й недалеко звідси. Піти б до неї! Час тепер такий, що нас ніхто не застане. Може, й теє буде можна... Ач, як боляче побив проклятий коваль!(*Іде*)

Ява 3

(**Оксана, Вакула, Одарка, подруги Оксани**)

Оксана. І де ж то дівчата? Вже ж давно мали прийти

(*трек «Гопак»*)

Чути сміх, забігають дівчата. Одарка весело при- танцює у нових чобітках і ще троє дівчат з Одаркою.

Одарка. А погляньте, дівчата, які пречудові черевички купив мені батько на ярмарку, позолочені гарні, а ще стрічок багато та новесеньку хустку (*сміється*).

Оксана. Ех, Одарко у тебе нові черевички. Ой, які ж хороші! Із золотом! Добре тобі, Одарко, в тебе є така людина, яка все тобі купує; а мені нема кому дістати такі гарні черевички.

Вакула. Не тужи, моя любя Оксано, я тобі дістану такі черевички, що мало яка й панночка носить.

Оксана. Ти? Подивлюся ж я, де ти дістанеш такі черевички, які могла б я надіти на свою ногу. Хіба принесеш ті самі, що носить королева Англії.

Дівчата усі разом. Бачиш, яких захотіла

Оксана. А так, будьте ви всі за свідків, якщо коваль Вакула принесе ті самі черевички, які носить англійська королева, то, от вам моє слово, вийду зараз-таки за нього заміж.

(*трек «Гопак»*)

Всі регочуть і вибігають із зали.

Вакула. Смійся, смійся Я й сам сміюся із себе! Думаю, і не можу надумати, куди дівся розум мій? Вона мене не любить — ну, Бог з нею! Ніби тільки на всьому світі є що Оксана. Хвалити Бога, дівчат багато є хороших і без неї на селі. Та й що Оксана? З неї ніколи не буде доброї хазяйки: вона вміє тільки чепуритися. Ну, годі, час покинути ці дурощі. (*Іде*)

Ява 4

(**Солоха, Чуб, Вакула, Чорт, Голова, Дяк**)

У хату входить Солоха.

Солоха. От і свято, а в хаті неметено. І Вакула десь запропастився. Певне знову заглядає за тією вертихвісткою Оксаною... Ох літа мої молоді, злетіли мов птахи.. Он і син виріс.. За дівчатами очима веде. А я сама самісінька.. От якби ж то Чуба до рук при- брати. та боюся, аби та Оксана мені не завадила.

Солоха бере мітлу, приспівуючи, починає танцювати. Тим часом у хаті з'являється Чорт.

(*Трек «Чи я не хазяйка, чи не господиня?»*)

Чорт витанцює біля Солохи, припрошує

Солоху сісти на стілець. Цілує їй руки – від одної руки позаду шиї до другої руки. Усе відбувається під музичний супровід.

Солоха. Ох, а ти як тут узявся?

Чорт. О, найпрекрасніша пані Солохо. Ваше примилосердіє, согрійте свого благодетеля, вельмипошанованого із найглибшиг глубин прийшов- шого достопочтімого Чорта.

Солоха. (сміється) Ха-ха-ха-ха. І що твоє прелю- бодіяніє подарує мені? Га?

Чорт. О, вельми представітельная Солохо! Що- найдостойніший презент я соізволив принести тобі. Ось це! (*витагує місяць із-за пазухи*).

Солоха (*Здивовано*). Ох, який же він великий та гарячий, а який яскравий. (*Розгублено*). А що ж при- кажеш робити з цим презентом? Куди його взяти на сохраненіє?

Чорт роздумує. Хтось стукає у двері.

Солоха. Хто там?

Голова. (*Із-за дверей*) Пан голова до люб'язной пані Солохи пожалували.

(*Трек «Здивування Солохи»*)

Солоха. (*Перелякано до Голови*) Ану ховайся. Мерщій ховайся!

(*Трек «Біг гостей Солохи»*)

Чорт та Солоха метушаться по хаті. Лізе Чорт під лаву, намагається залізти у піч.

Солоха хапає мішок і Чорт залізає у мішок. Солоха чепуриться та відчиняє двері.

Із-за дверей. Відчини!!!

Солоха. Іду-іду уже!!!

Солоха біжить, відчиняє двері.

Голова. Доброго вечора пане голово.

Солоха. Доброго вечора. Як ся маєте, вельми- шановна пані Солохо? А чи є у вас чарка, дві, три?..

Солоха. З із вашою поміччю, пане Голово! (*під- водить голову Голову до столу, саджає.*) Проходьте, сідайте, пригощайтесь.

Голова. Дякую, чарівна Солохо! Я ото збирався до дяка, та, бач знялася така заметіль, що і кроку не ступиш. Тож уявіть собі, як я зрадів, як побачив світло у вашому вікні. То ви самі сьогодні, пані Солохо?

Солоха. Та сама.

Голова (*залицяється до Солохи*). То, як ваша ласка, я побуду тут, поки заметіль не стихне...

Солоха. пийте, пане голово, пийте ще чар- чинку(*наливає, лукаво посміхається*)

(*Трек «Ой на горі шарварок»*)

Солоха та Голова танцюють.

Ой на горі шарварок,

Під горою ярмарок.

Дід бабі санки гне,

На ярмарок повезе.

Дід бабу продає,

Ніхто грошей не дає.

(*чути стукіт в двері та голос дяка*)

Дяк. Високопочтенная Солохо! Отвори!!

(*Трек «Здивування Солохи»*)

Голова. Сховай мене куди-небудь. Мені не хо- четься тепер зустрітися з дяком.

(*Трек «Біг гостей Солохи»*)

(*Голова метушиться, бігає по хаті, шукає, куди схватись. Нарешті Солоха пхає його у мішок. Йде та відчиняє двері*)

Солоха. Проходьте Осипе Никифоровичу
Дяк. Здравія та благоденствінного житія на мно-
гія та благія літа. *(хреститься)*

Солоха. Спасибі Осипу Никифоровичу!

Дяк. Не ождали? А?

Солоха. Ну що ви Осипе Никифоровичу!

Дяк. Ко мне сьогодні должна була собратися
кумпанія: пан голова, Чуб, козак Свербеус, кум, і про-
чіє достойніє лица, но стихія воспрепятствовала
тому і я полагаю що сіє к лучшему.

(Солоха припрошує дяка за стіл)

Дяк. А що це у вас, великоєпная Солохо?

Солоха. Як то що? Рука, Йосипе Никифоровичу

Дяк. Рука! Хе – хе-хе! А це що у вас, дражайшая
Солохо? *(Показує нанамисто)*

Солоха. Ніби не бачите, Йосипе Никифоровичу,
шия, а на шиї намисто!

Дяк. Гм! На шиї намисто! Хе-хе-хе! Намисто то
намисто, але що он там...

(Чути стук у двері)

Чуб (за дверима). Відчиняй швидше, Солохо!

(Трек «Здивування Солохи»)

Дяк. Ой, Боже мой, стороння особа! Що ж це
буде, як застануть особу мого званія?.. Дійде до ба-
тюшки *(знову чується стукіт,)* Стукають, їй – богу,
стукають! Ой, сховайте мене куди-небудь. *(Стукіт
триває)* Мать пресвятая, царіца небесная спрячьте
меня чудеснейшая Солохо! Ради господа Бога,
спрячте...Стучат, спрячте Хріста раді. *(Дяк та Со-
лоха метушаться у хаті. Солоха врешті-решт ховає
дяка у мішок)*

(Трек «Біг гостей Солохи»)

Дяк. Акі во чрево кітове. *(Говорит, визираючи з
мішка)*

У хату входить Чуб.

Чуб. Здорова будь Солохо! Ти, може, не чекала
мене, га? Може я перебив... може, ви тут і розважа-
лися з ким-небудь! Може, ти кого – небудь сховала
вже, га! *(Сміється.)*

Солоха. Ну, що ви таке кажете пане Чуб, про-
ходьте, будьте ласкаві.

Чуб. Не ображайся, то я так, до слова. «Ну, Со-
лохо, дай тепер випити горілки. Я думаю, в мене
горло замерзло від проклятого морозу. І послав бог
таку ніч перед Різдом! Як здійнялася, чуєш, Солохо,
як здійнялася... Ото задубіли руки: не розстебну ко-
жуха! Як здійнялася метелиця... як закрутило снігом
(Хоче випити аж чути стукіт в двері)

Вакула. Мамо, відчиніть!

(Трек «Здивування Солохи»)

Чуб. Та тож Вакула... слухай, Солохо, куди хочеш
сховай мене! Я нізачо у світі не хочу потрапити на очі
цьому виродкові проклятому, бодай йому, чортовому
синові, набігло під обома очима по пухиреві з копицю
завбільшки!

(Трек «Біг гостей Солохи»)

Солоха ховає Чуба, заходить Вакула.

Вакула. Мамо, а Чого лежать тут оці мішки? Їх
давно б час прибрати звідси. Завтра свято, а в хаті й
досі валяється всякий мотлох.

Солоха. То й винеси, а то ходиш, сам не знаєш,
чого хочеш.

Вакула. Ех-хе, мамо, мамо. Знала б ти, як серце
моє крається, коли я і дня і ночі не можу прожити без
думки про оту Оксану. І що ж вона так запала у моє
серце..

Солоха. То женись, як вона так любя тобі?

Вакула. Добре тобі говорити: «женись». А вона
от захотіла таких черевичків, як сама Англійська ко-
ролева носить..

Солоха (сміється). Ох, хіба б це була проблема!

Вакула. А хіба ні!

Солоха. А знаєш, хто тобі допоможе у цьому?
Лише один козак – Пузатий Пацюк Іди ж ти до нього.
(Накидає хустку та виходить)

Вакула. Невже не виб'ється з голови моєї ця не-
гідна Оксана? Не хочу думати про неї, а воно все ду-
мається, і як навмисно про неї саму тільки. Чого це
так, що думка проти волі лізе в голову? *(Пробує
мішки підняти)* Що за чорт, мішки начебто чогось по-
важчали! Тут, певно, накладено ще чого-небудь, крім
вугілля. Дурень я! Я й забув, що тепер мені все зда-
ється важчим. Скоро вже й від вітру валитимусь.
Та що я за баба! Не дам нікому сміятися з себе! Хоч
десять таких мішків, усі підйму *(т ри мішки, у яких
дяк, Чуб та голова залишає на сцені, а той, де сидить
Чорт, перетягує на середину сцени.)* До Пацюка, так
до Пацюка!!!

Ява 5

(Вакула та козак Пацюк)

(Трек «Похід Вакули до Пацюка»)

*Вакула підходить на авансцену і сідає біля
Пацюка. Пацюк сидить і їсть вареники!*

Стихає музика.

Пацюк. Кого лиха принесла?

Вакула. Це я, Вакула! Справа є до вас!
(підходить ближче і сідає). Пробач, що заважаю тобі
вечерять, шановний Пацюк, но хто й може мені до-
помогти попасти у Лондон до самої королеви, то це
лише ти. Більше нема кому.

Пацюк. А щож це Кузнець забув у царському палаці?

Вакула. Черевички королеви мені потрібні. Ну... вірніше не мені, а моїй Оксані.

Пацюк. Ти, Вакула, як бачу, зовсім у кузні перегрівся. А давай ми з тобою краще посидимо, вареників поїмо, а там і розберемося.

Вакула. Любезний Пацюче, ти мені обіцявся помогти.

Пацюк. Обіцяв – допоможу.

Вакула. Що ж мені робити? Як мені потрапити у Лондон до королеви?

Пацюк. У королеви охорона така, що лише верхи на Чорті туди потрапити зможеш.

Вакула. Та хоч і на Чорті. Та ти скажи, де мені знайти такого чорта, щоб мене відвіз у самісінький Лондон.

Пацюк. А хто чорта за спиною носить, тому його шукати не довго!

Пацюк встає бере макітру з варениками і виходить, а Вакула бере на плечі мішок з чортом і проходить коло (трек «Похід Вакули до Пацюка») і кладе на

Ява 6

(Вакула, Оксана, Чорт)

Вакула. Надоїло мені на своєму горбі ці важкий мішок носити. Краще піду з села. Нехай Оксана сама своє добро шукає. А я візьму один, щоб їди вистачило, поки не помру з голоду.

(Трек «Український гопак»)

Зупиняється Вакула, ставить мішок на підлогу і прислухається, чути колядників.

Забігають у зал Оксана з парубками та дівчатами.

Оксана. Ну що Вакула, знайшов у мені черевички, які сама королева англійська носить? Знайшов? Принесеш черевички – вийду за тебе заміж. *(дівчата утікають за куліси)*

Вакула. Ні, не можу, несила більше... Але, Боже ти мій, чому вона така гарна? Її погляд і мова, і все, ну, от так і палить, так і палить... Ні, немає вже снаги перемогти себе! Час покласти край усьому: пропадай душа, піду втоплюся в ополонці, та й поминай, як звали!

Вакула. Ох, і Диканька вже далеко. Лише чути як собаки брешуть. Куди мене ноги несуть, а-а-а-а, байдуже куди, лишень би піти далеко-далеко. Може тоді і забуду її, може тоді і снитись вона мені перестане. А ще, що ж то за провіант із собою захопив? *(підходить до мішка і розв'язує його)* У дорозі не тільки від холоду, але й від голоду померти можна. Подивлюсь, що тут дівчата наколядували...

Із мішка вистрибує чорт.

Вакула. Що за чортівня?

Чорт. Дуже приємно. *(подає Вакулі руку).*

З ким маю честь?

Вакула. Шо-о-о!!!!

Чорт. Та не «шо»! Як звати тебе?

Вакула. А, Я?! Я – Вакула, кузнець! А ти хто такий будеш?

Чорт. Та так, проїздом я тут у вас біля Диканьки.

(потискає руку). Так, дуже приємно *(ступає крок на зад, хоче утекти).*

Вакула. Ага, проїздом. Пів ночі на моїй спині проїздив. Ану повернись, кому говорю!! Стий!!

(Чорт зупиняється)

Вакула. Та ти, шановний, не хто інший, як сам Чорт. Власною персоною. І як я тебе зразу не впізнав. Скільки разів приходилось зображувати тебе, але ти в житті ще гіршим виявився, ніж на моїх малюнках.

Чорт. Так. Зовнішність моя тут ні до чого. Головне – душа. Чесне слово, не хотів *(звертається до глядачів)*, але прийдеться.

Я ж тобі усією душею допомогти хочу, чесно.

Вакула. Та звідкіль у Чорта душа візьметься? І чим же ти мені можеш допомогти, бісівська сило?

Чорт сміється.

Чорт. Та я все можу. Абсолютно все. А от черевички королеви дістати – то раз плюнути.

Вакула. О, черевички говориш? А що ти захочеш взамін за черевички?

Чорт. Та... *(сміється іронічно)* найменшу дрібницю. Ти навіть не помітиш, що щось втратив.

Вакула. А як знати, що не обдуриш?

Чорт. А ми з тобою документ підпишемо. Ниньче це контракт називається. Ниньче без контракту ніяк не можна. *(пчихає).* Б-р-р-р-р. Правду говорю.

Вакула сидить і читає контракт.

Чорт. Ніяк сере не бережу – все вам віддаю. Все лише вам. Одна сторона, нижче іменуєма Чорт *(сміється)* приносить іншій стороні черевички її величності королеви Англії. Друга сторона, нижче іменуєма Кузнець Вакула, у свою чергу, зобов'язується дати першій стороні свою єдину, безсмертну ду-шу. Найменшу дрібничку *(сміється)* на вічне користування. На підписуй *(дає перо Вакулі)*. Підписуй, Вакула, підписуй і Оксанка твоя, і черевички твої, і в придане тобі усяку всячину надаю.

Вакула. А чим то підписувати?

Чорт. Як чим? Кров'ю підписуй, кров'ю!!!!

Вакула. Кров'ю говориш. От лиш дістану один цвяшок, десь тут він завалаявся. *(З-за пазухи витягає хрестик).*

(Трек «Біг Чорта та Вакули»)

Чорт боїться хреста тікає від нього, а Вакула біжить за ним.

Чорт. Все... Все зроблю для тебе... Чесне чортяче, все зроблю, лише забери це від мене. І Оксана твоя буде і черевички твої будуть і до Англії тебе повезу.

Вакула. Ах так. Тоді по роках!!! *(плескають руку об руку).*

Чорт. Сідай мені на плечі і помчали аж до Лондона.

Вакула і Чорт вибігають за куліси.

(Трек «Біг Чорта та Вакули»)

На сцену вибігають учні початкової школи, одягнені у зимові сфетри, навушники, шапки та рукавички. Виконують пісню «Jump for Christmas»

Колядка «Jump for Christmas»

Дія 3
Ява 1

(Чорт, Вакула, Козак, Козак 2, королева, мажорнетки)

(Трек «Біг Чорта та Вакули»)

Декорації змінюються. На задньому плані силует Біг-Бена та надпис «London»

На сцену вибігають Вакула та Чорт. Зупиняються, захекавшись, оглядають усе довгола.

Трек «Біг-Бен»

Чорт. Oh listen! Big Ben sounds great!

Вакула. It takes the soul out! Is it really England? There are Cossacks over there. I know them. They were near Dykanka last spring.

Чорт. So, go there and talk to them and I will dance here. Ха-ха-ха-ха.

Вакула. I will dance someone now. Go to my pocket as fast as you can.

Чорт. To your pocket? Fuu, it is disgsting... well ok ok...

Чорт крутиться на місці і ховається під вікнами. Вакула постукує по кишеті своєю рукою.

Вакула. Sit there and don't move. If I need you you will help me.

Вакула оглядаються і багать недалеко трьох козаків.

Вакула. Good afternoon gentlemen!

Козак. Good afternoon brother, who are you?

Вакула. I am a blacksmith Vakula from Dykanka.

Козак 2. A blacksmith from the village? It is hard to believe in it(сміються).

Вакула. Why? Do you remember, how you were in Dykanka last spring?

Козак 3. *(Роздумує)* Sure we do. You have a nice village and beautiful girls.

Козаки регочуть....

Козак. Oh brother, what a good meeting, and where? In London. At a Queens residence

Вакула. What are you doing here in a palace?

Козак 2. We come to the Queens reception. She graces us with her honour.

Вакула. Guys take me with you.

Козак. No sorry. We cant .

Вакула звертається до Чорта. Проси, проси бісівська сило.

Козак 3. Friends, maybe we can do this..

Козак 2. Why not?

Козак. Lets go

Козак 2. But be careful, don't say something wrong. It is a very important audience. I know that people from your village are very talkative.

Ява 2

(Трек «Англійська королева»)

Входить королева і двоє мажорнеток супроводжують її. Козаки вклоняються королеві. Королева проходить на авансцену.

Королева. Are they real Cossacks?

Мажорнетка. Yes, your majesty. The real one. They are from Zaporizhia.

Королева. And that one, the cutest of all, is he a Cossack?

Мажорнетка 2. Which one, your majesty?

Мажорнетка 2. A-a-a-a. He is a natural Cossack.

Королева. Cossack, come to me closer.

Вакула підходить до королеви, а козаки відходять вбік.

Вакула. With pleasure. But your beauty, I am not a Cossack, I am a blacksmith.

Королева. Oh blacksmith.

Мажорнетки *(з насміхом).* Ха-ха-ха, blacksmith.....

Королева. So it means you can shoe horses?

Вакула. I can not only shoe horses, but I can also draw..

Королева. Have a look, what a nice guy.*(Сміються із мажорнетками)*

Королева. Tell me, dear what do you like most of all in your queen?

Вакула. I must confess, as soon as I saw you, I couldn't look at your amazing shoes. I thought...

Королева. What did you think about?

Вакула. To wear these wonderful shoes your feet must be made of sugar.

Королева. А-ха-ха-ха... *(Сміється і разом із нею сміються мажорнетки).* Ah blacksmith, you surprised me. Ask what you want while I am good to you.

Мажорнетка. Ask Cossack, as our queen is good to you.

Вакула дивиться у зал із здивуванням, а опісля падає на коліна перед королевою.

Вакула. Let me ask your majesty to get your shoes. While looking at them I will remember our great audience.

Королева. *(сміється)* You are strange. Yesterday I got shoes from Holland, but they are too small *(Звертається до мажорнеток).* Bring them, please

(Трек «Англійська королева»)

Мажорнетка відходить вбік і приносить черевички на м'якій подушці.

Усі виявляють своє здивування.

Королева. It will be my souvenir to you.

Вакула. Oh! There is such a beauty in the world. I am so grateful, your majesty. I cant stay I need to go now.

(Трек «Завірюха»)

На сцену вбігає Чорт. Разом з Вакулою та козаками ховається за куліси.

Королева. Oh these Cossacks! Make your head foggy, take your shoes and then clear my palace!

Встає королева та виходить зі своїми мажорнетками.

(Трек «Англійська королева»)

Дія 4
Ява 1

(Ткач, Остап, Ткачиха, Чуб, Дяк, Голова)

(Трек «Ворушіння мішків»)

Поки звучить музика, мішки починають ворушитися і поволі «вистрибують» на середину зали. Виходить Ткач і бачить мішки.

Ткач. Бач, які мішки хтось покинув на дорозі! мабуть, тут і свинина є. Полізло ж комусь щастя на-колядувати стільки всякої всячини! Які страшні мішки! нехай понабивано їх самими гречаниками та коржами, і то добре; хоч би були тут самі тільки паляниці, і то смак: жидівка за кожну паляницю дає восьмуху горілки. Потягти швидше, щоб хто не побачив «Ні, самому буде важко нести», «а ось, як на те, іде ткач Шапуваленко. Здоров, Остапе!»

Остап. «Доброго здоров'я.

Ткач. Куди йдеш?

Остап. А так. Іду, куди ноги йдуть.

Ткач. Поможи, чоловіче добрий, мішки віднести! хтось колядував, та й покинув серед дороги. Добром поділимося по половині.

Остап. Мішки? а з чим мішки: з книшками чи з паляницями?

Ткач. Та, думаю, всього є.

Остап. Куди ж понесемо його? До шинку.

Ткач. Воно б і я так думав, щоб до шинку, та проклята жидівка не повірить, подумає ще, що де-небудь украли. До того ж, я тільки що з шинку. Ми віднесемо його до мене в хату. Нам ніхто не стане на заваді: жінки нема дома».

Остап. Чи справді ж нема дома?

Ткач. Слава Богу, ми не зовсім ще без глузду, чорт би поніс мене туди, де вона. Вона, певно, тягатиметься з бабами до світу.

Ткачиха вибігає і застукує «на гарячому» чоловіка.

Ткачиха. Хто там? _

Куми остовпіли.

Разом. От тобі й на!

Ткачиха. Це добре, що наколядували стільки! отак завжди роблять добрі люди. Покажіть мені зараз, чуєте, покажіть зараз-таки мішок ваш.

Остап. Лисий дідько тобі покаже, а не ми

Ткач. Тобі яке діло? ми наколядували, а не ти».

Ткачиха. Ні, ти мені покажеш, мерзенний п'яного!

Ткач та Остап мужньо відстояли мішок і примусили її податися назад. Не встигли вони опам'ятатись, як вона вискочила в сїни вже з коцюбою в руках. Проворно луснула коцюбою чоловіка по руках, ткача по спині і вже стояла біля мішка.

Ткач. Як же це ми допустили її?

Остап. Еге, як ми допустили! А чого ти допустив?

Ткачиха. Е, та тут лежить цілий кабан!

Ткач. Кабан! Чуєш, цілий кабан! А все ти винен!

Остап. Що ж робити?

Ткач. Як що? чого ми стоїмо? відберімо мішок! Іди геть! Геть! Це наш кабан!

Остап. Геть, геть, чортова бабо! Це не твоє добро.

Жінка взялася знову за коцюбу, але Чуб у цей час виліз з мішка й став посеред сцени.

Остап. Що ж вона, дурна, каже: кабан! Це не кабан!

Ткач. Бач, якого чоловіка кинуло в мішок! Хоч кажи, хоч лусни, а не обійшлося без нечистої сили. Він же не пролізе у вікно!

Остап. Це кум!

Чуб. А ти ж думав хто?. Що, гарну я втяв з вами штуку? А ви, мабуть, хотіли мене зїсти замість свинини. Ха-ха.

Ткач. А в цьому мішку який скарб заховали?

Остап. Дивись, дивись, вовтузиться та вовтузиться.

Ткач. Розв'язуй швидше, Остапе.

Розв'язують мішок, а звідтіля вилазить дяк.

Дяк. Ваше пропедолобіє, ізвольте, як тут Господь у мішок спровадив раба Божого! Извольте!!! Извольте!!!

Дяк вилізає із мішка і прожогом вилітає із сцени.

Остап і Ткач регочуть.

Остап. От Солоха, так Солоха.

Ткач. От тобі і наколядували

Остап. От тобі і кабанчик.

Чуб. Дивіться, дивіться, а той мішок теж вовтузиться. Чи то вже і мені мерещиться перед очима.

Розв'язують мішок, а звідтіля вилазить Голова.

Голова. Отакої, цілу ніч просидів у мішку, усе наколядоване добро у пузо пустив.

Усі регочуть.

Чуб (в бік). От Солоха, так Солоха. От наколядували!! (регоче)

Ткач. Ідемо, куме, до шинку.

Остап. А йдемо.

Усі виходять.

Ява 2

(Ткачиха, Триндилиха, голова)

Голова залишається у залі. Виходять Ткачиха та Триндилиха із церкви.

(Трек «О, як же було із прежди віка»)

Ткачиха. Утопився. Йй – Богу, утопився! От, щоб я не зійшла з цього місця, коли не втопився!

Триндичиха. Що ж, хіба я брехуха яка? Хіба я в кого-небудь корову вкрала, чи кому – небудь наврочила, що мені не вірять? От, щоб мені води не захотілось пити, коли стара Переперчила не бачила на власні очі, як повісився коваль.

Ткачиха. Коваль повісився! Скажи краще, щоб тобі горілки не захотілось пити, стара п'яного! Треба бути такій божевільній, як ти, щоб повіситися! Він утопився! Утопився в ополонці! Це я так само знаю, як те, що ти була оце в шинкарки!

Триндичиха. Соромітнице! Бач, чим стала до-рідати Мовчала б, негіднице! Хіба я не знаю, що до тебе дяк ходить щовечора.

Ткачиха. Що дяк? До кого дяк? Що ти брешеш?

Дячиха. Дяк. Я дам знати дяка! хто це каже дяк?

Триндичиха. Та ось до кого ходить дяк!

Дячиха. То це ти, заразо. То це ти, відьмо, напускаєш на нього туману та напуваєш нечистим зіллям, щоб ходив до тебе!

Ткачиха. Відчепись від мене, сатано.

Дячиха. Ач, проклята відьма, бодай ти не діждала діток своїх бачити, негіднице! Тьху!

Плює та попадає в пана голову, той розганяє бабів.

Голова. А, погана бабо... (розганяє усіх дрючком)... То коваль утопився!

Триндилиха. Повісився!!!!

Голова. Цить, кому говрю! Боже ти мій! А який знаменитий маляр був! які ножі міцні, серпи, плуги умів виковувати! Яка сила була! Еге ж! *(Провадив він далі, замислившись)* Таких людей мало в нас на селі. То ж бо я, ще сидючи в проклятому мішку, примічав, що бідолаха був у дуже недоброму настрої. От тобі й коваль! Був, а тепер і нема! А я збирався був підкувати свою рябу кобилу!..

Ява 3

(Оксана, Чуб, Панас, Вакула)
(Трек «Квітка-душа»(-))

Хата Чуба. Оксана заходить до хати, за нею входять Чуб та Панас.

Чуб. Гей, донько, та цур тобі, годі плакати. *(Запрошує кума за стіл)*. Так випем же за новопреставленого коваля Вакулу.

Панас. Випем за упокой.

Чуб. А все-таки добрий коваль був Вакула, і кося мені підкував і піч розмалював.

Панас. Еге ж, а якби ти дав за нього Оксану, то певно й живий би був.

Оксана. *(Втирає сльози)* Чуєш батьку, гамір якийсь на вулиці.

Чуб з кумом прислухаються. У зал входять усі учасники вистави, які супроводжують Вакулу.

Чуб. І справді гамір. *(Встає з-за столу і виглядає у зал)*

Трек «Квітка-душа»

Остап. Господарю, зустрічай сватів.

Чуб. Чого вам треба?

Остап. У вас товар – у нас купець, у вас дівчина – у нас молодець.

Чуб. Який купець? Який молодець? Що ти несеш? Я вам так скажу, якщо ви вирішили мою єдину дочку за коваля Вакулу віддати, то я вам з порогу гарбуза дам. *(Бере гарбуза і дає сватам)*.

Голова. От так на, ти певне нашого жениха не знаєш.

Чуб. Аякже, не знаю. В одному селі живемо *(регоче)*.

Голова. Село селом, лише наш жених сьогодні прилетів із статного Лондона, щоб до твоєї дочки свататися. *(Сміється)*

Чуб. От тобі і новопреставлений!..

Чуб до гостей. Ну, покажіть вашого Лондонського жениха. Подивимося, що там за принц.

Чуб (побачивши Вакулу). Ну і ну... А коваля й справді не впізнати. Його ніби й підмінили. Якби я його з дитинства не знав, то й справді прийняв би за Лондонського принца.

Усі сміються

Вакула. Шановний козак Чуб, були між нами різні негаразди, за які прошу у тебе твого прощення. А якщо простити не можеш, то от бери нагайку, і натаскай мене нею так, як сам того побажаєш своєю батьківською рукою.

Чуб. Ти Вакуло, не хлопчисько, щоб я тебе лупив, але по шиї треба було б дати... *(усі сміються)*. Але на це ми почекаємо. Говори для чого прийшов.

Вакула. Хочу твою дочку Оксану в жони взяти. І просити твого батьківського благословення.

Чуб. Якщо Оксана не проти, я перечити не стану.

Оксана підходить і стає перед Вакулою

Вакула. Дивись, Оксано, які гарні черевички я тобі привіз від самої королеви Англійської.

Оксана. Не потрібні мені, Вакуло, черевички королеви, лише ти мені потрібен. Буду я твоєю дружиною.

Куліса закривається

У виставі використовуються музичні композиції:

- Українська народна колядка «Ой, там на горі».
- Українська народна колядка «За вікном чорна хмара в'ється».
- Колядка «Ой сивая та й зозуленька».
- Український народний танець «Гопак».
- Жартівлива пісня «Ой на горі шарварок»
- Симфонія № 5, Людвиг Бетховен
- Українська народна пісня «Чи я не хазайка, чи не господня...»
- Українська народна пісня «Господарський двір» (Ансамбль «Берегиня», із мюзиклу «Ніч перед Різдвом», реж. С.Горов).
- Музика «Політ чорта» (із мюзиклу «Ніч перед Різдвом», реж. С.Горов)
- Український народний танець «Повзунець»
- Українська колядка «Ой, як же було із прежди віка» (із мюзиклу «Ніч перед Різдвом», реж. С.Горов).
- Саундтрек «Квітка-душа», Н.Матвієнко (із мюзиклу «Сорочинський ярмарок», реж. С.Горов).
- Дитяча англійська пісня «Jump for Christmas».
- Саундтрек «Не купиш любов» (С. Ротару та В.Меледзе, із мюзиклу «Сорочинський ярмарок», реж. С.Горов).

Тетяна Гриндула,
заступник директора з виховної роботи,
вчителька української мови та літератури,
зарубіжної літератури
Чортківської гімназії ім. М.Шашкевича,
Тернопільської обл.

Оцінювання на уроках літератури

Усі ми стикаємося з оцінкою в повсякденному житті й на кожному кроці, тому зараз особливо потрібне усвідомлення тих критеріїв і норм, за якими нас оцінює соціум. Професія вчителя передбачає те, що необхідно навчитися культурі оцінювання й подивитися на цей процес по-новому, так, як того вимагають час та обставини.

Новий Державний стандарт освіти вимагає формувати життєві компетенції учня, які в майбутньому зроблять дитину успішною.

У кожного вчителя/вчительки виникають логічні запитання:

- **ЩО треба оцінювати?**
- **ЯК потрібно оцінювати?**
- **Якою буде реакція дитини на оцінку?**

Перед учителями літератури такі освітні виклики особливо актуальні, адже ми оцінюємо усвідомлення художньо-естетичного феномена, названого літературний твір.

Як він торкнувся душі дитини, які рефлексії викликав, як вплинув на формування ціннісних орієнтирів, на котрі має спиратися особистість, що формується?

Спробуємо дати відповіді на такі запитання. Міністерство освіти і науки України підготувало рекомендації щодо оцінювання учнів та учениць у 5-6 класах, які здобувають освіту відповідно до Державного стандарту базової освіти. Згідно з цим документом, кожен здобувач/здобувачка знань має право на об'єктивне, неупереджене, незалежне, добросесне й недискримінаційне оцінювання, яке має здійснитися в межах навчального закладу. Воно має проводитися за чотирма групами навчальних результатів:

1. Взаємодія усно.
2. Сприймання, аналіз, інтерпретація.
3. Висловлення думок та почуттів, письмова взаємодія.
4. Дослідження і творчість.

Міністерство надало орієнтири оцінювання щодо кожної групи результатів, тому кожен і кожна з нас має опрацювати ці документи, аби проводити оцінювання з урахуванням нових вимог.

Сучасне оцінювання з мовно-літературного циклу має такі ознаки, як гнучкість, багатоінструментальність, зрозумілість, психологічна комфортність, двоскладовість. Під двоскладовістю маємо на увазі формативне (формульальне) та сумативне (підсумкове) оцінювання. Різницю між цими поняттями, а також різницю в підходах до них можна переглянути на слайдах:

Оцінювання

- Формативне

Формативне оцінювання - це усвідомлення шляху, який приводить до результату

- Під час навчання літературного твору /розділу
- Вимірює знання про літературу
- Потребує зворотного зв'язку для корекції навчання
- Не враховується при встановленні оцінки

- Сумативне /підсумкове

Підсумкове оцінювання - це усвідомлення отриманого результату

- По завершенні навчання літературного твору/розділу
- Вимірює володіння матеріалом
- Не потребує зворотного зв'язку
- Використовується для відновлення підсумкової оцінки

Різниця між традиційним і формувальним оцінюванням

Традиційне	ТАБЛИЧКА ДЛЯ родичів учня/учениці	Формувальне
Оцінити рівень навчальних досягнень	Мета	Оптимізувати процес навчання
Учитель	Хто оцінює?	Самооцінювання, взаємооцінювання
Знання	Що саме оцінюється?	Уміння, навички, компетенції
Результати навчання	Спрямування	Процес навчання
З іншими (рейтинг)	Порівняння	З власними попередніми результатами
Оцінки	Пріоритетність	Навчальна діяльність
Конкуренція	Взаємодія між учнями/ученицями	Співпраця, об'єднання
Суб'єктивні	Критерії	Прозорі
Тенденція до зниження	Мотивація	Підвищена

Підсумкове оцінювання

Формувальне оцінювання

1	Оцінки виставляємо в офіційний журнал	1	Не виставляємо оцінки в офіційний журнал
2	Види й кількість письмових, творчих, контрольних робіт визначає МОНУ в Методичних рекомендаціях	2	Види робіт, їхню кількість та розмаїття визначає вчитель(ка) разом з учнями
3	Усі види робіт учень/учениця виконує індивідуально й оцінюється згідно з Критеріями оцінювання, регламентованими МОНУ	3	Усі види робіт учень/учениця виконує як індивідуально, так і в парі або в групі, однак оцінювання відбувається відносно кожного/кожної окремо
4	Учитель(ка) має дотримуватися критеріїв оцінювання, інформувати учнів та батьків про них	4	Критерії оцінювання розробляє вчитель/вчителька разом з учнями на основі конкретних навчальних цілей
5	Інструменти оцінювання визначені Модельною програмою, затвердженою МОНУ	5	Інструменти оцінювання визначені освітньою програмою закладу або індивідуальною програмою вчителя(ки)
6	Електронні носії використовуємо в окремих випадках	6	Широко використовуються різноманітні електронні носії
7	Оцінюється результат	7	Оцінюється процес

Поточне оцінювання

Формувальне оцінювання

1	Оцінки виставляються в офіційний журнал	1	Не виставляємо оцінки в офіційний журнал («формувальну оцінку можна виставляти в «журнал спостережень»)
2	Критерії розробляє МОНУ в Методичних рекомендаціях	2	Критерії розробляє вчитель(ка) разом з учнями
3	Поточне оцінювання здійснюється: - учителем/вчителькою; - самооцінювання	3	Формувальне оцінювання може здійснюватися: - учителем/вчителькою (наклейки, медалі, мотиваційні фрази) - учнями (колективно, в парі, командою, лідером команди тощо) - самооцінювання (рефлексія)
4	Учитель(ка) має ознайомити учнів/учениць з критеріями, що відповідають балам	4	Для здійснення само- взаємооцінювання учитель(ка) має переконатися, що всі зрозуміли, як саме має проводитися робота
5	Учень/учениця, що залишилися без оцінки, можуть виступити з пропозицією оцінити себе. Учитель(ка) може взяти до уваги таке звернення, може дослухатися до думки інших учнів чи прийняти рішення одноосібно на основі попередньої роботи учня/учениці	5	Учень/учениця залучається до самооцінювання та оцінювання однокласників, щоб розвинути вміння ставити перед собою цілі й на цій основі оцінювати власні досягнення, поведінку, а також підвищувати мотивацію до навчання

Джерела:

Сучасні освітні експерти, які зорієнтовані на досвід європейських країн, зауважують, що виникнення інших підходів до оцінювання – це потреба, сформульована вимогами часу, у якому ми живемо і новими викликами, які стоять перед нашими дітьми. Тому вважають, що формувальне оцінювання – це новий підхід до навчального процесу, який дозволяє дітям правильно реагувати на помилки, вчитися їх виправляти, шукати рішення, орієнтуватися на зовнішні подразники, вміти шукати вихід із ситуації, що склалася тощо.

Формувальне оцінювання – головна умова інтерактивного навчання літератури, завдяки якому відбувається формування культури спільного обговорення, розвиток критичного мислення, створення середовища пізнавального інтересу, впевненість у тому, що кожен учасник/кожна учасниця може покращити результат, плекання любові до художнього слова, до радості читання та пізнання.

Принципами формувального оцінювання є відкритість, зрозумілість мети навчання, чіткість критеріїв оцінювання, домовленості та відкритість, самооцінювання та зворотний зв'язок.

Про методики оцінювання та принципи їх застосування можна переглянути в презентаціях та у додатку Картки для формувального оцінювання, якими можна користуватися на будь-якому уроці.

1. Закон України Про повну загальну середню освіту (Увага! До Закону внесено зміни. Див. Закон № 2157-IX від 22.03.2022)

Цей Закон визначає правові, організаційні та економічні засади функціонування і розвитку системи загальної середньої освіти. Режим доступу: <https://osvita.ua/legislation/law/2232/>

2. НАКАЗ № 289 від 01 квітня 2022 року Про затвердження методичних рекомендацій щодо оцінювання навчальних досягнень учнів 5-6 класів, які здобувають освіту відповідно до нового Державного стандарту базової середньої освіти. Режим доступу: https://osvita.ua/legislation/Ser_osv/86195/

3. Вілмут Дж. Оцінювання для навчання: навч. посіб. / за ред. І. Є.Булах, М.Р.Мруги. – К.: Майстер-клас, 2007. – 170 с.

4. Дементівська Н. Формує оцінювання в курсі допрофільної підготовки за програмою Intel "Шлях до успіху" / Н. Дементівська // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2012. – № 2. – С. 60–69.

5. Морзе Н. В. Формувальне оцінювання: від теорії до практики / Морзе Н. В., Барна О. В., Вембер В. П. // Інформатика та інформаційні технології в навчальних закладах. – 2013. – № 6. – С. 45–57.

6. Фідкевич О. Навчальний методичний посібник «Нова українська школа: від теорії до практики» - К.: Генеза 2020
Режим доступу: <https://nuschool.com.ua/lessons/world/1-2klas/22.html> <http://jds.multycourse.com.ua/ua/page/27/128>

7. Зміни в навчанні – зміни в оцінюванні: 5 клас НУШ.

Лекція Інни Большакової

https://www.youtube.com/watch?v=qzym6_i8YfY

Наталія Рудницька,

вчителька української мови та літератури,
зарубіжної літератури Кам'янець-Подільської
ЗОШ I-III ступенів №17,

Система уроків з вивчення повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»

Урок № 1

Тема: Секрети популярності Марка Твена та його книги «Пригоди Тома Соєра». Історія задуму й створення. Аналіз «Передмови» та першого розділу повісті

Мета: ознайомити учнів з особистістю Марка Твена та його творчою спадщиною; розкрити чинники, що вплинули на формування письменницького таланту Марка Твена; проаналізувати смислове навантаження передмови до повісті «Пригоди Тома Соєра» та першого розділу, виокремивши світ дітей і світ дорослих, їх співвідношення та здійснивши знайомство із головним героєм твору – Томом Соєром.

Обладнання: виставка книг Марка Твена (важливо, щоб у ній були представлені різні варіанти видань та перекладів повісті «Пригоди Тома Соєра» та «Пригоди Гекльберрі Фінна»), портрет Марка Твена; за наявності мультимедійних засобів навчання доречно використати відео- чи слайдпрезентацію про життєвий та творчий шлях Марка Твена.

Тип уроку: комбінований

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Вступне слово вчителя з мотивацією навчальної діяльності учнів

Погляньте на портрет Марка Твена. Цей веселий чоловік створив книгу для вас і про вас. Адже хто з дітей не мріє хоча б день прожити на безлюдному острові без дорослих, хто не хотів би стати благородним розбійником, кого не ваблять ігри, таємниці та пригоди, кому не сниться скарб?

Створюючи художній світ «Пригод Тома Соєра», Марк Твен наповнив його величезною кількістю загадок, таємниць і пригод. Деякі з них ми почнемо розгадувати вже на сьогоднішньому уроці, щоб упродовж наступних зрозуміти, **які ж цінності заклад у твір автор**, що ось уже майже 140 років це улюблена книга дітлахів усього світу.

III. Знайомство з письменником та його книгами

Проте спочатку маємо ближче познайомитися з самим письменником та історією створення не тільки «Пригод Тома Соєра», а й інших книжок великого американця. (Переглядається відео- або слайдпрезентація.)

Вдома ви прочитали статтю про Марка Твена, вміщену в підручнику. Пригадаємо найважливішу інформацію про письменника, доповнимо її, щоб краще зрозуміти, чому Марк Твен надавав перевагу написанню саме книг для дітей, які чинники сформували його письменницький талант, які теми найбільше цікавили Марка Твена. Можливо, це хоча б трішки підніме завісу таємниці надзвичайності творів Марка Твена.

Таємницями сповнені не тільки книги Марка Твена, а й саме його ім'я.

– Що вам відомо про ім'я Марка Твена? (Це його літературний псевдонім, узятий з лоцманського життя Семюела Ленгхорна Клеменса. Марк-твен (з англ. буквально – мірка-два, що на мові лоцманів означало «шлях вільний»).

– Як ви думаєте, чому саме такий дивний псевдонім обрав собі письменник? (Можливо, називаючи себе Марком Твенном, Семюел Клеменс сподівався на безпечне, щасливе плавання у літературному морі, де на початківця чатувало так багато «мілін» та «акул» видавничого бізнесу. І, як виявилось, інтуїція його не підвела – він став найвідомішим письменником Америки ще за життя).

– Кому адресував Марк Твен свою книгу?

– Які життєві випробування, на вашу думку, мали значення у формуванні Семюела Клеменса як письменника?

IV. Огляд виставки творів Марка Твена.

– Знайдіть інформацію щодо основних тем та мотивів його творчості Марка Твена.

Учнівські висновки поглиблюються завдяки огляду виставки книг Марка Твена.

Вчитель дає елементарне визначення **повісті** як середнього за обсягом прозового твору, в якому описується певний період із життя героїв. Звертається увага на різні видання твору та варіанти перекладів.

Продовження повісті «Пригоди Тома Соєра» – роман «Пригоди Гекльберрі Фінна» (порівняно з повістю роман – більший за обсягом прозовий твір). Висловлюється побажання щодо обов'язкового знайомства учнів з цим чудовим твором.

Три книжки із середньовічного минулого Європи: **«Принц і злидар», «Жанна д'Арк», «Янки з Коннектікуту при дворі короля Артура».**

У **«Принці і злидарі»** постає дивовижна історія про те, як двоє схожих як дві краплини води хлопчиків, принц і злидар, помінялись місцями через випадковість – принц потрапив до бродяг, а злидар – у палац. Що з цього вийшло, ви дізнаєтесь, прочитавши книгу.

«Жанна д'Арк» – це історія про героїчну боротьбу юної французенки за свободу й щастя рідного народу.

«Янки з Коннектікуту при дворі короля Артура» – це книжка, яка висміяла тиранів, рицарів та поміщиків, священників та монархів не тільки за часів англійського короля Артура, а й у Америці кінця XIX століття.

Та все ж найвідомішою й найулюбленішою книжкою Марка Твена стала повість «Пригоди Тома Соєра». Мабуть, саме тому в рідному містечку письменника Ганнібалі на високім скелястим березі стоїть

один із небагатьох у світі пам'ятників літературним героям, яких створила творча фантазія письменника, двом підліткам – Тому Соєру і Гекльберрі Фінну.

Як же створювалась ця безсмертна книга?

Коментар вчителя: Марк Твен в першу чергу намагався зруйнувати традиції тогочасної дитячої літератури. На час появи «Пригоди Тома Соєра» в американській дитячій літературі були поширені так звані книги для недільної школи. Писалися вони в чутливо-побожній манері й розповідали про гарних дітей, які підуть прямисінько до раю, і про поганих, зіпсованих дітей, що звичайно закінчують життя на шибениці. Головним героєм цих книжок був зазвичай добродушний, побожний та кволий «чемний хлопчик». Повільно згасаючи від хвороби, він встигає перед смертю повернути на праведний шлях маленького негідника, що не бажає відвідувати недільну школу.

Книжка Марка Твена була повною протилежністю такої літератури, висміювала її, пародіювала, стверджуючи любов до свободи, до всього здорового, чистого, світлого в людині. І ці ідеї письменник втілював в одному із найчарівніших образів своєї творчості – в образі відчайдушного шибеника Тома Соєра.

Біографи Марка Твена вже давно встановили, що більшу частину пригод Тома Соєра автор пережив сам у віці свого героя. Неподальк від Ганнібала справді існував безлюдний острів, куди хлопчачі тікали від «цивілізації» дорослих або ж ховались у печерах поблизу міста. Ганнібальські босоногі хлопці багато в чому були схожі на товаришів Тома Соєра. Навіть був у містечку індіанець Джо, що ледь не вмер з голоду, заблукавши в одній з печер.

– Поміркуємо, чи можна сказати, що Том Соєр – це Марк Твен у дитинстві? Чому? (Автора не можна ототожнювати з героєм, адже Марк Твен створив художній твір, а не документальні мемуари (спогад). По-друге, в «Передмові» письменник підкреслює, що Том Соєр – «складна архітектурна споруда», тобто образ, що ввібрав у себе типові хлопчачі риси характеру і поведінки. Проте дуже не просто помітити в цій книжці межу, за якою закінчується достовірність і починається вигадка, цікава, весела, немовби її написали самі підлітки-фантазери, для яких гра є найголовнішим заняттям у житті.)

Тож починаємо знайомство з першим розділом повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра».

V. Коментоване читання розділу I повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» з елементами аналізу

а) Вчитель виразно читає текст першого розділу до слів «Том справді не пішов до школи й дуже приємно згаяв час».

Бесіда на основі прочитаного:

– Як автор представляє нам головного героя? («Шибеник», «такий поганець», «розбишака», «в ньому наче біс сидить», «невеликий хлопчисько»).

– Чиїми очима ми бачимо Тома? Чиї це характеристики? (Так називає його тітка Поллі.)

– Навіщо тітка Поллі носила окуляри? Які художні деталі використовує автор, щоб показати їх непотрібність?

– Як ви думаєте, кому з героїв симпатизує автор? Доведіть свою думку, спираючись на текст.

– Як ви оцінюєте тітчину заборону щодо вярнення? Невже їй шкода було солодоців?

– Як Томові вдалося уникнути покарання різкою? Яка, на вашу думку, риса його вдачі тут проявилась?

– Чому Том, втікаючи від тітки, перестрибує через паркан, а не біжить до хвіртки? (Він швидко долає обмежений заборонами світ володіння тітки Поллі. Паркан ніби кордон між волею і неволею.)

– Як ви гадаєте, тітка Поллі дійсно була розлючена витівками Тома?

Підтвердьте чи спростуйте цю думку, спираючись на текст. Які художні деталі допомагають зрозуміти, що вона любить Тома?

– Чому тітка Поллі вважає себе грішницею? Які факти з життя Тома відомі нам з промови його тітоньки? (Том – сирота. Син покійної сестри тітки Поллі. Жінка вважає себе поганим опікуном, оскільки не може зробити з Тома слухняного, набожного, зразкового хлопчика.)

б) Аналітична бесіда за змістом фрагменту першого розділу від слів «Том справді не пішов до школи...» до «Том аж ніяк не був Зразковим хлопчиком у містечку. Та він дуже добре знав такого і страшенно не любив його». (Учням пропонують самостійно переглянути цей епізод впродовж 2–3 хвилин, відновивши його в пам'яті.)

– Чи була права тітка Поллі щодо того, що Том прогуляє заняття у школі? Як він провів день?

– У чому полягав хитрий Томів маневр щодо присипляння пильності тітки?

– Які чудеса майстерності «підступного слідчого» проявляла тітка Поллі? Як ви гадаєте, в чому вона пропустилась прорахунків?

Висновок: розмова між Томом і тіткою Поллі схожа на двобій двох хитрунів. Один із них усіма силами прагне вивести іншого на чисту воду (тітка Поллі), а інший намагається зберегти статус невинного й довести, що він нічого не порушував, тітка даремно сумнівалась в його порядності.

– У тексті сказано, що Том «ніяк не був Зразковим Хлопчиком у місті»

Хто цей Зразковий Хлопчик? Оцініть різницю між Сідом і Томом.

– Марк Твен описав два художні світи – **світ дітей і світ дорослих**. Спробуйте визначити, який із них є своїм і чому для Тома, Сіда і тітки Поллі. Обґрунтуйте свої висновки текстом.

– Як Том вирішив помститись Сідові? Чи гарна риса мстивість? Чому Том відразу не відлупцював Сіда?

в) Аналітичне дослідження заключної частини першого розділу

Ми визначили, що в повісті «Пригоди Тома Соєра» автор зображує два художні світи – дітей і дорослих. Який художній прийом, знайомий нам, він використовує для їх зображення? (**Антитезу**, протиставлення.)

– Чи є антитезою авторське висловлювання про захоплення дітей і дорослих? Чому в цьому випадку Марк Твен використовує зіставлення?

– Подумайте, як зазвичай діють хлопчачі кордони їхньої території порушують чужинці? Наскільки вірний реальному життю у цьому автор?

– Виразно прочитайте діалог Тома і незнайомого хлопця. Спробуйте передати інтонацією, як нагніта-

ється обстановка сварки. Хто її ініціатор? Чому? Поясніть значення авторських зауважень: «обидва хлопці покотилися по пилюці, мов два коти. Вони тягали й смикали один одного за чуприни та за одіж, щипали і дряпали один одному носи – і вкрили себе порохом і славою».

– Оцініть сенс Томової перемоги.

– Який негідний вчинок здійснив чужинець? Чи міг так вчинити Том? Чому ви так думаєте?

– Чим закінчується перший розділ повісті? Як він пов'язаний із наступним розвитком дії твору?

VI. Підбиття підсумків уроку. Узагальнення та висновки.

– Узагальніть свої думки щодо співвідношення світу дітей і світу дорослих, спираючись на текст 1-го розділу. Самостійно заповніть схему-таблицю «Світ дітей і світ дорослих у повісті «Пригоди Тома Соєра» (варіант такої таблиці наводимо).

світ дорослих	антитеза	світ дітей
1) діють Закони й обмеження дорослого життя, в першу чергу залежність від суспільної думки (що скажуть люди) та релігійних і морально-етичних норм;		1) діють Закони дитячого світу, де розваги й свобода є головними чинниками;
2) дорослі виховують і навчають дітей, вимагають послуху;		2) діти, подібні до Тома, намагаються бути незалежними, зруйнувати кордони обмежень, жити собі на втіху;
3) дорослі намагаються всіх дітей зробити Зразковими відповідно до свого розуміння цього слова;		3) в цьому світі ненавидять школу і працю;
4) за непослух карають.		4) в ньому хитрують і порушують Закони дорослих;
		5) весь час прагнуть розширювати свій життєвий простір та вплив на інших;
		6) прагнуть слави та лідерства.

VII. Аргументація участі п'ятикласників у роботі на уроці, виставлення оцінок

VIII. Домашнє завдання

Заповніть схему-таблицю «Риси вдачі Тома Соєра» за змістом I розділу (на наступних уроках вона уточнюється і доповнюється, тому варто виконувати цю роботу на окремих аркушах формату А-4). Прочитайте II та III розділи повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Зверніть увагу на сутність закону, виведеного Томом під час фарбування паркану, поміркуйте над його змістом. Підготуйте переказ ключових епізодів II розділу повісті.

Урок № 2. Розвиток мовлення (усно)

Тема: Складання простого плану та усний переказ розділу II «Чудовий маляр». Аналіз II та III розділів повісті «Пригоди Тома Соєра»

Мета: використовуючи можливості навчального діалогу у дослідженні художніх світів повісті, дати характеристику світу дитинства, його законів та їх відмінностей від законів світу дорослих; поглиблювати вміння опановувати підтекст твору, бачити й оцінювати роль елементів зображально-виражальних засобів (особливо художньої деталі та діалогів) у зображенні цінностей дитячого світу; звернути увагу на авторське ставлення до зображуваних подій, підкреслити роль гумору як однієї з особливостей авторського стилю Марка Твена; розвивати та вдосконалювати навички аналітико-інтерпретаційного дослідження великого за обсягом художнього твору; сприяти вмінню аналітично оцінювати дії та вчинки і літературних героїв, і реальних людей; вчити п'ятикласників складанню простого плану за сюжетним уривком літературного твору; розвивати навички переказування тексту як одного із шляхів поглибленого розуміння літературного твору.

Обладнання: фрагменти художнього фільму «Том Соєр».

Тип уроку: комбінований.

Епіграф: *У дітей своя манера бачити, думати й відчувати.*

Жан-Жак Руссо

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Активізація навчальної діяльності учнів.

Літературна гра за змістом II і III розділів повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра».

Запитання для гри

– Коли Томові довелося фарбувати паркан? (В суботу.)

– Якою була довжина паркану та його висота? («Тридцять ярдів дощаного паркану заввишки дев'ять футів!» Фут – 30 см, ярд – 92,5 см.)

– Яку пісню співав Джим? («Дівчата з Буффало»)

– Чим Том спокусив Джима? (Болячкою на носі)

– Що зображував Бен Роджерс, рухаючись вулицею? (Пароплав «Велика Міссурі»)

– За що Бен купив у Тома право пофарбувати паркан? (За **все**, що лишилось від його недоїденого яблука)

– Що стало ціною черги на фарбування паркану для Біллі Фішера? («Майже новий паперовий змій»)

– Який викуп запропонував Томові Джонні Міллер? (Дохлого пацюка на мотузці)

– Що отримав Том як винагороду від тітки Поллі? (Яблуко)

– Що Том поцупив із комори під час тітчиних напутніх слів? (Пряник)

– Що отримав Том Соєр у подарунок від незнайомої дівчинки? (Квітку)

– Замість кого і за що отримав Том покарання? (За розбиту Сідом цукорницю)

– Чого хотів Том, щоб з ним сталося після тітчиної несправедливості? (Він хотів померти і щоб на його холодне мертве тіло бодай одну сльозинку зронила Кохана Незнайомка)

III. Створення проблемної ситуації, мотивація навчальної діяльності учнів

Отже, ви уважно читали II та III розділи «Пригод Тома Соєра». Проте нам замало знати, де, що і коли відбувається, ми маємо зрозуміти, навіщо автор влаштовує такі випробування своєму головному героєві, які важливі думки приховує за зовнішньою стороною дії, чи справді діти по-своєму бачать, думають і відчують (читання епіграфу до уроку).

Тож ми переходимо до поглибленого аналітичного дослідження змісту II розділу, спробуємо виокремити головні теми та думки, які в цих розділах втілює автор.

IV. Аналітико-інтерпретаційне дослідження II розділу повісті «Пригоди Тома Соєра»

– Прочитайте опис літнього суботнього ранку на початку II розділу.

Яким настроєм сповнена ця картина? Чиїми очима ми її бачимо?

– Прочитайте виразно діалог Тома й Джима. До яких хитрощів вдався Том, щоб звільнитися від фарбування паркану?

– Підтвердьте текстом, що фактор уяви є головним у житті всіх дітей.

(Виразно читається епізод, в якому Бен Роджерс уявляє себе «Великою Міссурі».) Передайте інтонацією ефект перевтілення Бена у пароплав. Яка роль у ньому імітації звуку?

– Прочитайте виразно діалог Тома Соєра з Беном Роджерсом. Чи одне й те саме значення вкладали в слово «праця» хлопці? Як Томові вдалося змінити хід розмови на свою користь?

– Які риси вдачі Тома Соєра розкриваються у другому розділі? (Винахідливий розум, психологічні здібності, до певної міри вміння маніпулювати іншими, надзвичайні організаторські здібності.)

– Як розбагатів Том Соєр під час фарбування паркану? (Том відкрив «загальний закон, що керує всіма людськими вчинками: і кожен хлопець, і кожна доросла людина завжди прагнутьимуть і домагатимуться тільки того, чого важко досягти.»)

– Яка роль авторського зауваження щодо того, «коли б Том був великим і мудрим філософом, як от автор цієї книжки, він зрозумів би, що Праця – це все те, що ми зобов'язані робити, а Гра – все, чого ми робити не зобов'язані»?

V. Складання простого плану за змістом розділу II повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»

(Вчитель допомагає учням поділити текст на логічно завершені фрагменти, виділити в них головні події, формулювати пункти плану, які могли стати своєрідним алгоритмом для переказу п'ятикласниками тексту чи фрагменту літературного твору.)

«Чудовий маляр» (розділ II повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»)

План

Опис літнього суботнього ранку.

Причини страждань Тома Соєра.

Спокушання Джима.

Томові «скарби». (Чому Том облишив думку про підкуп своїх товаришів?)

Том Соєр і Бен Роджерс.

Мить натхнення Тома Соєра.

Від «жалюгідного злидаря» до «справжнього багатія, що потопає у розкошах».

Закон Тома Соєра.

Міркування автора про Працю та Гру.

VI. Аналіз змісту III розділу повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»

– Чи припинив Том свою гру після того, як паркан був пофарбований потрійним шаром вапна? (Ні. Том продовжує жити в фантастичному світі своєї уяви. Він йде з доповіддю не просто до тітки Поллі, а «до штаб-квартири».)

– Чому тітка Поллі здивувалась, коли Том постав перед нею? Який шок вона пережила від видовища вибіленого паркану? Чому? Підтвердьте словами з тексту.

– Як Том поквитався із Сідом, який «наклеїв на нього халепу, вказавши тітці Поллі на його комір, зашитий чорною ниткою»? Чому після цього Томові «полегшало» на душі? (Покарав зрадника, встановив справедливість.)

– Стисло опишіть зустріч Тома Соєра з незнайомою дівчинкою. Яка, на вашу думку, роль зображення «сердечних» випробувань та перемог головного героя? Навіщо автор розповідає читачам про захоплення Тома Емі Лоренс?

– Чому Том, щойно дівчинка його помітила, почав робити безглузді речі?

(Він «виставлявся», прагнучи таким чином «зачарувати її».)

– Оцініть поведінку дівчинки. Як ви гадаєте, чому вона пішла до будинку в найцікавіший момент Томових трюків? Невже їй було нецікаво? (Їй було надзвичайно цікаво, але вона теж вдалася до гри і використала свій власний «трюк», виказуючи цілковиту байдужість.)

– Які дії дівчинки підтверджують той факт, що Том її зацікавив? (Квітка. Але як істинна «прекрасна леді», вона має бути завойованою. Гра набуває романтичного характеру. Автор показує шлях до формування стосунків між хлопчиком і дівчинкою, які, можливо, приведуть колись до справжніх почуттів.)

– Яке жорстоке розчарування довелося пережити Томові того вечора?

Чому тітка покарала безневинного Тома? Оцініть дії Сіда. Чому він не зізнався?

– Подумайте, хто насправді був ворогом Тома.

– Доведіть, що тітка Поллі сама страждала в той час, коли їй доводилось карати Тома. Чи знав про це хлопчик?

– Чому він не пішов до хлопців, а шукав безлюдних закутків? Що перетворило його страждання на солодку муку? Чи віримо ми Томові, що він дійсно хоче померти? (Ні, йому тільки хочеться уваги, співчуття.)

VII. Узагальнення та висновки. Визначення теми уроку

– Зробіть уточнення й доповнення щодо особливостей світу дітей на основі змісту II і III розділів повісті. Виділіть головні закони та мотиви, які рухають діями дітей. (**Головний закон світу дітей – це закон гри. Діти весь час живуть в уявному світі. Саме їхня уява рухає всіма діями та вчинками.**)

– Які випробування переживає Том? (Том проходить випробування працею, яку ненавидить понад усе; випробування полководницького таланту; випробування романтичними почуттями до Прекрасної Незнайомки; продовжуються випробування заборонами, покараннями та обмеженнями з боку тітки Поллі; випробування розчаруванням у справедливості тітки.)

– Вдома ви заповнювали схему-таблицю «Риси вдачі Тома Соєра» на основі змісту I-го розділу. Самостійно доповніть її, спираючись на текст II-го й III-го розділів. (Наводимо варіант такої схеми.)

хитрий	волелюбний	кмітливий	ледар	«шибеник»
не любить ходити до школи	«полководець» хлоп'ячої армії	любить пригодиницькі книжки	понад усе ненавидить працювати	прагне бути лідером серед однолітків
«в ньому наче біс сидить»	ненавидить зрадників і підлих людей	Риси вдачі Тома Соєра	романтичний (мрійник)	злодійкуватий (весь час прагне щось поцупити з комори)
«поганець»	«розбишака»	винахідливий	любить тітку	користується увагою у дівчаток
дуже розумний	цінує всілякий мотлох, як скарби	не був Зразковим хлопчиком	відстоює свою територію	має надзвичайно розвинену уяву, весь час живе у фантастичному світі гри

– Доведіть, що тітка Поллі більше любила Тома, ніж Сіда. Поміркуйте, якими були почуття Тома до тітки. Чому він здійснив моральну помсту лише в результаті її несправедливих дій, а в інших випадках зносив покарання або тікав?

– На основі узагальнень і висновків спробуйте визначити, які важливі моменти життя дітей відкрились вам завдяки опрацюванню II й III розділів повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»?

VIII. Аргументація участі п'ятикласників у роботі на уроці, виставлення оцінок

IX. Домашнє завдання

Прочитати розділи IV—VIII повісті «Пригоди Тома Соєра». Вміти переказувати ключові моменти цих розділів. На основі прочитаних розділів та особистих вражень намалювати Тома Соєра.

Урок № 3

Тема: Світ дитинства як світ гри. Його закони.

«Свій» та «чужий» світи у повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Аналітичне дослідження ключових мотивів розділів IV—VIII

Мета: продовжити дослідження світу дитячих ігор та сенсу їх протиставлення світові дорослих у творі Марка Твена; розкрити сутність «свого» і «чужого» світів для героїв повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»; розкрити сенс дитячого бунту проти обмежень дорослого світу; поглибити розуміння учнями багатогранного образу головного героя у зв'язку з авторським задумом; розвивати навички аналітичного дослідження ключових моментів твору в їх взаємозв'язку; вчити дітей бачити особливості авторського стилю та способів створення художньої реальності; сприяти формуванню кращих якостей людини на основі критичної оцінки дій та вчинків героїв художнього твору.

Обладнання: учнівські малюнки.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності учнів на основі висновків та узагальнень попередніх уроків

– Продовжується наша мандрівка у просторі повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Який твір ми називаємо **повістю**?

– Пригадайте, де саме відбулося наше знайомство із головним героєм твору. Як поступово розширюється для читача світ, що оточує Тома Соєра?

– Які художні світи ми виділили з тексту? Який художній прийом використав Марк Твен для їх зображення?

Сьогодні ми більш детально і глибоко маємо осмислити співвідношення світу дітей і світу дорослих у творі, зрозуміти, де і чому діти почувають себе комфортно, в чому полягає сутність дитячого бунту проти законів дорослого життя.

III. Оголошення теми уроку: Світ дитинства як світ гри. Його закони. «Свій» та «чужий» світи у повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»

IV. Аналітичне дослідження ключових моментів розділів IV-VIII «Пригод Тома Соєра»

Розділ IV. Епізод «Том вчить вірші з Проповіді на Горі»

– Де і коли відбуваються події цього епізоду?

– Як пов'язане вивчення Біблії дітьми із законами дорослого світу та обов'язками тітки Поллі щодо виховання Тома і виконання опікунського обов'язку?

– На попередніх уроках ми з'ясували, що Том був дуже розумним і кмітливим. Поясніть причину, чому Томові так важко було вчити вірші з Біблії. З чим це, на вашу думку, пов'язано?

– Прочитайте виразно діалог Тома і Мері. Спробуйте передати інтонацією сутність мук, які переживав Том. Чому хлопчик по-іншому почав сприймати завдання? Підтвердьте, що в цьому випадку діє закон, що був відкритий Томом Соєром під час фарбування паркану. Поміркуйте, звідки про нього могла знати Мері? Чим, на вашу думку, методи Мері відрізняються від методів тітки Поллі? Хто з них, тітка Поллі чи Мері, краще розуміє Тома, чому? (Мері розбурхала Томову цікавість і бажання дістати винагороду. А тітка Поллі весь час його обмежувала. Мері сама ще була юною й, можливо, її світосприйняття було більш близьким до дитячого.)

– Зробіть висновки щодо ролі цього епізоду в розкритті рис характеру (чи особливостей поведінки) героїв та співвідношення «свого» і «чужого» світів у творі. До яких роздумів стосовно світу дорослих спонукає цей епізод? Обґрунтуйте. (Можливо, Марк Твен пропонує шлях до порозуміння між дітьми

і дорослими. Щоб діти не сприймали світ дорослих як «чужий», є сенс застосовувати замість заборонних та примусових методів методи зацікавлення та сти- мулювання.)

Розділ IV. Епізод «Том готується до відвідин недільної школи»

– Чому, на вашу думку, Том, який цілими днями міг купатись у річці, не хотів умиватись того недільного ранку?

– Що стало результатом Томової підготовки? Яку роль відіграє тут авторський гумор? Які художні деталі створюють ефект кумедності ситуації?

– Яким вийшов Том з рук Мері? Чому «тепер він мав надзвичайно пристойний і нещасливий вигляд»?

– Які слова в цьому епізоді є ключовими? Обґрунтуйте свою думку. («Томові урвався терпець, і він огризався: мовляв, його завжди примушують робити те, чого йому не хочеться».)

– Чи для всіх дійових осіб цього епізоду недільна школа була «чужим» світом? Аргументуйте текстом. («... всі троє рушили до недільної школи, яку Том ненавидів усім серцем, а Сід і Мері любили».)

Розділ IV. «У недільній школі»

– Чи тільки Том потерпав від страждань у недільній школі? Як Том та його однокласники намагались компенсувати перебування в «чужому» для них світі? Як ви оцінюєте дії вчителя?

– З якою метою Том «скуповував» різнокольорові квитки? (В його душі спалахнули честолюбні прагнення. Вчити Біблію він не хотів, «але пов'язаних з нею слави та почестей, він, безперечно, давно вже жадав усім своїм еством».)

– Оцініть роль портрета та промови директора недільної школи у зображенні «свого» і «чужого» світів у повісті. Які художні деталі є в цьому описі ключовими? З'ясуйте їх смислове навантаження.

Розділ V. «Недільна служба у церкві»

– Чим, на вашу думку, була церква для жителів Сент-Пітерсберга?

– Наскільки релігійними видались вам сент-пітерсбергці? Що саме не дає впевненості в щирості їхніх вірувань? (Авторський гумор.)

– Як впливала пасторова «страшенно довга і нудна» проповідь на парафіян?

– Як Том намагався розважитись? Поміркуйте, весело було тільки йому чи й іншим? Чому?

– Якого висновку дійшов Том? («... служба божа іноді може дати якусь утіху, коли її трохи урізноманітнити».)

– Зробіть висновки щодо ролі цього розділу у повісті.

Розділ VI. Епізод «Томові страждання вранці в понеділок»

– Які синоніми до слова «школа» ви можете дібрати, враховуючи її сприйняття Томом? (Школа = «в'язниця» = «кайдани».)

– Яку винахідливість проявив Том, щоб не йти до школи? Як називають людину, що прикидається хворою? (Симулянт).

– Опишіть «зуболікарське знаряддя», яке використала тітка Поллі. Хто ж насправді вирвав зуба

Томові? (Сам Том. Спрацював інстинкт самозбереження.)

Розділ VI. «Дорога до школи»

Які події і факти цього епізоду ви вважаєте головними? (Том стає центром уваги і задрощів завдяки видаленому зубові. Та головне – Том зустрів «юного відщепенця Гекльберрі Фінна». Автор знайомить нас ще з одним головним героєм твору.)

– В чому полягала головна мета зустрічі Тома і Гека з точки зору самих хлопців, з точки зору автора? (Хлопці домовились про нічну зустріч з подальшим відвідуванням кладовища. Автор розширює світ пригод дітей, знімає просторові й часові обмеження, дає своїм головним героям більше свободи і самостійності. «Свій» світ єднає двох головних героїв – Тома і Гека.)

Розділ VI. «На уроці»

– Чому Том Соєр відразу чесно зізнався щодо причини його запізнення?

Яким було покарання?

– Чим було вчителеве покарання для Тома насправді? (Том зробив усе, щоб покарання було саме таким! Він прорахував наперед реакцію вчителя на його зізнання й мужньо терпів покарання. Адже його метою було місце «поряд із нею».)

– Якими були кроки до зближення Тома і Беккі? Прослідкуйте за текстом.

– Яке місце за партою займають хлопчик і дівчинка спочатку? Чи змінюється їхнє положення щодо одне одного в результаті Томових зусиль? (Персик, малюнок на грифельній дошці, обіцянка навчити дівчину малювати, знайомство з Беккі Тетчер, зізнання в коханні).

– Як кохання вплинуло на шкільні успіхи Тома?

Розділ VII. «Заручини»

– Які риси Тома і Беккі розкрились перед вами?

– Чи можна те, що відбулося між Томом і Беккі, назвати грою у кохання? Що не дає нам сприймати їхні стосунки як гру?

– Що стало причиною сварки між Томом і Беккі?

Розділ VIII. «Розчарування та мрії Тома Соєра»

– Яка сторона особистості Тома розкривається у цьому розділі? (Внутрішній світ Тома, світ його переживань та мрій.)

– З яким настроєм Том пішов зі школи? Що стало причиною такого стану?

– Яка роль опису стану природи?

– Чи дійсно Том хотів померти?

– Які образи славетних чоловіків приваблювали Тома? Чому? (Солдат, індіанський ватаг, пірат (Чорний Месник Іспанських Морів).

– Як поява Джо Гарпера змінює плани Тома Соєра? Чому хлопці віддали перевагу грі у благо- родних розбійників?

V. Підбиття підсумків. Узагальнення

На основі опрацьованих IV-VIII розділів повісті заповніть таблицю «Свій» та «чужий» світи «Пригод Тома Соєра». Робота виконується самостійно впродовж 4-5 хв. (Вдома дітям буде запропоновано доопрацювати цю таблицю, доповнивши її образами з IX-XII розділів.)

«Свій світ»		«Чужий світ»
Вулиця, площа, ріка, ліс, свобода, ігри, відкритий простір, пригоди, таємниці, мрії.	конфлікт	Будинки, подвір'я з огорожею, школа (Том хворіє), церква (вчить молитви за подарунки), парадний одяг, розпорядок, встановлений дорослими, замкнений простір, закони дорослих, все, що обмежує свободу.

(Вдома діти додають до характеристики «свого» світу ще й кладовище та острів Джексона).

Гра-вікторина «Відгадай, який епізод ілюструє цей малюнок.» (Вчитель демонструє учнівські малюнки, а діти встановлюють, що саме на ньому зображено, наскільки малюнки відповідають тексту.)

– Тож зробіть висновок, у чому полягає сутність дитячого бунту проти «чужого» їм світу дорослих. (Діти прагнуть будь-що розширити простір, отримати свободу, бути незалежними, прогулюють школу, порушують закони дорослих, не хочуть вчитись і працювати. Так вони відстоюють своє право жити за власними, дитячими законами, де гра посідає перше місце.)

VI. Аргументація участі п'ятикласників у роботі на уроці, виставлення оцінок

VII. Домашнє завдання

Обов'язково прочитати розділи IX—XII, додатково – XIII—XXII. Підготувати детальний переказ пригод Тома Соєра та Гекльберрі Фінна на кладовищі.

Урок № 4

Тема: Загадка дружби Тома Соєра та Гекльберрі Фінна

Мета: використовуючи можливості навчального діалогу у дослідженні хронотопу повісті, художніх опозицій, елементів зображувального ряду і, головне, у просторі художніх образів головних героїв твору, розкрити загадку дружби Тома Соєра і Гекльберрі Фінна у зв'язку з автор-ським задумом цінностей художньої реальності «Пригод Тома Соєра»; формувати в учнів розуміння істинних засад дружби та стосунків між людьми.

Обладнання: звуковий запис шуму ріки, гудків пароплаву; фрагменти екранізації повісті Марка Твена (на вибір вчителя).

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент

На попередніх уроках ми вже розкрили деякі таємниці й загадки повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Сьогодні спробуємо узагальнити та більш глибоко оцінити деякі важливі моменти у тексті твору й зануримося в одну із найсуттєвіших таємниць, яку заховав у своєму творі великий хитрун Марк Твен. Сподіваюсь, що ви самі зможете визначити, що це за загадка. Але спочатку узагальнимо, де відбуваються події у творі, адже краще зрозуміти героїв та їхні вчинки допомагають обставини життя.

II. Актуалізація та поглиблення опорних знань

– Пригадайте, де відбуваються події й спробуйте пояснити, чому автор оселив своїх улюбленців саме тут. (Чути шум річки, лунають пташині голоси та пароплавні гудки. Вчитель просить уважно вслухатись у ці звуки і поміркувати, як саме вони пов'язані з художнім простором повісті.)

– Що вам нагадують ці звуки? (Вони нагадують річку Міссісіпі, на березі якої розташоване рідне містечко Тома Соєра Сент-Пітерсберг.)

– З цими звуками лягають спати і просинаються. Це своєрідна звукова візитна картка Сент-Пітерсберга. Марк Твен не подає цілісного опису містечка, але його образ складається з деталей художнього простору, які ми маємо об'єднати.

На дошці поетапно в ході дослідницької бесіди створюється опорно-смісловова схема «Художній простір повісті Марка Твена», учні паралельно будують її у своїх зошитах.

Поговоримо докладніше про містечко та його мешканців.

(Пропонуємо варіант такої схеми.)

Художній простір повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»

– Яке це містечко? (Глухе, провінційне.)

– Що означає «провінційне»? (Провінція – віддалений від столиці населений пункт, периферія.)

– Чи роблять мешканці щось для того, щоб їхнє містечко процвітало? (Ні! Атмосфера млява, розмірена, з назавжди усталеними звичками, звичаями і законами. Найвизначніша споруда – «палац» вдови Дуглас – це все, що говорить про «велич» Сент-Пітерсберга. У містечку панують краса, мир, спокій (розділ II, початок). Але воно являє собою замкнений простір, застійний, сонний. Справжній рух на річці. Життя там вирує, але воно проходить повз містечко.)

– За яким розпорядком має жити Том? (Дім, школа, у вихідні дні – церква. Розпорядок для Тома встановила тітонька Поллі.)

– Чи тільки Том має жити за таким розпорядком? (Ні! Так живуть всі хлопчики містечка. Для них дорослі визначили спосіб життя. Дорослі хочуть, щоб вони були «Зразковими Хлопчиками». Таким чином ми закріплюємо поняття про художню опозицію «світ дітей» – «світ дорослих».)

– Чи подобається Томові таке життя? Де він відчуває себе комфортно? (Томові таке життя не подобається. Комфортно він відчуває себе:

в містечку	за межами містечка
1) на вулиці	1) на річці
2) на площі, де відбуваються бої армій Тома Соєра та Джо Гарпера	2) у лісі
3) скрізь, де він почуватися вільним, господарем власного життя	3) на Кардифській горі
	4) на кладовищі
	5) на острові

– На попередньому уроці та вдома ви заповнювали таблицю «Свій» та «чужий» світи «Пригод Тома Соєра». Узагальніть ще раз, де знаходиться «свій» та «чужий» світ головного героя твору?

– Ця модель «свого» та «чужого» світів стосується тільки Тома Соєра? (Ні, всіх хлопчаків Сент-Пітерсберга.)

– Хто ж, на вашу думку, був справжнім другом Тома Соєра? (Гекльберрі Фінн.)

– Чому саме він? Це нам і належить з'ясувати й розкрити ще одну загадку Марка Твена.

Тож як би ви сформулювала тему уроку? (Вислуховуються учнівські пропозиції.)

III. Запис теми уроку: «Загадка дружби Тома Соєра та Гекльберрі Фінна»

IV. Аналітико-інтерпретаційне вирішення теми та мети уроку засобами навчального діалогу. Мотивація навчальної діяльності

– Спробуємо розгадати загадку дружби Тома Соєра та Гекльберрі Фінна. У цьому нам допоможуть самі герої Марка Твена та елементи зображувального ряду (портрет героя, художня деталь, показ внутрішніх переживань.)

– Що об'єднує хлопців? Як їх оцінює містечко? Що для них найголовніше у житті?

– Важливо зрозуміти, яку роль в їхньому житті відіграє дружба, за якими правилами вони живуть, які життєві цінності сповідають. З'ясувати це нам допоможе дослідницький діалог у межах тексту повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра».

Прочитайте уривок з розділу 6, який знайомить нас з Гекльберрі Фінном. Назвіть ключові слова-характеристики Гека.

«юний відщепенець»	«безпритульник»	«сирота»
«романтичний обідранець»	Гекльберрі Фінн	«волоцюга»
«син відомого в містечку пияка»		«нероба»

– Хто такий відщепенець? (За великим тлумачним словником сучасної української мови (укладач В.Г. Бусел. – К.: Ірпін, 2001):

Відщепенець – 1) той, хто відірвався від певного суспільного середовища; 2) викинутий середовищем.)

– Хто називав Гека «юним відщепенцем»?

– Як ви гадаєте, в якому значенні слово «відщепенець» вжито у тексті повісті? (Викинутий середовищем.)

– З'ясуємо лексичне значення слова «волоцюга».

«Волоцюга» – 1) бездомна людина, що не працює, живе з жебрацтва, з крадіжок;

2) бродяга, пройдисвіт;

3) той, хто ходить кудись без потреби;

4) той, хто певний час був відсутній дома.

– Хто так характеризує Гека? (Тамтешні матусі, тітка Поллі.)

– Для кого він «романтичний обідранець»? (Для Тома. «Цей хлопець мав усе, що робить життя пре-красним». Він «сам собі господар».)

– Чому автор не зображує рис обличчя Гека, а так детально описує його обноски? Виберіть із опису зовнішнього вигляду Гека ключові слова (розділ 6). Як вони характеризують героя?

Марку Твену важливо продемонструвати виклик Гекльберрі Фінна зовнішнім виглядом добропорядному містечку та його мешканцям. Він контрастує з жителями Сент-Пітерсберга, котрі щонеділі добропорядно вдягаються і йдуть до церкви, всім «вирядженим дивам». Гек демонструє презирство до всього, що обмежує його свободу, навіть в одязі.

– Чи має Том Соєр у характері та поведінці щось спільне з Гекльберрі Фінном? Як містечко оцінює Тома?

Том Соєр		
«хлопчисько»	розбишака	ледащо
«в ньому наче біс сидить» (тітка Поллі)	не був Зразковим Хлопчиком	«поганець» (тітка Поллі)

– У чому, на ваш погляд, різниця між Томом і Геком? (Свобода Тома обмежена. Він сам собі не господар.)

– Чи пов'язаний вибір найкращого друга Тома Соєра з головним законом життя, виведеним Томом під час фарбування паркану? (Розділ 2: «... і кожен хлопець, і кожна доросла людина завжди прагнуть і домагатимуться тільки того, чого важко досягти».)

– Що для них найважливіше, найцінніше у житті?

Свобода, гра, таємниці, пригоди, слава, визнання

– Ми вже звикли до того, що Том у стосунках з усіма хлопцями прагне бути лідером. Хто ж верховодить у цьому дуєті, Том чи Гек? (Вони поступаються один одному як справжні друзі, їхні стосунки базуються на довірі й взаємоповазі. Хлопці ніби доповнюють одне одного.)

– Які епізоди з пригод Тома і Гека вам запам'ятались найбільше? Чому?

Якими показали себе хлопці у цих пригодах?

Епізод на кладовищі	Зовнішня мета (маска) – виводити бородавки за допомогою дохлого kota і нечистої сили
	Справжня мета (Слава! Мрія підняти ще вище свій рейтинг серед хлопців)

– У якій момент події перестають бути грою і пригодою? (Коли хлопці стали свідками вбивства, злякались, побачили страшну підступність індіанця Джо.)

Висновок. Гра закінчилась. Хлопці зіткнулись із жорстокістю світу дорослих, який у даній ситуації не просто обмежує їхню свободу і бажання, а стає відкрито ворожим і небезпечним. Художня опозиція «світ дітей» – «світ дорослих» стає гостро контрастною.

V. Узагальнення в просторі теми уроку

Які два шляхи були у друзів?	
I. Відразу все розповісти дорослим, не доводити до суду над Мафом Поттером, відразу з'ясувати його невинність і підступність негідника індіанця Джо.	II. «поки мовчимо, нам нічого боятись» Але: до кінця днів хлопців гризтимуть гризоти і мучитиме совість через нечисте сумління.

Вчитель. Назвіть найголовніші **цінності життя** дітей, які є ключем до розгадування загадки дружби Тома Соєра та Гекльберрі Фінна.

Дружба, порядність, добро, гра, пригоди, здатність прийти на допомогу, свобода.

VI. Домашнє завдання

Прочитати розділи XII-XXII за повним текстом.

Індивідуальні завдання: двом учням пропонується підготувати стислий переказ епізоду присутності втікачів на власній заповітній місці.

Урок № 5

Тема: Світ дітей і світ дорослих у повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Система образів твору. Сенс зображення розбійницько-піратських ігор та кохання (р. XII—XXII)

Мета: розширити уявлення п'ятикласників про світ дітей та дорослих у повісті Марка Твена; здійснити перші узагальнення в осмисленні системи образів; розкрити сенс зображення розбійницько-піратських ігор та кохання у творі; продовжити дослідження багатоплановості художнього простору твору, вчити п'ятикласників вмінню виділяти домінуючі образи і події та другорядні, бачити художню деталь та оцінювати її роль у творі в зв'язку з авторським задумом; особливу увагу звернути на особливості змалювання внутрішніх переживань героїв твору, на майстерність Марка Твена у створенні художньої реальності світу дитинства; розвивати навички аналітичного прочитання великого за обсягом твору; сприяти формуванню в учнів кращих людських якостей.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Організаційний момент

II. Мотивація навчальної діяльності учнів

Сьогодні ми робимо четвертий крок у вивченні художнього світу повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Від уроку до уроку ми додаємо щось нове для розуміння образу головного героя, загальної картини художнього світу твору в його надзвичайній різноманітності та таємничості. Тож давайте з'ясуємо, як трагедія і таємниця вплинули на Тома, чому Том хворіє, з чим це пов'язано. Що саме і чому повернуло його до звичайного ритму життя. Маємо відгадати ще одну із найцікавіших загадок Марка Твена: навіщо автор дозволив Томові та його друзям відчувати смак повної волі й незалежності та побувати на власному похороні. Важливо також зрозуміти душевні страждання хлопців, їхні почуття.

III. Оголошення теми уроку, запис її до зошитів

IV. Аналітико-інтерпретаційне дослідження в просторі теми уроку

Бесіда на основі герменевтичних запитань.

– Яке потрясіння пережили Том і Гек, ставши свідками підлої брехні індіанця Джо? Як цей факт характеризує світ дорослих? Що відкрили для себе хлопці? (Підлість, підступність, жорстокість. Це вже не гра. Це небезпечні і страшні характеристики дорослого життя.)

– Пригадайте, що стало причиною хвороби Тома Соєра. Уявіть себе на хвилинку лікарями, спробуйте встановити діагноз його хвороби, назвіть її ознаки. (Том страждає від страху та байдужості Беккі. Хвороба була в **думках і серці** Тома.)

– Чи зрозуміла тітка Поллі, що діється з Томом? Якою була її реакція на Томові страждання? (Тітка Поллі побачила зовнішній бік Томового стану й почала лікувати його від фізичної хвороби, не підозрюючи, що лікувати потрібно не тіло, а душу.)

Знайдіть у тексті XII розділу слова, які свідчать про глибоку депресію Тома. («Том зовсім занепає духом; він побрів до ще порожнього класу і сів на своє місце страждати».)

– Які «ліки» змінили стан Тома? (Поява Беккі.)

Виразно прочитайте уривок із розділу XII, в якому йдеться про миттєве одужання Тома. Навіщо він «вершив свої подвиги»? (Всіма своїми витребуваннями Том демонстрував радість і намагався привернути увагу Беккі.)

– Яке страшне розчарування чекало на Тома? Знайдіть у тексті художню деталь, яка «вбила» Тома образою. (Зневага коханої. «Пхе!» – надзвичайно красномовне презирство. Том почував себе «розчавленим і прибитим», тим більше, що все це відбувалося на очах однокласників.)

– Яке рішення приймає Том? Як воно пов'язане з його внутрішнім станом? («Душу його сповнювала чорна журба і відчай!») Кого і чому звинувачує Том у своєму виборі стати на злочинний шлях? Чи має цей «злочинний шлях» щось спільне зі злочинами дорослого життя (такими, як вбивство на кладовищі)? Чи знайомий вам стан, в якому опинився Том Соєр? Зробіть висновок, чого найбільше в цей момент прагнула душа цього розбишаки? (Любові й розуміння.)

– Чи тільки Том страждав від дефіциту любові й розуміння близьких?

Узагальніть своє розуміння причин страждань дітей? (Головна причина – дорослі дуже далекі від дітей. Вони весь час карають їх, не звертаючи уваги на те, що діється в дитячих душах, не розуміють дітяків.)

– Оцініть дії хлопчаків. Як ви думаєте, що переважає у їхньому рішенні стати піратами – реальність чи гра? Аргументуйте текстом. (Переважає гра. Хлопці уклали угоду, дали клятву, обрали безлюдний острів (таємниче, недосліджене місце), все роблять таємно.)

– Чому Гек Фінн пристав до піратів Тома і Джо?

– Чим, на вашу думку, приваблював світ піратів хлопчаків, адже це жорстокий і страшний світ, в якому кояться злочини та ллється кров («моторшне слово «кров» стало навіть паролем утікачів)? (Гра у піратів приваблювала своєю романтикою, їхні серця прагнули пригод, свободи, вони хотіли, щоб про них дізналися, щоб їх помітили, щоб навіть їх боялися. Це наївне дитяче прагнення помститися в першу чергу дорослим за нерозуміння й обмеження свободи. Проте в їхньому піратстві немає кровопролиття.)

– Поміркуйте, чи було все ж у піратських іграх хлопчаків щось жорстоке? (Так, вони вчинили жорстоко щодо своїх рідних і близьких, які страждали, вважаючи хлопців загиблими.)

– Стисло передайте епізод перебування хлопців на острові Джексона. Поміркуйте, які почуття переживали їхні душі. Підтвердьте текстом. (Абсолютна свобода, «... вони (інші сент-пітерсберзькі хлопці) просто луснуть із заздощів». Втішене самолюбство. «Вони вмить відчули себе героями. І страшно зраділи: адже їх шукають, за ними тужать, через них себе не тямлять з горя і обливаються слізьми; скрушно згадують, які несправедливі були до тих сердешних загиблих хлопчаків, і гірко шкодують, і караються запізнілим каяттям; а найголовніше – в цілому містечку тільки про них і говорять, і всі хлопці заздять на їхню гучну славу. Оце поталанило! Їй-богу, задля цього варто було піти в пірати». Наївна жорстокість! Дитячий егоїзм! Хлопчаків більше цікавить у даний момент власна слава, ніж почуття і переживання близьких людей.)

– Чому ж у повній свободі, з відчуттям абсолютної волі «хлопців охопили тривога і зажура»? Кого першого почали гризти докори сумління?

– Оцініть сенс Томової нічної розвідки додому? Поміркуйте, чому Том не вийшов зі своєї схованки, ставши свідком невимовного горя своїх рідних та матері Джо Гарпера. Чи був він задоволений, чуючи каяття тітки Поллі?

– Поміркуйте, навіщо автор влаштував нічну грозу на острові Джексона?

Як це природне явище вплинуло на хлопчаків? Визначте їхній стан під час грози і після неї?

– Зробіть висновок, навіщо Томові було повертатись у містечко саме тоді, коли церква була сповнена загальними риданнями? (Він піднявся на вершину слави в очах хлопчаків. «...великий пірат Том Соєр дивився на заздрісні очі товаришів навколо себе й у душі визнавав, що то найщасливіша хвилина в його житті». Йому вдалося обморочити ціле містечко. Повернутись потрібно було саме публічно!)

– Як змінилась поведінка Тома в зв'язку з його статусом героя? Знайдіть у тексті XVII розділу ознаки хлопчачого поклоніння Томові Соєру. («Він уже не скакав, не гарцював, як раніше, а виступав поважно, з гідністю, як і годиться бувалому піратові, який знає, що на нього звернені **всі очі**».) Чи можна Тома назвати марнославним?

– Чи дійсно Томові було достатньо слави, чи дійсно тепер він міг обійтись без Беккі?

– Чому Том взяв на себе вину за розірвану Беккі книжку вчителя? (Цим він врятував її від ганьби і покарання, якого вона так боялася.)

– Якою була реакція однокласників? Що було найважливішим для Тома? («Усі аж очі витріщили, вражені такою неосвітненою дурницею», «...в зверненнях до нього очам Беккі світилося стільки захвату, вдячності і любові, що задля них він радо став би під різки ще із сотню разів».) Оцініть роль художньої деталі «очі Беккі».

– В чому полягала «велич» Томового подвигу? Яку рису головного героя він розкриває перед читачами? («О Томе, я й не знала, що ти такий благородний!» – ці слова Беккі є відповіддю на запитання.)

– Чому хлопці вирішили в цей день помститися вчителю Доббінсу. (Містер Доббінс шмагав школярів. Учні вирішили покарати його за «тиранську вдачу».)

– Оцініть винахідливість хлопчаків.

– Чому знову внутрішній стан Тома Соєра перетворився на «болісну пустку»? Чому автор аж на два тижні вклав Тома в ліжку з хворобою на кір? (Нова низка випробувань. Тепер Том переживає й фізичні, й душевні страждання. Тома починає ще сильніше мучити совість за те, що він і досі носить у собі таємницю страшної події на кладовищі.)

– Чому після одужання Том почувався надзвичайно самотнім, «ні друзів, ні товаришів, усі від нього відцуралися»? (Ставши свідком поголовної релігійності в містечку, Том наївно вважав, що всі його друзі й товариші: Джо Гарпер, Бен Роджерс, Джім Холліс, Гек Фінн – вчили Біблію, а відтак стали Зразковими Хлопчиками, тобто такими, якими їх хотіли бачити дорослі.)

– Як ви розумієте авторський вислів: «Бідолашні хлопці! До них, як і до Тома, повернулася колишня хвороба»? Про яку хворобу йдеться? (Коли Том побачив, як Джім Холліс на чолі гурту хлопчаків судив kota за вбивство пташки, а Джо Гарпер та Гек Фінн наминали крадену диню, вочевидь, він зрозумів, що марно переживав щодо зразковості сент-пітерсберзьких хлопчиків. Бути не Зразковими – це невиліковна хвороба, яку не можна вилікувати навіть Біблією!)

V. Узагальнення й висновки за темою уроку

– Які риси Тома Соєра проявились завдяки участі в піратських іграх та випробуванню коханням? Чи можемо ми сказати, що Том стає цілісною особистістю?

– Зробіть висновок щодо сенсу змалювання розбійницько-піратських ігор та кохання у творі. (Автор зображує піратські розваги Тома Соєра та його друзів невдовзі після трагічних подій на кладовищі, підкреслюючи ще раз контраст між світом дітей і світом дорослих. Самостійно прожитий тиждень на острові Джексона дав змогу хлопцям оцінити роль свободи і дому, розкрив тісний зв'язок між дітьми та їх ріднею і дорослими Сент-Пітерсберга. Незважаючи на величезну різницю у світо-сприйнятті й життєвих цілях, діти і дорослі живуть в одному просторі і мають шукати шляхів порозуміння. Автор приводить читачів до висновку, що в іграх та випробуваннях відбувається формування особистості дитини, що вона не може відразу жити за законами дорослих, оскільки пізнає світ по-своєму, часто помиляючись і завдаючи болю й собі, й оточенню. Але кожен має пройти свій шлях.)

VI. Домашнє завдання: прочитати XXIII—XXXI розділи. Звернути увагу на те, як змінюються розваги і вчинки Тома Соєра та Гекльберрі Фінна, ставлення у містечку.

Урок № 6

Тема: Особливості зображення цінностей життя дорослого населення провінційного американського містечка. Дитячі й «дорослі» проблеми і вчинки Тома Соєра та Гекльберрі Фінна, їх роль у формуванні особистостей головних героїв. «Заключне слово» про повість Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Екранізації твору

Мета: завершити аналітико-інтерпретаційне дослідження повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра»; показати взаємозв'язок і взаємообумовленість дій і вчинків головних героїв, дослідивши ключові моменти розділів 23—31; прослідкувати за зміною мотивів поведінки Тома і Гека, показати їх роль у формуванні особистостей головних героїв; дослідити, як вплинули «дорослі» вчинки Тома і Гека на ставлення до них жителів містечка; узагальнити та поглибити знання учнів про жанрові особливості повісті та використання засобів художнього зображення Марком Твеном (портрет, художня деталь, співвідношення зовнішнього і внутрішнього, діалог, гумор); вдосконалювати вміння бачити наскрізні мотиви, порівнювати художні світи та художні образи, робити висновки і узагальнення; ознайомити учнів з багатоманіттям екранізацій повісті Марка Твена про Тома Соєра як одним із свідчень надзвичайної популярності твору американського письменника; сприяти формуванню в учнів життєвих цінностей.

Обладнання: зображення пам'ятника Тому Соєру і Гекльберрі Фінну в американському містечку Ганнібал на батьківщині Марка Твена; слайд-презентація про екранізації повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра» у світовому кінематографі.

Тип уроку: комбінований.

Хід уроку

I. Оголошення теми та мети уроку

Сьогодні ми маємо більш детально розглянути, що керує вчинками Тома Соєра та його друга Гекльберрі Фінна у різних ситуаціях; як переплітаються дитячі ігри з «дорослими» ситуаціями життя; чому саме так, а не інакше поведуться герої; як їхні дії впливають на формування їх характерів та як їх при цьому сприймає оточуючий світ: і діти, і дорослі жителі Сент-Пітерсберга.

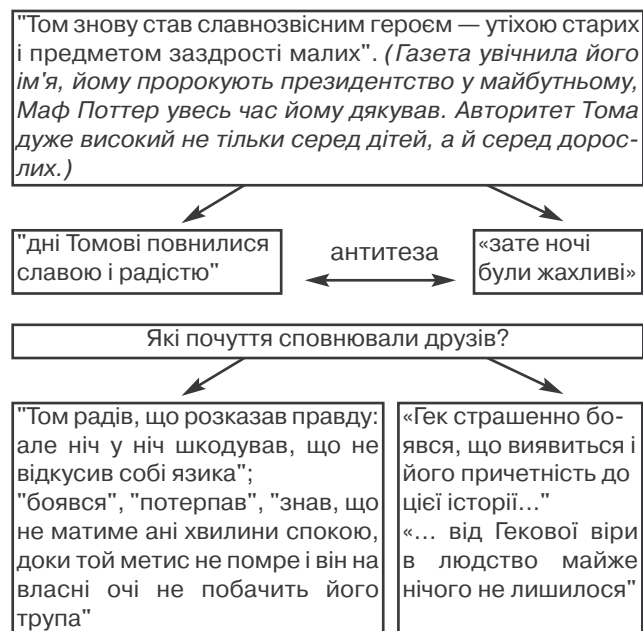
II. Аналітико-інтерпретаційне дослідження місту розділів XXIII—XXX

— Як змінилося у містечку ставлення городян до «розбишаки і поганця» Тома Соєра? (Для дорослих жителів містечка він перетворився на Зразкового Хлопчика.)

— Яка, на вашу думку, роль XXIV розділу в тексті повісті? (Цей розділ розкриває суперечливе становище, в якому опинилися Том Соєр і Гекльберрі Фінн після Томового викриття індіанця Джо і порятунку від шибениці Мафа Поттера.)

— Спробуємо створити опорно-смыслову схему, яка б відобразила за текстом трагізм ситуації, в якій опинилися друзі. (Учні працюють усно, вчитель вибу-

довує схему на дошці). Важливо під час цієї роботи звернути увагу на ключові художні деталі, які використав автор для показу надзвичайної напруги ситуації та переживань своїх улюблених героїв.)

— Чому XXIV розділ закінчується словами «Та спливали дні, і кожен забирав із собою якусь частку того тягаря гнітючої тривоги»?

— Чи залишився Гекльберрі Фінн назавжди для городян відщепенцем і волоцюгою? (Ні! Він урятував життя вдові Дуглас і став теж героєм в очах мешканців містечка.)

— Яким було наступне випробування хлоп'ячих характерів у світі їхніх дитячих ігор? («У житті кожного нормально розвиненого хлопця настає пора, коли його пориває невтримне бажання знайти закопаний у землю скарб».)

— Яку методику використовували хлопці у пошуках скарбів? («В особливих місцях: часом десь на острові, часом у трухлявій скрині під сухим деревом, там, де опівночі падає тень гілляки, але здебільшого під підлогою старих будинків, у яких тиняються привиди.») Оцініть роль деталей наведеної цитати. (Деталі свідчать про поєднання гри, інформації з пригодницьких книжок, забобонів та романтичної мрії.)

— Поміркуйте, наскільки вони були охоплені жагою знайти багатства. Що для них найважливіше у пошуках скарбів? (Сам процес пошуків! Це своєрідна захоплива гра, яка, проте, потребує наполегливості, фізичних зусиль, терпіння, розуму тощо.)

— Яка роль Томової оповіді про Робін Гуда? (Це його теперішній ідеал — благодійний розбійник. Ще не закінчивши однієї гри, Том вже побудував грандіозні плани майбутньої гри, в яку обов'язково обіцяв навчити грати й Гека.)

— Яке випробування готував шукачам скарбів «будинок з привидами»? (Вони дізнались про таємницю індіанця Джо, який тепер перетворився на «глухонімого іспанця». Хлопці стали свідками якогось нового страшного задуму індіанця Джо та його спільника. Душі «клятих вилупків» проїняв страх. «Шукачі скарбів» на власні очі побачили, як бандити ховають скарб (650 срібних доларів) і знаходять скриньку із золотом.)

– Як хлопці розшифрували слова індіанця Джо про помсту?

– Доведіть, що небезпечна справа таємного стеження за бандитами була надзвичайно цікавою грою. Чим ця гра відрізняється, на ваш погляд, від попередніх? (Таємниці, небезпека, невідоме весь час вабили Тома і Гека. У цій справі з'явилась абсолютно реальна мета – великі гроші. Якщо раніше вони діяли тільки в уявному світі, тепер гра тісно переплітається з реальністю. Дорослий світ загрожує життю хлопчаків, але чим важче і страшніше випробування, тим більшою цінністю воно стає для друзів. Щоб залишитись живими і отримати скарб, вони мають бути надзвичайно обережними.)

Висновки. Гекльберрі Фінн урятував життя вдові Дуглас і теж став героєм в очах мешканців Сент-Пітерсберга. Як і Томові у справі Мафа Поттера, Геккові довелося приймати «дорослі» рішення, побороти власний страх, діяти зважено й розсудливо. У той час, як щасливий Том разом з Беккі заблукали в Мак-Дугаловій печері, Гек розуміє, що доля скарбів залежить від нього. Стежачи за бандитами, він усвідомлює сенс слів про помсту. Зрозумівши, в якій небезпеці опинилась вдова Дуглас, Гек чимдуж біжить по допомогу.

– Яке враження на жителів містечка справила звістка про зникнення Тома і Беккі? Подумайте, чому про них згадали тільки вранці, чому ніхто не перевірив, чи всі діти повернулись на паром. Як цей факт характеризує жителів Сент-Пітерсберга?)

– Яку назву ви дали б XXXI розділу повісті? (Можливий варіант: «Пригоди Тома і Беккі у Мак-Дугаловій печері».)

Далі вчитель пропонує учням **здійснити коментоване виразне читання розділу з метою визначення головних тем кожного з прочитаних фрагментів.**

Після прочитання епізодів пропонується виділити важливі цитати, які розкривають головне у них:

Фрагмент I: з початку XXXI розділу до слів «Хлопцеві захотілося оглянути берег озера, але він подумав, що краще буде перед тим трохи посидіти й відпочити»

Фрагмент II: від слів «І лиш тепер, серед гнітючого безгоміння, холодна рука страху вперше стиснула дитячі душі» до слів «... аж Том злякався, щоб вона не вмерла чи не втратила розуму.»

Фрагмент III: від слів «Він сів поруч і обняв дівчинку...» до слів «обоє поринули в свої думки й знов надовго замовкли...»

Фрагмент IV: від слів «Нарешті Беккі озвалася...» до слів «Бідолахи навпомацки повернули назад до джерела...».

Під час читання фрагменту особливу увагу слід звернути на діалоги й прочитати їх у ролях, намагаючись передати інтонацією настрої дітей та трагічність ситуації, в якій вони опинились.

Фрагмент V: від слів «Час тягся нестерпно повільно ...» до слів «... з-за скелі висунулась чиясь рука зі свічкою».

Фрагмент VI: від слів «Том радісно закричав...» до слів «А що кричав – то, мовляв, просто так, «на щастя»:

Фрагмент VII: від слів «Та зрештою голод і відчай переважили страх... до кінця розділу.

III. Узагальнення й висновки за текстом розділу XXXI

– Поміркуйте, з якою метою автор влаштував випробування Томові й Беккі пригодами у Мак-Дугаловій печері?

– Які риси характеру дітей розкрились у цьому епізоді?

– Чому Том взяв на себе ініціативу порятунку?

– Як ця пригода випробувала міцність почуттів Тома і Беккі? Чи можна те, що сталося в печері, оцінити як гру? Чому?

Висновки. XXXI розділ розкриває перед читачами силу Томових почуттів до Беккі. Він здатен заради неї ризикнути життям зовсім по-дорослому. Проте, залишаючись дітьми, вони були досить необачними й потрапили у таку страшну ситуацію, яка мало не коштувала їм обом життя. Це гірка наука на власних помилках. Але екстремальна ситуація продемонструвала силу волі дітей, особливо Тома, надзвичайно розвинене почуття відповідальності за життя дорогої йому людини, здатність до самопожертви.

Підбиття підсумків дослідження розділів XXII–XXXI

– Зробіть висновок, яку роль відіграли дитячі й «дорослі» вчинки Тома і Гека в їхньому житті?

Висновок. Переплетення дитячих ігор з подіями реального життя змушує головних героїв приймати рішення, які все більше стосуються не тільки їх самих, але й пов'язані з життям і долею інших людей (Мафа Поттера, вдови Дуглас, Беккі). У хлопців формується особиста відповідальність за власні вчинки, але разом з тим вони продовжують залишатись дітьми, оскільки мрія і гра є дуже важливими в їхньому житті. Вони все ширше і глибше пізнають навколишній світ, життєві цінності, стають особистостями.

Вчитель. Завершується наша надзвичайна мандрівка у просторі повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра». Дочитаний твір, перегорнута остання сторінка ...

– Чи отримали ви задоволення від читання «Пригод Тома Соєра»?

Аргументуйте свої відповіді. Скільки разів вам хотілося сміятися, як часто вас охоплював страх за героїв, коли ви раділи, коли сердились? Доведіть, що написаний Марком Твеном твір – повість. Сьогодні дуже важливий урок, адже ми маємо з'єднати в цілісну картину всі фрагменти нашого розуміння художнього світу повісті, оцінити «Пригоди Тома Соєра» як єдине ціле в зв'язку з авторським задумом, зробити висновки і узагальнення щодо створення образів головних героїв, наблизитись до розуміння секретів популярності творіння Марка Твена.

Особливим об'єктом нашої уваги стануть засоби художнього зображення, завдяки яким ми розпізнаємо стиль Марка Твена (гумор, майстерні діалоги, художні деталі, портрет, внутрішні переживання героїв, їхні вчинки).

IV. Узагальнююча аналітико-інтерпретаційна бесіда за змістом повісті Марка Твена

– Доведіть, що скарб, як «дарунок долі», автор подарував Тому і Геку за їхній розум, мужність і наполегливість у викритті злочинів індіанця Джо та його спільників.

– В чому, на ваш погляд, полягає головний сенс зображення пошуку скарбів?

З якою метою хлопці шукали золото? (Томові і Геку скарби потрібні були, щоб відчуті, нарешті, особисту незалежність від дорослих та продовжити гру. На цей раз це була гра у благородних розбійників на чолі з Робін Гудом. Це вже не пірати, які чинять насильство, грабують та проливають кров. Ні! Це нащадки Робін Гуда, яким скарби потрібні для добрих справ, для захисту і допомоги всім тим, хто їй потребує.)

– Чи так само хлопці ставилися до грошей, як і дорослі? Чи змінилися їхні життєві цінності в зв'язку із знайденими багатствами?

Висновок. З усіх випробувань друзі виходили сильнішими і мудрішими. Діти дорослішають, їх об'єднує бажання допомагати скривдженим та знедоленим. Відбувається зміна ідеалів впродовж всього тексту повісті: від головнокомандувачів армії та піратів до благородних розбійників, до Робін Гуда. Мрія продовжує рухати їхнім життям.

– Чи стали багаті джентльмени Томас Соєр та Гекльберрі Фінн статечними жителями містечка, адже кожен з них мав тепер понад шість тисяч доларів? Для кого гроші є справжньою цінністю? (Для дорослих.)

Висновок. Том і Гек залишились у своєму світі, у світі дитинства, проте сформувались як особистості, набули власних життєвих цінностей. Життя людини для них дорожче, ніж будь-який скарб.

– Доведіть, що антитеза, яка лежить в основі зображення світу дітей і світу дорослих, є основним художнім прийомом у побудові повісті «Пригоди Тома Соєра».

– Доведіть або спростуйте тезу про те, що доросла людина формується у дитинстві. Як автор вирішує цю проблему? Які художні засоби для цього використовує? (Портретні деталі, діалоги, зображення подій і вчинків героїв, внутрішніх переживань, авторський гумор.)

VIII. Детальний аналіз змісту «Заключного слова»

– Чому автор наголошує на «правдивості історії»?

– Марк Твен говорить про те, що «більшість персонажів цієї книжки живуть і сьогодні, вони заможні і щасливі люди». Поміркуйте, чи можна назвати героїв «Пригод Тома Соєра» щасливими? У чому, на ваш погляд, секрет щастя дитини?

– Дорослі весь час вимагали від дітей послуху, зразковості. Поміркуйте, чи потрібно бути зразковим? Чи не є виняткова зразковість передчасним старінням дитячої душі? Обґрунтуйте свої висновки прикладами з тексту.

– Чи вдалося Марку Твену «підірвати» підвалини тогочасної виховної літератури та зруйнувати ідеал «чемного вихованого хлопчика»? Які власні думки та ідеї письменник втілює в образі відчайдушного шибеника Тома Соєра? (В образі Тома Марк Твен стверджував любов до свободи, до людей, до всього чистого й світлого в людині, до здорового глузду, борючись із забобонами та сонним, застійним способом життя. Він уславив живу людину (дитину) з її позитивними та негативними якостями, протиставивши Тома та його друзів «манекенам» тогочасної американської літератури. **Людське життя і чиста совість – найвищі цінності, стверджені Марком Твеном у повісті.**)

– Тома Соєра та його друзів навряд чи можна назвати «зразковими» хлопцями. Але вони є улюбленими героями багатьох поколінь читачів у всьому світі. Як ви думаєте, в чому полягає секрет їх популярності?

IX. Перегляд презентації деяких візрців екранізації повісті Марка Твена «Пригоди Тома Соєра», яка допоможе усвідомити секрети популярності твору та його героїв не тільки серед читачів, а й серед глядачів різних країн світу. Заключний слайд – зображення пам'ятника Тому Соєру та Гекльберрі Фінну в містечку Ганнібал. (Діти мають усвідомити, що тільки надзвичайна популярність героїв Марка Твена спонукала вдячних читачів спорудити пам'ятник Тому і Геку. Адже зазвичай пам'ятники встановлюють на честь видатних людей реального світу. Є й інші відомі літературні персонажі, на честь яких споруджують пам'ятники та відкрито музеї. У цьому ряду Полліанна з роману Елеанор Портер, Шерлок Холмс з оповідань Артура Конан Дойля та інші герої, чия популярність та вплив на життя людей в усьому світі були надзвичайними.)

X. Підбиття підсумків. Аргументація оцінок XI. Домашнє завдання

Ольга Гузь,
вчитель-методист
м. Кропивницький

Кадри з фільму «Том Соєр» (Німеччина, Румунія, 2011)